

Forskningsrapport (2012)

Medlingens moral, emotion och mångfald.

Meningsfyllda möten mellan gärningspersoner och brottsutsatta.

Anna Rypi och Veronika Burcar

Sociologiska institutionen, Lunds universitet

Förord

Denna bok är resultatet av ett forskningsprojekt finansierat av Länsförsäkringar under år 2011. Vi vill tacka ett antal personer utan vars hjälp studien inte hade varit möjlig att genomföra. Johanna Stakeberg, från Länsförsäkringar Halland, samt övriga personer i vår referensgrupp. Medlarna i de två medlingsverksamheter som vi studerat har varit välkomnande och generösa – tillåtit oss att observera förmöten och medlingsmöten. Tack för det! Varmt tack riktas även till alla som deltagit i dessa möten, samt i intervjuer. Sist men inte minst tackar vi professor Malin Åkerström för att hon tagit sig tid att läsa och ge värdefulla kommentarer.

Lund, 31 jan 2012,

Anna Rypi och Veronika Burcar

Kapitel 1. Inledning

Medlare: Många säger ”men hjälper medling? Slutar dom med kriminalitet?” Men jag tänker inte att en medling gör att (gärnings-)personen aldrig nånsin kommer att göra nånting (igen), men det kan bygga på den här ickekriminella identiteten, dom här små pusselbitarna. (...) Det är inte så att jag tänker att det här kan förändra hela hans liv, men det kan förändra den brottsutsattes och han kommer att göra en god sak. (Intervju med medlare, Större Staden).

Medling vid brott påbörjades i Sverige i mycket liten skala för cirka tjugo år sedan. Sedan dess har den svenska medlingsverksamheten vuxit men den är fortfarande relativt begränsad (Brå 2005: 34). Den svenska forskningen kring medling vid brott är inte heller särskilt omfattande i jämförelse med internationella förhållanden. Fördjupad forskning om medling har därför efterfrågats i Sverige (ibid: 26). Denna bok bygger på en studie om medling vid brott vilken vi har genomfört vid två medlingsverksamheter i Sverige. Under hösten 2010 etablerades kontakter med medlingsverksamheterna i en mindre och en större stad i västra respektive södra Sverige (fortsättningsvis ”den Mindre Staden” och ”den Större Staden”). De är i socialtjänstens regi, dvs. medlingen utförs av professionella medlare (socionomer), inte lekmän¹. Efter initiala möten blev vi beviljade att göra observationer och intervjuer samt dokumentera dessa verksamheter under ett års tid.²

Vi vill inleda med ett illustrerande exempel. Följande konversation ägde rum under ett så kallat förmöte i en av de medlingsverksamheter vi studerat (den Större Staden). Mötet syftade till att förbereda inför (och ta ställning till) ett kommande medlingsmöte. Deltagande var (förutom medlare) en brottsutsatt ung man och hans föräldrar. Pappan har föreslagit att gärningspersonen ska betala självrisk för den brottsutsatte sonens mobiltelefon, vilken han stulit från honom: att en sådan gottgörelse kunde vara mer ”rakryggat” och personligt än att överlåta diskussion kring ekonomisk kompensation till målsägandebiträdet under rättegången,

¹ Medlaren kan vara antingen en tjänsteman (t ex socialtjänsteman) som arbetar med medling inom sin ordinarie tjänst eller en så kallad lekmanamedlare vilket innebär ”att han eller hon är en ’vanlig’ medborgare med annat yrke, men som har ett samhällsengagemang och lämplighet att vara medlare. Lekmanamedlaren arvoderas för enskilda uppdrag (Brå 2007: 10).”

² Studien, som inleddes i början av år 2011, är tänkt som en förstudie vilken senare ska byggas vidare på i en större studie.

vilket i regel görs.³ Medlaren instämmer entusiastiskt, och relaterar pappans ord till betydelsen av att parterna för sin egen talan istället för att bli företrädare av ombud.

Pappan: Sen kan man ju också säga så att- på ett sätt kan det va mer rakryggat att ha den diskussionen (om ekonomisk kompensation till brottsoffret) i förhand- (på) den här medlingen än att man framför det via rätten. Det är ju ganska opersonligt att göra det egentligen, att man har nån jurist som står och babblar siffror och praxis hit och dit liksom.

Medlare: Det är huvudet på spiken, precis så är det, att det är konstigt att man har ombud eller hur? När man har gjort nån annan illa så borde man ju verkligen förespråka att prata om det så här direkt, håller verkligen med om det. (Förmöte brottsutsatt, Större Staden.)

Trots att pappan först framstår som kritisk mot rättssystemets ”opersonliga” tillvägagångssätt blir han sedan tveksam till medlarens tolkning av hans ord, och påpekar istället risken att ”bli omkullpratad” (om man ska föra sin egen talan). Medlaren fortsätter ändå att framhålla fördelarna med frånvaron av ombud, då pappan diplomatiskt föreslår att det är ”där medlingen kommer in” (han tycks inte vilja kritisera rättssystemet):

Pappan: Sen är det ju inte alla som är bekväma med och (och) prata och liksom- rädda att bli omkullpratade och allt det där [...]. Så att- jag menar att det- det vet inte om jag håller med dig riktigt, men det är en separat diskussion det alltså.

Medlare: Ja vad jag menar att på rättegången pratar advokater och åklagare för ungdomarna och dom får nästan inte en syl i vädret och det är konstigt att man inte förespråkar en dialog mellan ungdomar.

Pappan: Men det är väl där medlingen kommer in? (Förmöte brottsutsatt, Större Staden.)

Medlaren fortsätter sedan med att beskriva skillnaden mellan åklagarnas (eller rättssystemets i stort) och medlingens inställning:

Åklagarna är ju också så här ”jag ska vinna detta!”, vill ju dom, dom vill vinna sitt mål. [...] Om dom riskerar att inte vinna på grund av en medling så vill dom säga nej, det gör dom ju väldigt sällan alltså, men ibland är det grejer vi inte känner till [...] nån del av historien som inte stämmer. Så ibland så så vill dom hellre köra sin rättegång så inget blir fördärvat, ur deras synvinkel sett med bevis va. Vi jobbar med relationer mellan människor, så det är en annan sak för oss. (Förmöte brottsutsatt, Större Staden.)

³ Att erbjuda ekonomisk eller annan typ av gottgörelse finns med som en del i den reparatoriska rättvisans ideologi, men har inte praktiserats i de medlingsverksamheter som vi studerar här. För en vidare diskussion av begreppet personligt, se kap 7.

En annan medlare framställer en liknande kontrast mellan medling och ”det rättsliga”:

Medlare: Det är hela tiden det mellanmännsliga, medla är nånting man gör med hjärtat

Intervjuare: Mm just det, det viktigaste är att det känns rätt?

Medlare: Ja resten tar ju det rättsliga, medla gör man med hjärtat.

Intervjuare: Mhm det rättsliga är mera...

Medlare: Ja men skuld och sakfrågor. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

En brottsutsatt lärare resonerar på ett liknande sätt i en telefonintervju (den spelades inte in, men anteckningar gjordes under samtalet):

Medlingen fyller en lucka, ger något som inte finns i rättegången. Vi är människor med känslor som tänker med hjärtat. Ju yngre man är, eller även vuxna kan ha svårt att ställa sig utanför, se sig själv i annat ljus. Känslobiten går inte igenom på en rättegång, de frågar saker som ”ett eller två slag” men inte om känslorna (Ur telefonintervju med brottsutsatt, Mindre Staden).

Här visas hur medlare (och en förälder, samt en brottsutsatt) identifierar medling vid brott via en kontrast mot rättssystemet: medling är, enligt denna bild, vad rättssystemet *inte* är, dvs. det är deltagarinriktat samt jobbar med relationer och ”hjärta” medan rättssystemet är opersonligt, inriktat på vinst samt skuld- och sakfrågor (”hjärna”) samt professionellt styrt (ger inte deltagarna ”en syl i vädret”).

Medlingen som praktik har ofta sin grund i en teori som på svenska kallas reparativ rättvisa (och på engelska Restorative Justice). En huvudtanke inom filosofin reparativ rättvisa är att gärningspersonen och den brottsutsatte bör vara huvudpersoner i processen (konflikthanteringen). Förespråkare för reparativ rättvisa framställer ofta sitt perspektiv (eller metod) via en kontrast mot den typ av ”straffande” rättvisa som rättssystemet antas företräda, likt medlarna gör i ovanstående framställning. Det ges på så sätt en tydlig legitimitet åt medlarnas arbete.⁴ Att uppmuntra till ökat inflytande (”empowerment”) och aktörskap i relation till människors (hantering av sina) konflikter tas fram som viktiga delar i presentationen av medling (se t ex Christie 1977, 2009, mer kring reparativ rättvisa beskrivs även nedan).

Syfte och frågeställningar

⁴ Medling vid brott i Sverige har dock inte alltid haft tydlig koppling till teorin reparativ rättvisa (se Brå 2000a).

I denna studie uppmärksammas medling vid brott utifrån såväl dess konkreta som dess symboliska betydelse. Med hjälp av etnografisk metod (samtalsintervjuer och deltagande observation) och ett emotionssociologiskt samt symboliskt interaktionistiskt perspektiv studeras och analyseras medling som verktyg för konflikt- och emotionshantering. Detta innebär att vikt läggs vid att studera hur känslor i relation till konflikter formas av inläring och regler i sociala kontexter och situationer. Vi har varit särskilt intresserade av att studera medlingsprocessen *i sig* och hur medlarna hanterar denna. Enligt Rossner (2011: 95) efterfrågas kvalitativa, detaljerade analyser av medlingsprocessens dynamik, med fokus på *processen* snarare än (ensidigt) *resultatet*, eftersom dessa lyst med sin frånvaro. En sådan analys kan även undersöka och utveckla definitioner av vad som ska ses som ett positivt resultat: dvs framgångsrik medling (se även Braithwaite 2002). Vidare har vi lagt vikt vid att diskutera den brottsutsattes återupprättelseprocess samt effekter av medling för gärningspersonen. Snarare än att fokusera de båda parternas skildringar av sina *upplevelser* av medling läggs emellertid tonvikten vid att diskutera på vilka sätt medlingen *lägger grund* för positiva konsekvenser.

Studien har utgått från följande frågeställningar: Hur främjas ett ”reparerande” möte inom medlingens ram så att parterna kan se utifrån *den andres* (den motsatta partens) perspektiv och vad innebär detta för typ av rolltagande? Vilken betydelse har förmötet (beskrivs nedan) för medlingsprocessen? Kan medling understödja brottsutsattas återupprättelse och motverka gärningspersoners återfall? Hur ser medlarnas (och andra involverade aktörers) roll ut i detta sammanhang, dvs. hur praktiseras deras opartiskhet och ”reparativa” metod? Hur skapas reparativ rättvisa i praktiken: hur tolkas och upprätthålls balans i medlingsprocessen (vad gäller emotioner, makt och moral)?

Disposition

I boken belyses dessa frågor under åtta olika kapitel (plus en avslutning). Inledningsvis diskuteras det så kallade förmötets betydelse för medlingsprocessen (kapitel 2). Därefter uppmärksammas medling som ”reparerande” rolltagande (kapitel 3). Sedan beskrivs medlingens förväntningar och överraskningar; ”lyckade” respektive ”misslyckade” medlingar och innebörden av att ”säga förlåt” (kapitel 4). I de tre följande kapitlen diskuteras på vilka sätt teorin kring reparativ rättvisa kan omsättas i praktiken. Först med fokus på deltagarnas

inflytande och aktörskap ("empowerment") (kapitel 5) därefter med fokus på strukturella maktfaktorer, som exempelvis etnicitet och klass (kapitel 6) och sedan med fokus på medling med så kallade juridiska personer (exempelvis en representant för en butik som utsatts för brott) (kapitel 7). I kapitel 8 belyses medlarens roll och sist finns ett avslutande kapitel. Kapitel 1 har skrivits av Anna Rypi och Veronika Burcar tillsammans. Kapitel 2 har skrivits av Veronika Burcar och kapitel 3 till 9 har skrivits av Anna Rypi. Materialet har insamlats av oss båda.

Innan vi påbörjar själva analysdelen ska vi kort diskutera vad medling generellt innebär och hur det går till samt beskriva våra teoretiska utgångspunkter, de metoder vi har använt samt det material vi har samlat in under studiens gång. Vi diskuterar även definitioner av begrepp som används i studien.

Vad är medling?

Syftet med medling vid brott är att minska de negativa konsekvenserna av ett brott samt att förebygga att nya brott begås. Från och med januari 2008 ska, enligt lag (2002:445), medling med anledning av brott erbjudas av alla kommuner i landet då brottet begåtts av en person under 21 år. Internationell forskning har visat att medling kan vara effektivt som brottspreventiv åtgärd, framförallt då det involverar unga lagöverträdare som gjort sig skyldiga till exempelvis misshandel, rån och bilstöld och där den brottsutsatte blivit personligen kränkt (Brå 1999: 30, Brå 2005: 8, jfr Braithwaite 2002).

Medling vid brott kan leda till att gärningspersonen får insikt i brottets konsekvenser, framförallt för den brottsutsatta. Avsikten med medling är att skapa en dialog mellan de berörda parterna i en konflikt, vilket kan leda till förståelse och eventuellt även försoning (Braithwaite 2002, Zehr 2002). Medling *vid brott* skiljer sig åt från andra typer av medling eftersom det involverar en (erkänd) gärningsperson och en brottsutsatt till skillnad från fall där två parter är i konflikt utan avgjord skuldfråga. Deltagande i medling kan vara ett sätt att ge båda parter, men framförallt den brottsutsatte, en möjlighet till bearbetning och återupprättelse. Den brottsutsatte kan t ex ställa frågor till gärningspersonen och eventuell upplevelse av maktlöshet och kränkt självbild kan förändras om gärningspersonen visar ånger.

I Sverige är det främst Brottsförebyggande rådet (1999, 2005) som genomfört studier om medling vid brott. Exempel på doktorsavhandlingar i ämnet är dock Rytterbros ”Medling – Möten med möjligheter” (2002) och Marklunds ”Ett brott – två processer: Medling vid brott och unga lagöverträdare i straffprocessen” (2011). Den förstnämnda är en socialkonstruktivistisk studie av medling i vilken Rytterbro framförallt studerar medlingsverksamhetens diskursformeringar och dess framväxt som social rörelse. Marklunds avhandling diskuterar medling ur ett straffrättsligt perspektiv. Sehlin (2009) har vidare studerat huruvida medling vid brott förebygger återfall bland unga gärningspersoner.

Den internationella forskningen visar att medling har störst effekt då det finns en brottsutsatt individ som kränkts personligen. Flera utvärderingar visar att brottsutsatta varit nöjda med den medling de varit med om (Brå 2000a, Brå 2000b). Detta framförallt för att mötet gett dem möjlighet till ett känslomässigt avslut, något som varit av betydelse för att kunna gå vidare i livet. Även för gärningspersonen kan mötet med den brottsutsatte leda till ny insikt om brottets konsekvenser. Frågan om medlingens effekt på gärningspersoners återfall i brott är emellertid komplex. Vissa studier visar minskad återfallsfrekvens medan andra inte gör det (Brå 2005). (Liknande svårighet att studera effekter gäller andra slags brottspreventiva metoder, se Sahlin 2000.) Sammanfattningsvis kan sägas att tidigare forskning visar att medling förebygger återfall för vissa gärningspersoner, vid specifika brottstyper och under särskilda omständigheter (Brå 2005).

Reparativ rättvisa

Teorin reparativ rättvisa (se ovan) är tvärvetenskaplig och ofta praktikorienterad. Nils Christie, norsk kriminolog och författare till den klassiska artikeln ”Conflict as property” (1977), är en av dem som initierat teorin och deltagit som förespråkare i rörelsen. Christie framhåller att staten och professionella representanter har fråntagit brottsutsatta och gärningspersoner konflikten och att detta fått destruktiva konsekvenser för samhället. Via en reparativ rättvisemetod antas gärningspersonen få insikt i brottets konsekvenser och därmed påverkas att inte återfalla i nya brott. Han eller hon kan få erkänna sin skuld till den utsatte i en direkt dialog och därmed ges möjlighet att reparera skadan. Den brottsutsatte har möjlighet att ställa frågor och ”få ett ansikte på” gärningspersonen. På så sätt kan han eller hon också få förståelse för, och försonas med, anledningarna till varför gärningspersonen utfört brottet.

Man ska även komma överens om en symbolisk och materiell gottgörelse. Detta jämförs med en retributiv rättvisa (Retributive Justice) som har en tekniskt instrumentell prägel där fokus ligger på att bevisa skuld enligt rådande lagar. Känslomässiga och kognitiva (förståelsemässiga) aspekter antas komma i skymundan i denna form av konflikthantering. Inom internationell forskning är Braithwaite (2002), Zehr (1990, 2002) och Umbreit (1998) exempel på inflytelserika forskare tillika aktivister inom reparativ rättvisa (för en aktuell sammanfattning av fältet se Johnstone och Van Ness 2007).

Hur går medling till?

Själva medlingsprocessen kan se lite olika ut inom olika medlingsverksamheter. Generellt kan ett brottsärende dock inte bli aktuellt för medling förrän brottet är polisanmält. Gärningspersonen ska vidare helt eller delvis ha erkänt handlingen. Vanligtvis är det polisen som först informerar gärningspersonen om medling och som förmedlar ärendet vidare till aktuell medlingsverksamhet. Medlaren kontaktar sedan gärningspersonen och informerar denne om vad medling går ut på. Om gärningspersonen är intresserad av att delta i medling kontaktas den brottsutsatte (att den brottsutsatte inte kontaktas först beror på att man inte vill riskera sekundär viktimering om gärningspersonen inte visar sig vilja medverka). Därefter följer ett eller flera förmöten (vars betydelse kommer att diskuteras i kapitel 2) med gärningspersonen respektive den brottsutsatte.

Efter förmötena avgör medlaren huruvida ärendet kan bli aktuellt för medling. Om så är fallet bestäms en tid då den brottsutsatte och gärningspersonen träffas (eventuellt tillsammans med medföljande, dessas roll beskrivs mer nedan). De samtalar kring det inträffade med medlaren som samtalsledare. Mötet varar cirka en timme (men kan även vara mellan en halv till en och en halv timme, beroende på deltagarnas behov). Ibland sluts någon form av avtal vid medlingen. Det kan handla om en ekonomisk uppgörelse eller en överenskommelse kring hur parterna ska bete sig mot varandra om de träffas igen. Medlaren kontaktar de båda parterna efter en tid för att kontrollera om avtalet följts. (För mer ingående beskrivning av hur medling går till, vem som bedriver medling och hur medlingsverksamheterna i Sverige ser ut idag, se Brå 2005.)

Teoretiska utgångspunkter

Vi utgår från ett sociologiskt perspektiv, närmare bestämt ett emotionssociologiskt och symbolisk interaktionistiskt perspektiv vilket är inspirerat av den teoretiska tradition som härstammar från Chicagoskolan (ett urbansociologiskt perspektiv förknippat med 1920-talets Chicago och forskare som t ex Robert E. Park, George Herbert Mead och Ernest Burgess).

Vi intresserar oss för interaktionen mellan individer *och* interaktionen mellan individ och samhälle, snarare än för individen *eller* samhället. Studiet av emotioner, och dessas betydelse för konflikter, belyser ett sådant förhållande; emotioner kan varken ses som helt individuella eller helt sociala utan de ligger ”på gränsen” mellan t ex kroppsliga erfarenheter, meningsskapande praktiker och normerande bedömningar vilka är nära sammanlänkade med varandra (Katz 1999). I enlighet med en interaktionistisk ansats utgår vi från att (upplevelser och uttryck för) känslor i relation till konflikter formas av inläring och regler i socialt och kulturellt formade kontexter och situationer (Charon 1979/1998). Vi intresserar oss även för de identifikationer, rolltaganden, speglingar och självbilder som dessa känsloregler ger upphov till (jfr Cooley 1902/1922, Mead 1934/1967). I ett medlingssammanhang rör det sig framförallt om kulturellt och moraliskt formade känslor hos gärningspersonen och den brottsutsatte.

Känslomässiga uttryck är sammanvävda med moraliska normer angående hur vi bör vara som medmänniskor och medborgare. Goffman (1967) beskriver så kallade interaktionsritualer och hur en förlåtelsritual innefattar en person som ber om ursäkt vilket måste godtas av en motpart, något som gör att båda dessa värdeladdade självbilder (vilket benämns ”face”) återupprättas. Detta är en teori som vi har inspirerats av tillsammans med Collins (2004) som utvecklat Goffmans mikrosociologiska teori om interaktionsritualer till att även innefatta makrosociologiska maktaspekter som går bortom ”ansikte-mot-ansikte-relationer”.

Teorier om hur människors skam kan göra att sociala band upprätthålls – eller hindras – är också betydelsefullt att fokusera i detta sammanhang. Braithwaite (2002) menar att en erkänd och bemött skam kan förebygga återfall i brott, medan en icke erkänd eller ej bemött skam hos gärningspersonen kan öka återfallstendensen. Denna teori om återintegrerande skam gällande gärningspersoner kan relateras till emotionssociologiska studier av exempelvis

Scheff (1990), samt Scheff och Retzinger (1991, 2000), som också studerat skamprocesser. De menar att känslor av skam kan upprätthålla sociala band men också leda till aggression om skammen överdrivs eller inte erkänns.

Om vi relaterar detta till medling sägs den brottsutsatte uppleva känslor av skam och skuld efter brottet om gärningspersonen och/eller samhället inte tar på sig skulden (så kallad sekundär viktimisering). Ett straff som utdelas till en gärningsperson behöver inte innebära att den brottsutsatte får upprättelse, om han eller hon upplever rättsprocessen som alltför anonym, enligt forskning inom reparativ rättvisa (se t ex Christie 1977). I detta sammanhang kan medlingsprocessen få en känslomässigt återintegrerande och meningsskapande funktion.

Begreppsdefinitioner

De officiella benämningarna av medlingsparterna som ”gärningsperson” och ”brottsutsatt” är inte neutrala benämningar (och ”brottsoffer” är ännu mindre neutralt, se Ryding 2005). Gärningspersonen måste dessutom (åtminstone delvis) ha erkänt brottet för att medling ska kunna äga rum. Medlarnas opartiskhet är en väsentlig del i den reparativa rättvisan; diskursen betonar det demokratiska värdet i att lyssna till båda sidor. Det innebär att medlare inte ska döma vad gäller parternas skuld eller oskuld – de är varken domare, åklagare eller advokater. Att medling vid brott är en verksamhet med närhet till rättssystemet ställer samtidigt medlarnas (och metodens) opartiskhet i ett särskilt ljus. Detsamma gäller för forskaren som studerar medling. Kolfjord väljer att i sin rapport (2005) använda benämningarna kränkt, felat, utsatt och skadat, i enlighet med en reparativ rättvisediskurs, och för att inte ta ställning till (rättsväsendets definition av) vem som antas ha begått/blivit utsatt för brott. Vi instämmer i denna problematik men eftersom inte heller dessa termer kan ses som ”opartiska” (i betydelsen värdeneutrala) har vi, i denna rapport, valt att använda de termer för medlingsparterna som medlarna själva använder. I valet mellan att använda ”brottsutsatt” eller ”brottsoffer”, har vi dock valt ”brottsutsatt” i enlighet med särskilt den ena medlingsverksamhetens benämning (den andra använder även ”brottsoffer”), eftersom vi anser det vara det mest värdeneutrala av de två begreppen. Vi har också valt att använda ”gärningsperson” istället för ”gärningsman” av samma skäl (gärningsperson är dessutom könsneutralt). Den problematik som hör samman med användning av specifika begrepp kommer att belysas ytterligare i följande kapitel.

Metod och material

Vi har besökt de båda medlingsverksamheterna vid ett flertal tillfällen och genomfört deltagande observationer av förmöten (vilka sker inför medlingar då medlare och gärningsperson, eller medlare och brottsutsatt, deltar) och medling (då samtliga parter medverkar) samt intervjuat medlare. Vid medlingsverksamheten i den Mindre Staden har vi genomfört en typ av ”go-alongs” (Kusenbach 2003) på så sätt att vi i viss utsträckning har följt medlarna i deras vardagliga aktiviteter även vid sidan av förmöten och medlingar. På så sätt har vi kunnat observera dessa aktiviteter (t ex samtal mellan medlare på kontoret, aktiviteter mellan möten) och ställa frågor till medlarna under tiden de försiggått (Kusenbach 2003, jfr Burcar och Wästerfors 2007). De medlingsärenden vilka vi har observerat rör stöld, snatteri, inrott, misshandel och förargelseväckande beteende.

Intervjuerna med medlare pågick i cirka en timmes tid och hade en intervjuguide som grund. Intervjuguiden innehöll frågor rörande hur medlingsprocessen går till, medlingens syfte, medlarens positiva och negativa erfarenheter av medling och förmöten, upplevelse av begränsningar i medlingsarbetet, syn på medlarens roll, betydelsen av kön, etnicitet, ålder samt olika typer av brott, känslors betydelse, betydelse av och förväntningar kring förlåtelse, relation till brottsofferverksamhet, polis, socialtjänst, åklagare etc. samt förhållande till teorin om reparativ rättvisa. Intervjuguiden följdes emellertid inte strikt utan samtalsintervjun anpassades till vad medlaren valde att fokusera på, i relation till sin medlingserfarenhet. Ett öppet och berättande samtalsklimat har eftersträvat.

Vi har även intervjuat några brottsutsatta och gärningspersoner. Intervjuguiden som riktades till dem uppmärksammade bland annat vilken information de fått inför medling, hur de upplevt förmötet och medlingsmötet (inklusive medföljandes närvaro), medlarna samt medlingsmetoden. Vidare har vi intervjuat två poliser. Intervjuguiden uppmärksammade i dessa fall bland annat samarbetet med medlarna, vilket system de arbetar efter, deras erfarenhet av och syn på medling (eventuella fördelar och positiva effekter samt kritik mot medling).

Löpande har vi fört fältanteckningar kring vad som sker i projektet, kontakter som tagits, reflektioner från förmöten och intervjuer, preliminära analytiska utgångspunkter etc.

Intervjuer och observationer har antingen spelats in på band och transkriberats eller har vi använt oss av fältanteckningar som sedan renskrivits. Det insamlade materialet består av:

- Observationer av 4 förmöten med brottsutsatta (3 i den Större Staden och 1 i den Mindre Staden)
- Observationer av 7 förmöten med gärningspersoner (2 i den Större Staden och 5 i den mindre Staden)
- Observationer av 5 medlingar (2 i den Större Staden och 3 i den Mindre Staden)
- Samtalsintervjuer med 7 medlare (3 individuella intervjuer i den Större Staden och gruppintervjuer vid två tillfällen med totalt 4 medlare i den Mindre Staden)
- Informella intervjuer (informantsamtal) med medlare i anslutning till varje förmöte eller medling. Vid några tillfällen har förmöten ställts in med kort varsel och ytterligare tid har då ägnats till samtal med medlarna.
- Intervjuer med 2 poliser (1 i den Större Staden och 1 i den Mindre Staden)
- Intervjuer med 3 brottsutsatta (1 i den Större Staden och 2 i den Mindre Staden)
- Intervjuer med 3 gärningspersoner (1 i den Större Staden och 2 i den Mindre Staden)
- Deltagande observation av medlingskonferensen *Medling vid grova brott och försoning* i Stockholm den 8 februari 2011, arrangerad av Svenskt forum för medling och konflikthantering (SFM).
- I den Mindre Staden har vi fått ta del av ett underlag till en enkätundersökning som inleddes i december 2010. Enkäter har delats ut till gärningspersoner, brottsutsatta samt medföljande vid samtliga medlingar i staden. Vi har analyserat materialet för en tiomånadersperiod (december 2010 till och med september 2011).

Utöver insamlingen av ovannämnda empiriska material har vi studerat litteratur kring medling, granskat tidningsartiklar om ämnet samt studerat dokumentärserien "Öga mot öga" (vilken handlar om medling i Sverige och visades på SVT under 2009). Vidare har vi granskat verksamhetsberättelser och annan information från de båda medlingsverksamheterna. (Allt insamlat material kommer dock inte att uppmärksammas i denna rapport.)

Kapitel 2. Förmötet – en betydelsefull del i processen

Vad är ett förmöte?

Innan en eventuell medling äger rum träffar medlaren den brottsutsatte och gärningspersonen enskilt – ibland tillsammans med en medföljande (t ex anhörig) – för att förbereda dem inför ett framtida medlingsmöte. Syftet med detta förberedande möte är att samtliga parter ska få information om hur en medling går till rent praktiskt (något de också oftast får via inledande telefon- eller brevkontakt) men också varför medling anses vara betydelsefullt. Det ges möjlighet för den brottsutsatte och gärningspersonen (och ofta deras vårdnadshavare) att ställa frågor och att diskutera sina särskilda förväntningar inför ett eventuellt möte.

Det anses, som beskrivs i Brottsförebyggande rådets skrift ”Medling vid brott – en handbok” (2007: 16), att det ”är viktigt att låta förberedelserna ta den tid som behövs så att ingen kommer oförberedd eller med felaktiga förväntningar till medlingsmötet.” Det vanligaste är att man har ett förmöte med gärningspersonen såväl som den brottsutsatte. För att medlarna ska kunna försäkra sig om att samtliga verkligen har fått all information de behöver – och att de känner sig trygga inför en medling – genomförs dock ibland flera förmöten inom de två medlingsverksamheter som vi studerat. (Detta verkar även vara ett generellt förhållningssätt inom medling i Sverige). Det är alltid medlaren som avgör om ett medlingsmöte är möjligt eller inte.

Medlarna i den Mindre Staden talade ofta om vikten av att medlingen blir ”ett gott möte för båda” och att förmötena lägger grunden för ett sådant möte. På förmötet kan medlarna lyssna och känna av huruvida det behövs fler förmöten inför en eventuell medling och om medling överhuvudtaget kan bli aktuellt. Om gärningspersonen exempelvis inte anser sig ha någon skuld i det inträffade – eller om den brottsutsatte är mycket aggressiv och vill hämnas – anses ett ”gott möte” inte vara möjligt (se vidare kapitel 5).

I ”Medling vid brott – en handbok” (Brå 2007: 36-39) beskrivs ett antal punkter som medlarna bör ha i åtanke vid förmötet. Dessa rör bland annat vikten av att ta reda på hur gärningspersonen och den brottsutsatte har upplevt brottsituationen, vilka känslor de har gentemot varandra, om gärningspersonen uppriktigt vill ta ansvar för sina handlingar och om

den brottsutsatte vill försöka försonas. Det ”goda mötet” som medlarna i den Mindre Staden talar om bygger på att båda parter är ärliga i sitt uppsåt och att de inte kränker varandra (angående det goda mötet se vidare kapitel 5 och 8). Om medlaren avgör att medling inte är möjlig – eller om någon av (eller båda) parterna bestämmer sig för att avbryta processen – kan det likväl ske en så kallad ”indirekt medling” (Brå 2007: 38). Detta innebär att medlaren meddelar vad någon vill ha sagt till den andre. Det kan t ex handla om att gärningspersonen vill hälsa den brottsutsatte att han eller hon ångrar sig och vill be om ursäkt.

Medlarnas beskrivningar av förmötet

Inledningsvis vill vi återge en del av de beskrivningar av förmötet – och vad som förväntas ske på detta – som medlarna i de båda städerna har gett oss. Samtliga medlare vi har talat med menar att det är vid förmötet som grunden till en bra medling läggs och att det då är viktigt att förmedla tillräckligt med *information* samt inge *förtroende*.

Medlare: ...jag tänker att man är respektfull mot båda parter eh så. Alltså man skapar ju ... därför är förmötena, det går ju inte att medla utan förmöten, för där skapar man ju det liksom...

Intervjuare: Vad är det man skapar liksom?

Medlare: Nä man skapar ju den... (paus) vad ska man säga, det förtroendet, den relationen inför kommande möten [...] ja det blir att skapa en relation, men relation låter ju lite fel, men man skapar ju nånting i dom mötena, ja förtroende kanske? Förtroende. (Ur intervju med medlare i den Större Staden)

Okej, mm ja då är vi här idag för inf- för att få information om medling å jag tänker att du har jättemånga frågor, jag tycker det är bra för det är ju då man får veta. (Förmöte med brottsutsatt, Större Staden.)

...första mötet så ger vi ganska mycket information om medling och att det finns en lag och att- erbjudande att det *är* det, och att inte det här ska ses som nåt straff [...] utan mer att det är- här finns en möjlighet faktiskt, stå upp för det man har gjort... (Ur intervju med medlare i den Mindre Staden)

I såväl intervjuer och informella samtal som vid observationer av förmöten betonas att förmötet är ett tillfälle till samtal och att de involverade parterna inte behöver ta ställning till medling där och då. Medlarna framhåller också att det är viktigt att tänka på bemötande (vilket hör samman med att inge förtroende), neutralitet och att tala om att medling bygger på *frivillighet*.

Medlare 1: ...vi är ju också noga med att berätta att det *är* ett förmöte, du kommer liksom själv, du kommer inte att träffa den andra parten på det första mötet då, kom gärna tillsammans med förälder och sådär eh.

Medlare 2: Jag tänkte också, vi brukar säga där att du behöver inte ta ställning för om du vill ha medling utan vi bara berättar, det är ett förmöte och det är- du får möjlighet att prata av dig alltså att vi- så att inte dom känner att har du sagt ja till ett förmöte så måste du ha medling. [...]

Medlare 1: Vi lägger eh mycket energi på bemötande tror jag, att dom ska känna sig bekväma och eh få feedback också, frågar ju mycket om eh kä- eh känslomässiga konsekvenser så att säga, konsekvenser överhuvudtaget men hur det har påverkat dig och hur har tiden varit efteråt och sådär som jag tycker känns väldigt viktigt och ibland känns det som att dom har inte pratat så här nån gång, föräldrar som sitter med som kan "oj var det så" och alltså sådär va så man får igång liksom också nån process. [...]

Medlare 2: Också att vi visar att vi är neutrala, att vi inte har tagit ställning för- eller emot, det tror jag att dom upplever som positivt. (Ur gruppintervju med medlare i den Mindre Staden.)

...då säger vi det att "du behöver inte bestämma nu om du vill medla eller inte, utan träffa oss och kolla vem vi är och höra hur det går till och sen kan du ta ett beslut om du vill medla" eh och jag pratar ju också om att det är frivilligt för båda parter... (Ur intervju med medlare i den Större Staden)

Medlarna i den Mindre Staden beskriver att de har en mall för hur förmöten (och medlingsmöten) förväntas gå till. Mallen innehåller ett antal punkter som rör direkt formalia; t ex att man ska presentera sig själv, förklara vad medling innebär, understryka att det är frivilligt samt tydliggöra vad som kommer att ske på förmötet och vid en eventuell medling. Vidare listas i mallen ett antal frågor som kan riktas till gärningspersonen respektive den brottsutsatte. Dessa rör exempelvis de båda parternas upplevelser av brottsituationen, vilka konsekvenser brottet har inneburit för dem (och vilka konsekvenser de tror att det har inneburit för den andre parten), vad de skulle vilja säga till varandra etc. Den här mallen har ungefär samma utgångspunkt som de rekommenderade checklistorna i "Medling vid brott – en handbok" (Brå 2007: 79-83). Även om mallen inte följs "slaviskt" så fungerar den som ett stöd för medlarna.

Medlare 2: Sen följer vi inte den (mallen) slaviskt utan det ska vara lite att man känner att man fick med vissa delar från början och så så att det. [...]

Medlare 1: ...har man jobbat ett tag kanske så vill man inte gå efter en strikt mall sådär rent av heller utan det finns ju där nånstans, men det jag har alltid med mig den in ändå. (Ur gruppintervju med medlare i den Mindre Staden.)

De båda medlare som här citerats framhåller även att det under förmötet är bra att diskutera hur den ena parten tror att den andre har reagerat, dvs. att de båda försöker sätta sig in i den andres situation (rolltagande diskuteras i kapitel 3). De betonar att detta är en *förberedelse* inför medlingsmötet då just konsekvenser av det inträffade brukar diskuteras.

Medlare 2: Sen tycker jag vi ställer frågor, det här att- som om det nu är gärningsmannen först- att reflektera över ”hur tror du det blev för honom?” alltså den som har blivit utsatt och att dom får börja tänka, det tycker jag ofta man ser det här att dom *har* en bild av att det var inte så farligt, ”jag såg han i skolan dan efter” [...] jag tror man försöker och för sin egen skull alltså göra en bild utav att det inte har varit så allvarligt det man har gjort, så att, lite där tror jag...

Medlare 1: Mm det är bra och det är också en förberedelse för själva mötet då tänker jag för att där trycker vi ju på det, vi vill ju få den andre att berätta om hur det har upplevts och konsekvenser och sådär också. (Ur gruppintervju med medlare i den Mindre Staden.)

I de förberedelser inför ett eventuellt medlingsmöte som framhålls vid förmötet kan också ingå att förklara hur det i så fall kommer att *se ut i rummet*. Oron antas minska om man kan visualisera den framtida situationen.

...jag börjar berätta hur det går till liksom, att lite vad syftet är, brukar alltid ge ett exempel [...] och varför man vill medla, att man själv ska kunna sätta sig in i det och sådär eh sen berättar jag precis att ”sen sitter du på den sidan av soffan och så sitter den andre personen i andra soffan och så sitter vi i fåtöjlarna här och så sitter föräldrar eller andra medföljande där” och så flyttar vi möblemanget så verkligen [...] så dom verkligen konkret kan se hur det ser ut, och man ser ju att dom följer med blicken liksom, ”jaha sitter du där och så sitter min mamma där”, så att dom är med liksom [...] och det är väldigt bra så att dom vet vad det är som ska hända... (Ur intervju med medlare i den Större Staden.)

Vid ett förmöte med en gärningsperson kan det, enligt medlarna i den Mindre Staden, också vara betydelsefullt att fråga om denne vill *hälsa något* till den brottsutsatte. På så sätt kan man nämligen förmedla något som gör ett möte intressant för den brottsutsatte, menar medlarna.

Ja. Sen ibland försöker vi väl få med oss nånting, [...] det här att man säger är det nånting, när vi ringer brottsoffret nu så får vi s- hälsa nånting, för det kan också vara en möjlighet för den som är utsatt att ja känna att det blir nåt intressant ändå att ha ett sånt här möte för dom kanske också har en bild av gärningspersonen att ”han menar nog inte det här” men får man då kanske med sig nånting kanske att ”ni kan väl hälsa honom att jag skulle vilja träffa honom och be om ursäkt för det jag har gjort” eller så så

underlättar det för brottsoffret, för det är ju den personen vi ringer sen efter att vi har haft förmötet. (Ur intervju med medlare i den Mindre Staden.)

Umbreit och Greenwood (1999) framhåller, mot bakgrund av en surveyundersökning riktad till medlingsverksamheter i USA (i vilken personal från 116 medlingsprogram medverkade), att medlare vanligtvis lägger stor vikt vid förmötet (även om ett fåtal menar att ett förberedande möte kan hota medlarens neutralitet vid själva medlingsmötet).

Many program directors see in-person preparation as central to the effectiveness of the victim-offender process. Directors in this group cite the importance of spending enough time with all parties to lay the groundwork for an effective mediation session. Seriously 'working the case,' with commitment, is essential, they say. Some interviewees suggest that even if the parties do not proceed to mediation, the pre-mediation session itself is an invaluable service, indeed, an intervention (Umbreit & Greenwood 1999: 243).

Utebliven medling – ett misslyckande?

Det är tydligt att medlingsprocessen är lång, tidskrävande och ibland komplicerad. Det är också tydligt att det investeras mycket tid och engagemang redan tidigt i processen, långt innan man vet om en medling kommer att vara möjlig att genomföra. Om tid och arbete har lagts ned på upprepade telefonsamtal och förmöten och det sedan inte blir någon medling skulle man kunna tänka sig att det känns som ett misslyckande. I tidigare nämnda handbok från Brottsförebyggande rådet (2007: 38) diskuteras denna eventualitet:

Även om förmöten inte alltid leder till medling, ska man inte se det som ett misslyckande. Bara genom att ha deltagit i förmöten och kanske i en indirekt medling har såväl brottsoffer som gärningsperson fått chansen att reflektera över det som hänt. En process har påbörjats, vilken kan leda till positiva konsekvenser för båda parter.

Vi upptäckte tidigt under vårt fältarbete att det lades stor vikt vid förmötena både i den Mindre Staden och i den Större Staden. Vi noterade också att åtskillig tid lades ned på att försöka få tag i de olika parterna, boka tider för förmöten, boka om tider då någon blivit sjuk eller inte kommit på utsatt tid och att ibland skicka sms-påminnelser. Detta var särskilt tydligt i den Mindre Staden där vi hade möjlighet att göra mer omfattande observationer av det dagliga arbetet vid sidan om förmötena och medlingarna, dvs. sitta med på kontoret, i fikarummet och delta i andra typer av möten och informella samtal (i den Större Staden deltog vi i första hand i förmöten och medlingar).

Även om vi ibland kunde märka av en viss frustration över att det inte blev någon medling tycktes det inte betraktas som ett misslyckande. Frustrationen handlade snarare om att ”det hade kunnat bli bra” och att det därför ”var synd” att ett medlingsmöte inte möjliggjordes. Medlarna beskriver emellertid förmötet i sig som en potentiellt brottspreventiv metod:

Medlare: Och det kan man också säga som en ganska brottsförebyggande metod därför att man bygger som med byggklossar på den positiva sidan på den här gärningspersonens självkänsla. Du gör någonting bra när du försöker reparera. Då har du gjort allt du kan. Vill inte personen medla, vill du vi ska hälsa nånting då. Bla, bla, bla. Ja och inför din mamma eller pappa också.

Intervjuare: Så förmötena kan va viktiga dom också.

Medlare: Det är en byggsten på plussidan för ungdomar och det är det man kan göra för att förhindra framtida brott. (Intervju med medlare i den Större Staden.)

Ett fall i den Större Staden rörde en inbrottshärva med flera involverade brottsutsatta och gärningspersoner. En av de brottsutsatta och en av gärningspersonerna ville delta i medling men det var inte möjligt då just denne gärningsperson inte hade gjort inbrott i den brottsutsattes villa (utan i andra). Fallet var komplicerat, det hade blivit ett missförstånd och samtliga involverade tycktes besvikna över att det inte kunde bli någon medling.

Det blir inget med detta (medlingen) eftersom det var en annan person som gjort inbrottet – inte han som ville komma på medling. Av de båda som gjort inbrott hos mannen satt den ena i ungdomsvård och den andre ville inte. Mannen hade sagt att det var synd och att han kanske hade kunnat ordna ett sommarjobb åt honom. (Fältanteckningar, informellt samtal, Större Staden.)

Trots besvikelsen över en medling som inte blev av behöver detta inte nödvändigtvis ses som ett direkt misslyckande. Det blir förvisso inget ”streck i statistiken” för ytterligare en genomförd medling – men de samtal som förts med involverade parter under förmötena kan likväl ha fyllt en funktion. I det följande ska vi diskutera förmötets funktion och betydelse ur några olika synvinklar.

Förmötets förberedande funktion

Samtal handlar inte endast om att förmedla ord och information utan det är, som socialpsykologen Björn Nilsson (1989: 30) skriver; ”i samtal vi upprätthåller bilden av oss

själva eller får grunder till en gradvis förändring av oss själva [...] ...samtalet är identitetens spegelbild [...]”. Samtalet kan med andra ord ses som en arena för identitetsskapande.

Att bli utsatt för ett brott – eller att vara misstänkt för brott – är förhållanden som kan innebära att en mängd frågor väcks kring den egna identiteten. Brottsofferföreträdare talar ibland om att en identitetsförändring kan bli följd av att utsättas för brott (jfr Ryding 2000). Att ”vara brottsoffer” (en offeridentitet) innebär inte bara något givet positivt, t ex att identifieras som oskyldig och få sympati, utan kan även innebära att den brottsdrabbade tillskrivs egenskaper som han eller hon har svårt att identifiera sig med; exempelvis svaghet och passivitet (jfr Wood och Rennie 1994, Åkerström 2001, Burcar 2005). Att ”vara gärningsperson” (en identitet som förövare) kan i sin tur innebära att man betraktas som farlig och till och med ondskefull (jfr Christie 1986), något som också kan upplevas som en kollision med den egna självbilden.

I samtal, t ex under eller inför medling, kan sådana identiteter skapas, underbyggas, omformuleras eller motverkas. Identitet är inte något man bara ”har” utan något som ständigt görs (används eller skapas) i interaktion med andra, dvs. via samtal (jfr Antaki & Widdicombe 1998). Identitet och språk hänger således nära samman. Som Nilsson (1989: 31) skriver är det ”andra människor som förmedlar byggstenarna till jaget” och (ibid: 32) ”ju fler positiva reaktioner desto positivare självbild och desto bättre självkänsla”.

Vi bedömer oss själva mot bakgrund av hur vi uppfattar att andra bedömer oss och utifrån detta formas vår självbild och självkänsla (jfr Cooleys ”spegling” 1902/1922). Alla samtal bidrar därför till att bygga individens identitet. Professionellas samtal med brottsutsatta syftar ofta uttryckligen till att hjälpa individen att ta kontroll över sitt liv och att stärka dennes självkänsla (empowerment) (se Aertsen et al. 2011 angående medling och empowerment). Detsamma kan gälla gärningspersoner, som i exemplet ovan där medlaren menar att ”man bygger som med byggklossar på den positiva sidan på den här gärningspersonens självkänsla”.

Man skulle kunna säga att medlarna under förmötet medvetet leder samtalet i en riktning som antas stärka en positiv självkänsla hos den brottsutsatte eller hos gärningspersonen. Förmötets

funktion blir på så sätt inte ”endast” en förberedelse inför en eventuell medling utan samtidigt även en slags förberedelse inför det fortsatta vardagslivet. Medlarna beskriver i våra samtalsintervjuer hur det under förmötet ges möjlighet att ”prata av sig” och resonera kring ”känslomässiga konsekvenser” och att detta i sin tur kan hjälpa den brottsutsatte eller gärningspersonen att ”gå vidare”. Vi såg också hur detta förhållningssätt tillämpades under våra observationer av förmöten.

Förmötets stödjande funktion kan i viss mån sägas ha terapeutiska drag: medlarnas försök att stödja och uppmuntra de involverade parterna, att få dem att tala om sina känslor och inställningar samt att hjälpa dem till perspektivtagande har exempelvis beröringspunkter med så kallad klientcentrerad terapi (Rogers 1951/2003). Snarare än att beskriva förmötet som ”terapeutiskt” kan man kanske dock betrakta det som en situation där identiteter förhandlas via samtal (jfr ”identity empowerment”, Ray-Chaudhuri 1998, se även Pabsdorff et al. 2011:13).

Att bli lyssnad på och få svar på frågor

Förberedelserna inför en eventuell medling innebär att det ges tillfälle för såväl den brottsutsatte som gärningspersonen att förmedla en berättelse – och bli lyssnad på – utan att dömas eller ifrågasättas. Detta kan i sig ses som en stödjande funktion (dvs. som *mer* än en förberedelse inför medlingsmötet). Medlarna använder sällan termer som brottsoffer eller förövare i samtalen med de båda parterna. Detta kan antas ha positiva konsekvenser för samtalen eftersom såväl ”brottsoffer” som ”förövare” är begrepp med speciella konnotationer (t ex offer/svag, förövare/ond).

I en studie där brottsutsatta unga män intervjuades kring offerskap framgick tydligt att de betraktade sig som utsatta för ett brott – men att de inte riktigt kunde identifiera sig med att ”vara ett brottsoffer” (Burcar 2005). Gärningspersoner kan även ha svårt att identifiera sig med bilden av en förövare – trots att de tar ansvar för sina brottsliga handlingar. Under ett förmöte i den Större Staden säger en ung man som gjort inbrott i en villa att han har ”gjort nåt fruktansvärt mot en annan familj”, att det inte är ”acceptabelt” utan ”så fel” och att han ”mår dåligt av det”. Han säger också att; ”Jag är inte som man typ ser på filmer. Jag är inte en sån person.” Trots att han alltså medger att han har gjort fel har han svårt att identifiera sig med

”en sån person” som gör sådana handlingar. Den unge mannen tillskriver inte sig själv någon förövaridentitet men han föreställer sig att de brottsutsatta gör det (se även kap 3). Gärningspersonens mamma, som också deltar under förmötet, understryker att hennes son ”är ingen ond människa” och att, om hon hade varit i de brottsutsattas situation, hade velat se att ”nu är det här bara ’bara’, ingen förhårdad brottsling, utan en 17-årig kille”.

Även om det är under själva medlingen som den här unge mannen kan presentera en annan bild inför de brottsutsatta (den han själv anser vara ”den rätta”) än den han antar att de har av honom, kan förmötet i sig ses som ett tillfälle att samtala kring – och omförhandla – en bild han inte kan identifiera sig med.

Medlarna kunde under förmötena betona att det är ”modigt” av såväl brottsutsatta som gärningspersoner att komma på möte och att det är ”starkt” av gärningspersonen att vilja be om ursäkt. En brottsutsatt äldre man fick höra att han är ”en lugn kille” och en gärningsperson att ”det är beundransvärt” och ”oerhört ansvarsfullt” att han inte skyller sina handlingar på sitt drogberoende. Detta kan ses som ett sätt att motverka en passiviserande offeridentitet respektive en identitet som förövare: även en person som utsatts för brott kan vara ”lugn” och en gärningsperson kan vara ”beundransvärd” (om han eller hon tar ansvar för sina handlingar) – två begrepp som inte direkt brukar förknippas med det idealtypiska brottsoffret respektive gärningspersonen (jfr Christie 1986).

Det handlar här inte om att medlarna omförhandlar skuldfrågan (de är tydliga med att det finns en målsägande och en tilltalad) utan om att båda parter bemöts med respekt och att alla anses ha rätt till sin egen historia. Medlarna framhåller att det är viktigt att de är opartiska vid själva medlingen – men att man under förmötena egentligen inte *kan* förhålla sig neutral eftersom en sådan inställning skulle kunna innebära att man framstår som likgiltig (se vidare utveckling av detta tema i kapitel 8).

...i mötet (medlingsmötet) är vi opartiska men i dom andra mötena, förmötena t ex, där vi ju får väldigt mycket information om hur det här har blivit för den personen vi möter så kan man ju inte hålla sig neutral utan man blir ju påverkad av det och engagerad i det [...] så man kan ju verkligen inte va neutral. (Ur gruppintervju med medlare i den Mindre Staden.)

Medlarna säger att det gäller att lyssna på bådas berättelser och att vara ett stöd för båda parterna. Snarare än att de alltså förhåller sig strikt neutrala under förmötena skulle man kunna säga att de ställer den part i centrum som det för tillfället handlar om. De är alltså opartiska i bemärkelsen att de respekterar båda parter berättelser lika mycket. Det handlar inte om att ”välja sida”, menar en medlare i den Större Staden utan om att ”stötta dem” båda (se kapitel 8 för vidare utveckling av ämnet opartiskhet). Vad vi har noterat under förmötena är att medlarna är tydliga med att förklara denna speciella version av ”opartiskhet” för samtliga involverade.

Medlaren säger att båda får ge sina berättelser och hon avgör om det kan bli ett bra möte. (Fältanteckningar, förmöte med gärningsperson, Mindre Staden.)

Medlarna säger att de kommer att tala med båda och att det kan hända att de har olika upplevelser av vad som har hänt. Det måste man respektera. (Fältanteckningar, förmöte med gärningsperson, Mindre Staden.)

Rätt ofta har man olika historier, ja man minns olika saker. Ingen ljuger, det säger vi också på förmöten. Det behöver inte betyda att nån av er ljuger. Pratar ni med varandra så kommer ni att förstå varför ni har olika historier. (Ur intervju med medlare i den Större Staden.)

Om den brottsutsattes och gärningspersonens berättelser skiljer sig väldigt mycket åt kan det enligt medlarna finnas anledning att boka in fler förmöten eller bedöma att ärendet inte är medlingsbart.

...ja tre gånger kom dom på förmöten innan vi kunde ha ett medlingsmöte- deras berättelser var oerhört vitt skilda. (Ur gruppintervju med medlare i den Mindre Staden.)

...är man det minsta osäker så drar man det flera vändor, vi kan ha tre förmöten t ex om det skulle behövas, för att verkligen liksom, ha- har vi nån osäkerhet så måste vi ju liksom göra nånting med den, då får vi ha nåt möte extra. (Ur intervju med medlare i den Större Staden.)

Det kändes väl inte som att detta fall leder till medling – det handlade väldigt lite om erkännande. (Fältanteckningar, informellt samtal, Mindre Staden.)

Även om ett medlingsmöte inte är möjligt att genomföra på grund av alltför olikartade berättelser så behöver det förberedande mötet inte ha varit meningslöst. I fallet från vilket det tredje exemplet ovan är hämtat har gärningspersonen inte erkänt fullt ut vad han har gjort.

Han medger exempelvis ”knuffar” men inte ”sparkar”. Medlaren menar att den brottsutsattes berättelse – och de skador han fått – tyder på någonting annat och att medling i det här ärendet förmodligen inte skulle vara lämpligt (på grund av risken för sekundär viktimisering). (Det är dock inget medlaren säger till gärningspersonen utan något hon diskuterar med intervjuaren efteråt.)

Om man ser på ärendet utifrån den brottsutsattes möjlighet till återupprättelse kan det betraktas som misslyckat. Gärningspersonen tar inte ansvar för sina handlingar fullt ut, en medling anses inte lämplig och den brottsutsatte kan därför inte få någon ordentlig förklaring eller gottgörelse. Förmötet kan dock ändå innebära någonting positivt; samtalet tycks kunna vara värdefullt för gärningspersonen. Genom att samtala med medlaren får han reflektera över vad han gjort och fundera över vad som kunde gjorts annorlunda, enligt medlarna. Detta kan i förlängningen visa sig ha en brottspreventiv effekt (jfr Brå 2005).

I ett exempel som belystes tidigare – där två parter som båda *ville* medla inte *kunde* medla på grund av att de inte var involverade i samma fall – kan förmötets förberedande och stödjande funktion också ha en innebörd utöver förberedelse inför medling. Det kan mer allmänt innebära en möjlighet till samtal, reflektion och att få svar på diverse frågor. Den brottsutsatte i det här fallet är en äldre man som har haft inbrott i sin villa. Under förmötet ställer han en mängd frågor som särskilt rör gärningspersonen (vem han är, i vilket område han bor, vad han ägnar sig åt på fritiden etc.). Medlarna besvarar, om än inte detaljerat, dessa frågor. Mannen tycks genom sina frågor försöka skapa sig en bild av personen som utsatt honom för brott. Det senare erbjudandet om sommarjobb antyder att han – förmodligen tack vare denna bild – har fått en positiv och välvillig attityd gentemot gärningspersonen.

Eftersom fallet kompliceras av att den här gärningspersonen inte var med vid inbrottet i den specifika villan kan det finnas risk för sekundär viktimisering då mannen i slutändan *inte* ges möjlighet att möta gärningspersonen och ställa frågor till denne. Samtidigt kan man tänka sig att förmötet trots allt gav tillfälle till reflektion och perspektivtagande. Mannen tycks se gärningspersonen (om än inte den *rätte*) ur ett förstående snarare än fördömande perspektiv.

Förmötet kan vidare ha varit betydelsefullt för den brottsutsatte eftersom han under detta kunde samtala kring sina upplevelser samt ställa, och få svar på, ett antal direkt praktiska frågor (bland annat kring rättegång, skadestånd och självrisk). Praktisk information efterfrågas ofta av brottsutsatta (Burcar 2005) och vikten av att personer som utsatts för brott får adekvat information betonas av såväl stödverksamma som polis (Larsson & Stub 1998, RPS 2001).

Förmötet – och även telefonkontakterna inför ett eventuellt förmöte – kan ibland fungera stödjande på ganska oväntade sätt. På medlingsverksamheten i den Mindre Staden har man exempelvis uppmärksammat en ung man som stjal mat som han säljer för att få pengar till droger. Genom den upprepade kontakten med mannen – för att försöka få honom att komma på ett förmöte – har medlarna uppmärksammat hans problem och de har möjlighet att lotsa honom vidare till lämpligt stöd. Detta gäller även en annan ung gärningsperson med emotionella svårigheter som medlarna träffat vid ett förmöte. I de här fallen har det (i skrivande stund) ännu inte skett några medlingar – men kontakterna som tagits kan i sig fungera stödjande och potentiellt vara brottspreventiva.

Indirekt medling

Ibland sker indirekt medling. Medlarna i den Mindre Staden berättar om hur detta kan vara ett sätt att medla i snatteriärenden då företrädare för butikerna inte har möjlighet att delta (i den Större Staden medlar de inte i snatteriärenden). Indirekt medling kan också ske när någon av parterna – gärningsperson eller brottsutsatt – inte vill eller kan träffa den andre ansikte mot ansikte men likväl är beredd att ta emot ett brev eller en hälsning från denne.

...jag tänker medling kan ju också va på lite olika sätt, jag tänker det här med brev, skicka brev har vi haft när inte butikerna kan komma, så ja det håller vi ju på med nu också och eh också att vi kan hjälpa till och ge hälsningar som blir nån slags indirekt medling om som- det har vi bestämt tillsammans med ungdomen att det här vill jag att du säger, och likadant så kan man ju då ge tillbaka vad den andre svarade och så. (Ur gruppintervju med medlare i den Mindre Staden.)

...jag har pratat med honom (gärningspersonen) å jag har s- sagt såhär kan jag säga till- dig då att du är borta? ”Ja säg att jag är ganska långt ifrån [Större Staden] så jag inte kan träffas”, såeh å han är han måste va det, ja han kan inte välja själv riktigt så att han- när han, skulle, försöka sig på kanske att skriva ett brev eller nånting sånt... (Fältanteckningar, förmöte med brottsutsatt, Större Staden.)

I ett fall i den Mindre Staden ville den brottsutsatte inte träffa personen som stulit ett fordon av honom. Han menade att detta var ”tjuveri”, inte hot eller mord, och att han därför ”kan gå vidare, det är inte så farligt”. Den brottsutsatte såg alltså ingen anledning till att träffas och medla. Gärningspersonen tycktes dock uppleva mötet som mer betydelsefullt och ville därför att medlarna i alla fall skulle berätta för den brottsutsatte att han ”var riktigt ledsen och tyckte det var jobbigt i och med att de bodde nära varandra”. Någon medling i vanlig bemärkelse skedde inte men senare visade det sig att de hade kommit överens om en ekonomisk uppgörelse (mot bakgrund av att fordonet skadats)⁵ och att ”gärningspersonen skulle komma med pengarna och då skulle de skaka hand”.

I en studie av medling vid brott i Coventry och Leeds i England (Umbreit & Warner Roberts 1996) jämfördes direkt och indirekt medling bland annat med avseende på de brottsutsattas och gärningspersonernas upplevelser av att ha medverkat i medling. Det var tydligt att de brottsutsatta som varit med om direkt medling, dvs. att mötas ”ansikte mot ansikte”, var mest nöjda. En relativt stor andel av de brottsutsatta som medverkat i indirekt medling sa sig emellertid också vara nöjda med medlingen.

Nearly 75% or more of victims in direct and indirect mediation were satisfied with the outcome of their mediation sessions. Direct mediations resulted in considerably higher satisfaction with the outcome among victims than indirect mediations. At the combined sites, those victims participating in direct face-to-face mediation were satisfied in 84% of the cases, while those participating in indirect mediation were satisfied in 74% of the cases (Umbreit & Warner Roberts 1996: 7-8).

Studien visar vidare att gärningspersonerna i större utsträckning än de brottsutsatta var nöjda med såväl direkt som indirekt medling:

There was not a single offender who participated in a direct mediation that was not satisfied with its outcome (100% satisfied). 79% of offenders who were involved in an indirect mediation said they were satisfied with the outcome [...] (Umbreit & Warner Roberts 1996: 8).

⁵ Vid ett medlingsmöte kan målsägande framföra önskemål om gottgörelse, t ex ekonomisk ersättning, en ursäkt eller önskemål om att ett föremål ska återlämnas.

Den engelska studien antyder att även om direkt medling är att föredra (sett utifrån hur de involverade parterna allmänt upplevt sitt deltagande i medling) kan även indirekt medling fylla en viktig funktion. Detta tycks även vara den gemensamma inställningen bland de medlare vi har talat med.

Medlarna menar att även om det ”kanske inte är det bästa så är det det näst bästa”, det blir av någonting i alla fall. Även om det inte blir det direkta mötet [...] så händer det ju ändå någonting som kan vara positivt för dem båda även om de inte möts. (Fältanteckningar, informellt samtal, Mindre Staden.)

Avslutning

De medlare vi har intervjuat menar att det är vid förmötet som grunden för en lyckad medling läggs. Denna tanke stöds av bland annat Choi et al. (2010) som framhåller att dåliga förberedelser inför en medling riskerar att ”reviktimisera” brottsutsatta individer. Exempelen i detta avsnitt visar att förmötena erbjuder en möjlighet för såväl den brottsutsatte som gärningspersonen att få svar på en mängd frågor (ofta rent praktiska), att reflektera kring händelsen och de egna handlingarna, att förhandla med identiteter att och att ”bli sedd” utan att dömas. Sådana exempel visar att förmötet i sig – oavsett om det blir medling eller inte – kan vara betydelsefullt sett både ur ett individ- och ett samhällsperspektiv.

Att bli sedd, lyssnad på och få stöd – oavsett om man är brottsutsatt eller gärningsperson – kan antas ha positiva konsekvenser för individen. Om man utgår från ett stämplingsteoretiskt perspektiv (Becker 1963/2006, Goffman 1963/2001) skulle man även kunna tänka sig att det har brottspreventiva konsekvenser. Sett ur ett sådant perspektiv kan omgivningens reaktioner på en brottslig handling nämligen ha betydelse för huruvida individen fortsätter att begå brott eller inte – och för huruvida en identitet som kriminell stärks/utvecklas eller inte.

Förmötet som sådant har inte ägnats speciellt stor uppmärksamhet i forskning kring medling. Att förmötet har betydelse råder det ingen tvekan om. De aspekter som lyfts i föreliggande avsnitt är några tänkbara positiva konsekvenser. Det krävs dock att man i fortsatta studier av området riktar sig till individer som deltagit i förmöten – men inte nödvändigtvis i medling – för att få kunskap om deras upplevelser av att ha deltagit i förmöten. På så sätt kan en specifik förväntat viktig del av processen särskilt uppmärksammas.

I ett enkätmaterial från den Mindre Staden, där 14 medlingsärenden vilka involverade 11 brottsutsatta individer, 10 gärningspersoner, en som var både gärningsperson och brottsutsatt samt 7 medföljande (som alla deltagit i medling), skulle de tillfrågade besvara påståendet ”jag är nöjd med förmötet” utifrån en skala från 1 (instämmer inte alls) till 5 (instämmer helt). En medföljande besvarade inte frågan och en gärningsperson bedömde förmötet som en fyra. I övrigt angav samtliga en femma. Det framgår alltså att såväl brottsutsatta som gärningspersoner och medföljande är mycket nöjda med förmötena i den Mindre Staden. För att få större kunskap om förmötets betydelse är det angeläget att närmare studera vilka särskilda omständigheter de framhåller som betydelsefulla för ett lyckat förmöte.

Kapitel 3. Ett reparerande rolltagande

Syftet med medling beskrivs lite olika beroende på om det är från en gärningspersons eller en brottsutsatts synvinkel. Gärningspersonerna förväntas få insikt i konsekvenserna av sina brottsliga handlingar, vilket inbegriper en (känslomässig såväl som kognitiv) förståelse för den brottsutsattas situation. De brottsutsatta förväntas få en möjlighet att bearbeta sina upplevelser av brottet och få tillbaks sin trygghet, exempelvis genom att ”avdemonisera” gärningspersonen (se nedan). Parternas ”ingång” till medling är alltså lite olika, men en gemensam faktor är att *förståelse för den andre* ingår som en väsentlig del. Den konflikt, eller skada, som uppstått avses hanteras och ”repareras”, med hjälp av en medlare som tredje part. En ”frigörande” verkan, där parterna släpper sin rädsla och/eller ilska gentemot den andre är en del av det önskade resultatet av mötet. Vi vill i detta och nästa kapitel undersöka vad ett sådant möte kan betyda, med hjälp av att använda begreppet rolltagande (Mead 1934/1967). Hur främjas ett ”reparerande” möte inom medlingens ram så att parterna kan se utifrån den andres (den motsatta partens) perspektiv och vad innebär detta för typ av rolltagande? Vilka förutsättningar kan krävas, eller underlätta, enligt medlarna, samt vilken betydelse har förlåtelse i processen?

Insikt och bearbetning – att förändra bilden

För att en medling ska äga rum krävs att medlaren anser att det ska kunna bli ett bra möte mellan parterna och även att gärningspersonen (åtminstone till någon del) har tagit ansvar för sin del i brottet (eller konflikten). Följande konversation är exempel på ett fall där medlaren inte anser att det skulle vara lämpligt att medla, eftersom gärningspersonen inte tar fullständigt ansvar för brottet (rubricerat misshandel). Gärningspersonen berättar om hur han puttade undan en person som gick emellan då han skulle ”ta väck” en bråkig unge som pekat finger åt honom. Han berättar att han inte hade tänkt röra någon överhuvudtaget eftersom det endast handlade om ”småungar”. Tydligen gav dock just den här pojken upphov till särskild ilska.

Medlaren frågar: Vad tänker du om det (som hände)? Gärningspersonen hade inte tänkt röra någon, säger han, det var ju bara småungar. Men detta var en ”moppsig unge”, det visste han sedan innan, en ”bråkunge”. Gärningspersonen säger nu att han VET att han inte puttade. Han hade inte heller hunnit dricka så mycket; ”Nä, nä, för satan.” Han satte sig i bilen och de åkte iväg. Polisen kom och han visste att det skulle gälla det som hänt. ”Vanligt jävla tjafs”, hålla kvar, visa leg. Han säger sen att han tänkte att det kunde vara

det det gällde. ”Många ringer ju polisen för minsta lilla så det förstod man ju.”
(Fältanteckningar, förmöte med gärningsperson, Mindre Staden.)

Om gärningspersonen rört pojken eller ej framgår inte av berättelsen. Det är personen som gick emellan som har polisanmält honom för misshandel. Gärningspersonen kallar pojken för nedsättande namn (moppsig och bråkig unge) och anklagar målsäganden för att polisanmäla i onödan (”för minsta lilla”). Han tycks inte vilja försöka sätta sig in i deras perspektiv – dvs. föreställa sig konsekvenserna efter brottet – utan fasthåller sitt eget perspektiv: att det (i princip) var pojken som ”moppsade sig” och att händelsen inte var allvarlig.

Under två förmöten som observerats framstår en motsatt bild: här är gärningspersonernas inlevelse i den brottsutsattes perspektiv och ”insikt” i brottets konsekvenser stor. De dömer sig själva så hårt att det avskräcker dem från att delta i medling (i båda fall vill de vid förmötets slut dock göra detta). I det första exemplet är det en ung kvinna som snabbt, som föreställer sig hur medlingen skulle bli:

Gärningsperson: Jag vill egentligen inte ha det (medling), jag skulle inte, alltså... dom (butiksrepresentanterna) dom skulle kanske släppa ett visst hat eller nånting för det här med snabbare. Eller nånting för att jag sitter öga mot öga... såna grejer.

Medlare: Tror du att dom skulle-

Gärningsperson: Alltså (oklar röst) men jag känner bara att det skulle bli värre för mig, alltså jag tycker att det skulle va det jobbigaste jag skulle kunna göra. Jag skulle va nervös i en hel vecka innan.

Medlare: Så du tror inte att du skulle få ut nånting positivt av det? För din del-

Gärningsperson: Alltså det... jag hade gärna bett om ursäkt men jag tror inte jag har styrkan till det alltså. Det är ju faktiskt jobbigt redan som det är, och om det är frivilligt... och träffa några som hatar mig i princip? (Förmöte med gärningsperson, Större Staden.)

Medlaren försöker sedan övertyga gärningspersonen att ett sådant scenario inte är realistiskt; de brottsutsatta (dvs. representanterna) skulle inte tillåtas ge uttryck för hat eller ilska mot gärningspersonerna (detta beskrivs vidare i kapitel 5).

Scheff och Retzinger (1991, 2000), som skrivit om skammens roll i relation till medling vid brott, menar att för att gärningspersoner ska kunna bli ”återintegrerande” (till samhället), och medlingen brottsförebyggande, måste medlaren se till att gärningspersonernas skam inte överdrivs, något även Braithwaite (1989) betonat. Skammen riskerar, enligt deras tolkning,

annars leda till exempelvis förnekande av ansvar eller till trots (och i längden till ökad avvikelse). Det tycks vara en risk som även medlaren ser i exemplet ovan. Även i följande exempel, där en gärningsperson utfört ett antal inbrott, försöker medlaren hjälpa denne att hantera sina skamkänslor under ett förmöte. Fallet framstår som ett skolexempel på en gärningspersons ”insikt i brottets konsekvenser”.

Gärningsperson: Det är ju en tanke jag har haft hela tiden egentligen, att jag egentligen har gjort nåt fruktansvärt mot en annan familj. Det är liksom, enligt mig som nu, inte acceptabelt egentligen. Det var så fel. Jag mår dåligt av det.

Medlare: Tror du att det dåligmåendet skulle släppa då (efter en medling)?

Gärningsperson: Jag vet inte, det kommer antagligen gå med mig hela mitt liv men det känns ju bättre att jag åtminstone har sagt vad jag tycker och tänker. (Förmöte med gärningsperson, Större Staden.)

Gärningspersonens reaktion kan tolkas utifrån Cooleys teori om ”spegeljaget” (1902/1922). Vi föreställer oss hur andra ser och bedömer oss, och föreställningen leder sedan till en känsla av förödmjukelse (skam) eller stolthet. Föreställningen om hur de brottsutsatta lidit av inbrottet tycks leda till en känsla hos gärningspersonen av att bli förödmjukad och dömd i deras ögon. Medlaren förefaller dock försöka byta ut hans känsla av skam (eller förödmjukelse) och hopplöshet mot en känsla av stolthet och självaktning. Detta genom att uppmärksamma gärningspersonens vilja att visa att han är annorlunda (och bättre) än de brottsutsatta föreställer sig.

Gärningsperson: Jag är inte en sån person. Sen vad dom tror efter medlingen- För mig är det ett försök att ändra uppfattning, men det är fortfarande upp till dom.

Medlare: Dom får ju reda på... [...] i vilket fall så får dom reda på att du vill (medla). Och redan det att du vill träffa dom, ifall du vill det, så får dom reda på det och redan det gör ju att du inte är en sån ”TV-tjyv”. (Förmöte gärningsperson, Större staden.)

Under medlingen som sedan ägde rum, då gärningspersonen möter ett par som han utsatt för inbrott, säger gärningspersonen att han vill be om ursäkt och att han ”var en annan person då” (när inbrotten begicks):

Gärningspersonen säger förlåt. ”Om ni vill godta mitt förlåt är inte upp till mig”, säger han. Mannen säger ”jodå” och gärningspersonen säger ”tack”. Mannen är märkbart rörd, torkar en tår bakom glasögonen. Gärningspersonen verkar också berörd. Kvinnan säger att det värsta inte är pengarna som förlorats utan alla minnessaker och smycken som de inte kan få tillbaka. Hon menar att det kan vara bra för honom att få veta.

Gärningspersonen möter kvinnans blick och tycks ta in det som sägs, han lyssnar. Han säger att han förstår och [...] att han har tänkt på hur han skulle reagera om någon gjorde så mot honom, han säger att han hade "gått i taket", att han hade "blitt så lessen". (Fältanteckningar, medling i den Större Staden.)

Att bilden av gärningspersonen avdemoniseras och avdramatiseras genom att denne visar skam, ånger och välvilja gentemot de(n) brottsutsatta under medlingen, och då framstår som "en vanlig kille" (inte farlig eller känslokall), beskrivs av medlarna:

Intervjuare: Jag tänker som du sa den utsatte kanske inser att gärningspersonen också kan va rädd och kanske ändrar sin bild av den andre.

Medlare: Ja ja jättemycket. Speciellt målsägarens bild av gärningspersonen. Alltså den har blivit en farlig figur många gånger sådär. Och det säger ju väldigt många och det är det som gör dom mest förvånade. "Herregud, det är ju en vanlig kille!" Det är jättevanligt att man säger så.

Intervjuare: Dom har sett dem som monster...

Medlare: Ja och det gör man ju när man är utsatt. Sen går man och tänker på dom sen. Och jag tänker också att det senaste minnet av den där personen är att den har rånat dig, hotat dig, kanske vart väldigt aggressiv. Sen träffar man den en gång till så har man ett annat senaste minne. (Ur intervju med medlare i den Större Staden.)

Att förändra sin bild av den andre (motståndaren) kan bli en del i de brottsutsattas bearbetning av sina upplevelser, och deras återerövrande av förlorad makt och trygghet, menar medlarna. Enligt citatet ovan (och andra intervjuer) förefaller det dels handla om att se den andre som *ofarlig*, dels om att se att motståndaren ofta är *lik en själv*, att den har samma slags känslor och tankar. Denna upplevelse kan föra de "motsatta positionerna" – gärningsperson och brottsutsatt – närmare varandra, menar en medlare:

...vad många ungdomar upptäcker det är det är ändå på nåt- för att vara en en gärningsperson och att vara en en en en brottsutsatt är liksom två, vad ska man säga, två ganska så (så så) motsatta positioner. Och genom berättelserna så (så så) förs man lite närmare. (Ur intervju med medlare i den Större Staden.)

Det finns mycket som överensstämmer i tankar och känslor, menar medlaren:

Alltså lite konsekvenser och rädslan och även om man har gjort nånting (är gärningsperson), så (så) har man kanske inte- Alltså så var man kanske rädd i den situationen, eller så var man rädd för hur det skulle bli efteråt. Och man drar sig undan eller nåt sånt där. Och det tänker jag är den stora berättelsen som som är viktig. (Ur intervju med medlare i den Större Staden.)

En annan medlare beskriver ett lyckat medlingsmöte som grundat i ”en ömsesidig respekt för de respektive berättelserna”, men också i ett igenkännande:

(Det) blir tydligt att man är liksom- Man har tänkt rätt likt och man har resonerat rätt likt och man (suck), man är orolig för olika (skrattar till) alltså m- lite grann för samma saker och det blir en- Det blir (en) nånting läkande i att man får höra den andres intentioner eller tankar kring det på ett sådant sätt alltså. (Ur gruppintervju med medlare i den Mindre Staden.)

Identifikation

Socialpsykologen Mead (1934/1967: 253-256, vår kursivering) beskriver rolltagande:

This requires *the appearance of the other in the self*, the identification of the other with the self [...] This taking the role of the other, is [...] of importance in cooperative activity, the immediate effect of such role-taking lies in the control which the individual is able to exercise over his own response.

”Den andre framträder inom jaget”, skriver Mead (ibid). Gränsen mellan jag och du upphävs (åtminstone tillfälligt) när identifikationen sker. Om vi relaterar Meads teori om rolltagande till medling (och till symbolisk reparation) kan en frigörande identifikation exempelvis ske då en brottsutsatt upptäcker att den gärningsperson som hon eller han tillskrivit destruktiva egenskaper (demoniserat) inte är väsensskild, utan faktiskt ganska lik en själv.

Rolltagandeprocessen – under medlingen – kan innebära en omvändelse. Från att gärningspersonen ses som ”ond” blir han/hon sedd som ”god” (eller åtminstone välvillig), och från att ses som ”monster” ses han/hon som ”mänsklig”. Processen påbörjas (föreslås) av gärningspersonen, via deltagandet i medling samt försöken att gottgöra, men måste avslutas av den brottsutsatte som kan välja att acceptera förklaringen och gottgörandet. Den ”omedelbara effekten” ligger i kontrollen som individen får över sitt eget svar på den andre, skriver Mead (ibid). Den brottsutsatta har ett val angående hur den vill respondera, och har därmed viss makt i rolltagandeprocessen. Som gärningspersonen sade under förmötet, i det tidigare citatet: ”För mig är det (medlingen) ett försök att ändra (de brottsutsattas) uppfattning (av mig), men det är fortfarande upp till dom. Och sedan under medlingen: ”Om ni vill godta

mitt förlåt är inte upp till mig...”, Denna aspekt kan relateras till Goffmans kommentar till Meads rolltagandebegrepp:

The Meadian notion that the individual takes towards himself the attitude others take to him is much an oversimplification, rather the individual must rely on others to *complete the picture of him*, of which he is only allowed to paint certain parts (Lemert och Branaman 2000: 29, vår kursivering).

Båda parter måste emellertid underkasta sig samtalsstrukturen – och lyssna med respekt till den andres version av brottet. Och rolltagandet under medlingen kan även innebära att gärningspersonen haft en negativ (”monster-”) bild av den brottsutsatta vilken förändras i mötet. Att få varandras version av ”vad som hände” kan göra båda uppmärksamma på sina misstagna antaganden om den andres motiv och handlingar. En gärningsperson (som genomgått medling i den Mindre Staden) berättar exempelvis i en intervju att han ”skallat” den brottsutsatta eftersom att han trodde att denna avsiktligt spottat på honom ”som provokation” efter att gärningspersonen slagit honom. Det hade dock visat sig vara ”för att spotta ut blodet”, vilket framkom under medlingen, berättar gärningspersonen. Den detaljen gjorde att han fick en helt annan bild av den brottsutsatte, och såg honom överhuvudtaget inte längre som ansvarig för misshandeln. Han förstod också varför den andre hade polisanmält händelsen. Betydelsen av att inse sina felaktiga uppfattningar om ”motståndarens” handlingar kan relateras till vad en medlare säger till en brottsutsatt under förmöte:

Du tyckte att han glodde på dig och va konstig, det är en sån sak som är jättebra att säga, för det är sånt som folk inte alltid vet att dom gör. Man vet ju inte hur den andre reagerar, eller hur man ser ut och massa sånt, det tror jag är- Det är jätteintressant på det viset, att veta varandras version för ni kommer att ”ahaa, va det så?” (Förmöte brottsutsatt, Större Staden.)

Ofta är den brottsutsattes och gärningspersonens versioner av hur brottet gått till väldigt olika till en början, men efterhand närmar de sig allt mer, berättar en medlare:

Det blir en- oftast blir det en historia [...] Ja i början va ju liksom att ”ja så låg jag där och så kom han där och så”. På pappret såg det väldigt osammanhängande ut och så när de berättade så (**Intervjuare**: Jaha! Så vävs det ihopa?), så blir det egentligen ”jahaa!”, så vävs det ihopa. Det är ganska vanligt liksom, när det är den typen av medling där det skiljer sig åt lite grand. Man är inte överens och så. Så det tycker jag är lite häftigt. (Ur intervju med medlare i den Större Staden.)

De olika versionerna av brottet ser först motsägelsefulla och osammanhängande ut, i polisrapporten, men så sker en ”aha-upplevelse”, senare under medlingssamtalet, när de bearbetar samma händelse och lyssnar på varandras versioner, enligt medlaren.

Föräldrarna och rolltagandet

Föräldrar eller andra närstående deltar ofta i medling även om de inte tar aktiv del förrän i slutet av mötet. De påverkar därför – och påverkas av – rolltagandeprocessen. Det kan t ex vara som i följande fall där mamman till en brottsutsatt övertygar sonen om att han blivit påverkad (och bör ta rollen av en brottsutsatt):

Medlaren: Men det här hur det har varit för dig efteråt, är det nånting du skulle vilja berätta eller förklara för dom?

Brottsutsatt: Nä egentligen har det ju inte hänt något extremt, inte varit så att jag inte velat lämna rummet eller nåt sånt.

Mamman: Men det har ju ändå påverkat dig, jag menar du är ju mer otrygg.

Brottsutsatt: Ja.

Mamman: Det blir man ju liksom, man tänker sig mer än en gång för var man går och när man går att man kanske hellre går med en kompis. (Förmöte brottsutsatt, Större Staden.)

Mamman iscensätter rollen för den brottsutsatte sonen: från att ha använt *du* i tilltalet, övergår hon till *man*, vilket kan ha ett retoriskt syfte (se Burcar 2005): Dels blir det mindre känsligt för sonen att tala om den eventuella otryggheten (”alla brottsutsatta har dessa reaktioner”), dels framstår hennes tolkning mer som ett objektiva konstaterande, än som hennes personliga uppfattning (Potter 2011: 150, jfr O’Connor 2000). En medlare säger om föräldrarnas deltagande, att det *kan* vara ett hinder – om de ”tar över” eller hämmar samtalet – men oftast är de en tillgång:

Jag tycker oftast att det är positivt om föräldrar är med, jag tänker att det visar- en del av vuxenvärlden är med. [...] Tar sitt ansvar på något sätt och dom har andra perspektiv. Men det som kan hända är ju att föräldrar går in och tar över och då kommer ju vår roll in, det är ju inte deras möte. Men det som också kan hända är ju att dom (de brottsutsatta och gärningspersonerna) kan ha olika sy- olika saker i historien som man inte vill ta när föräldrarna är där, det kanske skulle kunna va. Men jag har inte upplevt det så mycket. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

I bästa fall kan föräldrarna underlätta rolltagandet genom att ”berätta hur det varit”. Om båda parter kan se liknande konsekvenser – oro och obehag – som de anhöriga haft (oavsett om det är gärningspersonens eller den brottsutsattes) kan en positiv identifikation också lättare uppstå mellan parterna själva, enligt medlaren:

När det gäller den utsatte, gå in och beskriva att ”såhär har det varit för Kalle, såhär har det varit för oss som familj. [...]” (Vi) har fått köra och hämta på bion” eller man själv känner sig otrygg i sitt område där man rånats [...]. Man eh väntade på sin son som skulle komma hem klockan tolv och så hörde man ingenting förrän klockan två på natten, den oron, man kan förmedla det. [...] Men som gärningspersonens föräldrar så kan det ju vara, men ja ”Han har mått dåligt” eller ”jag känner inte igen det här och... vi... fungerar inte såhär, att han ska råna, det är inget som vi- som kommer hemifrån”. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Denna bild bekräftas av en annan medlare, i den Mindre Staden, som hävdar att det ger ett ”annat djup” när föräldrarna är med. Hon beskriver det som ”en helt annan dimension på medlingen” eftersom hon menar att dessa, likt medlaren ovan uttrycker, kan berätta om hur ungdomarnas – såväl som deras familjers – liv påverkats negativt av brottet.

Oväntat rolltagande

Berättelser från våra intervjuer och observationer skildrar hur föräldrar till barn på ”ena sidan om lagen” lever sig in i barnets eller förälderns situation på ”den andra sidan”. En mamma till en gärningsperson visar (under ett förmöte i den Större Staden) hur hon lever sig in i de brottsutsattas tillvaro: ”Jag kan säg att efter allt detta som hänt så har jag blivit rätt så rädd i mitt eget hus också. För det blir rätt så påtagligt. Ja, det är många tankar.” Hon menar även att om hon hade varit i de brottsutsattas situation hade hon velat se att det handlade om en vanlig kille. Medlaren menar då (som nämndes i citatet på sidan 27) att; ”Det är jättevanlig kommentar efter medlingen ’Du är en vanlig kille’. Man gör sig en bild. Det gör alla människor. Man gör sig en bild av dom.”

Mamman till gärningspersonen förefaller inte bara föreställa sig de brottsutsattas perspektiv på ett ytligt plan, utan *leva sig in* så mycket att hon själv säger sig ha blivit rädd för inbrott. Hon föreställer även sig deras behov av att se att deras gärningsperson är en ”vanlig kille”. Ett liknande rolltagande ”över gränsen”, som involverar föräldrar, visas i ett fall där föräldrarna inte deltog, men då gärningspersonen (vid ett förmöte i den Mindre Staden) säger att han

gärna skulle vilja träffa den brottsutsattes föräldrar. Han visar exempel på rolltagande genom att han, som han säger, kan sätta sig in i mammans situation eftersom han vet hur hans egen mamma reagerat. ”Det (den utsatte) är ju hennes son”, säger han, ”jag vet ju hur det har påverkat min mamma.” En annan gärningsperson säger vid ett förmöte i den Större Staden att när han blev gripen för inbrott började han tänka utifrån sin mammas perspektiv; ”Vad har jag gjort mot min mamma?” Det fick honom ”att vakna”. I ytterligare ett annat fall visas hur den brottsutsattes mamma sätter sig in i gärningspersonens situation och påverkar medlingen på ett oväntat sätt:

Gärningspersonen säger att han vill be om ursäkt. Det var dum gjort, han hade ”en dålig dag och tog ut det” på den brottsutsatte. Den brottsutsattes mamma kommer in och säger att det är sådant som kan ske ”i stridens hetta”. Jag reagerar här på att det är intressant att det är mamman till den brottsutsatte som ”tonar ned” situationen. (Fältanteckningar, medling, Mindre Staden.)

Den brottsutsatte tycks också försöka se på saken utifrån gärningspersonens perspektiv, troligtvis uppmuntrad av sin mamma, och tolkar det som att gärningspersonen har haft svårt att komma in i skolklassens gemenskap; att han därför är frustrerad. ”Du kom ju in lite senare” (i klassen), säger den brottsutsatte varpå dennes mamma frågar ”Trivs du bra i klassen nu?”.

Avslutning

Förståelse för *den andre* (”motståndaren”) ingår som en väsentlig del i medling. Den konflikt som uppstått avses hanteras och ”repareras”, med hjälp av en medlare som tredje part. Vi har i detta kapitel undersökt vad ett sådant möte kan betyda, med hjälp begreppet ”rolltagande”. Att förändra sin bild av gärningspersonen framstår som en betydelsefull del i de brottsutsattas bearbetning av sin upplevelse av brott, och deras återerövrande av förlorad makt och trygghet. Grundläggande handlar det om *avdemonisering*. Att gärningspersonen ångrar sig, dvs. känner viss skam för det som skett, ses som en förutsättning. Samtidigt som för mycket skam kan hindra processen (då t ex gärningspersonen inte vill delta i medling på grund av rädsla och självkritik, eller hamnar i försvarsställning). Rolltagande kan också handla om att klargöra missuppfattningar – felaktiga antaganden om den andres intentioner och handlingar – via parternas respektive berättelser om brottet. Det visas vidare i kapitlet hur föräldrar påverkar, och påverkas av, rolltagandet som ofta sker under – och i samband med – medling. Dels lever

de sig in i sitt barns brott eller utsatthet, dels berättar de ofta på ett inkännande och detaljerat sätt om hur deras barn såväl som de själva (och hela familjen) påverkats av brottet – vilket kan underlätta förståelse och rolltagande såväl från den andra parten i konflikten som från dennes föräldrar. Därför ser oftast medlarna på föräldrarnas deltagande som fördelaktigt (informativt och fördjupande).

Kapitel 4. Medlingens överraskningar och förväntningar

Medlingsprocessen kan innehålla förväntningar, från medlarnas sida, på hur gärningspersoner och brottsutsatta ska interagera. Inte minst skapar förmötena med båda parter en bild av ”vad komma skall”. Mötena bygger t ex på en viss samtalsstruktur samt förväntan att båda parterna ska visa hänsyn och respekt. Samtidigt tycks en viss osäkerhet och spänning vara typisk för medling som socialt fenomen; i medlarnas (i den Mindre Staden) broschyr om medling vid brott skildras detta t ex som ”ett möte med möjligheter”, något som låter ana att en positiv förändring är möjlig men också att medling inte är ett förutbestämt händelseförlopp. Inte bara medlarna kan överraskas utan även deltagarna själva, enligt berättelser i våra intervjuer.

Berättelser om överraskande vändningar

Speciellt berättelser om särskilt lyckade såväl som misslyckade medlingar förefaller inbegripa överraskningsmoment, vilket skapar en spänning åt historierna. Medlaren överraskas t ex av hur parter som till en början tycktes helt oförenliga ”hittar varandra”, eller av hur en person som under förmötet ”självfallet” verkade kunna förstå och förlåta gärningspersonen är fullständigt oförsonlig på medlingsmötet.

”Plötsligt blev det att hon kunde informera henne, bry sig, fatta...”

I ett exempel har en medlare tidigare berättat om hur gärningspersonen inleder medlingen med att säga kränkande saker om den brottsutsatta (kränkningar diskuteras mer i kapitel 5), vilket var en ”kalldusch”, men sedan vänder det:

Den ena tjejen (den brottsutsatta), hon var så rädd, så hon visste inte vart hon skulle ta vägen men det slutade med att hon gärningspersonen tog hand om henne (skratt), den andra tjejen. Det var helt fantastiskt, för hon tyckte synd om henne till sist [...] Den här tjejen som kom från landet, visste inte riktigt var det var farligt, vem som var farlig att umgås med. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Paradoxalt nog tar den unga kvinna som gjort sig skyldig till misshandel av den andre, med andra ord varit en av de personer som var ”farlig” för henne, istället ta rollen av hjälpare och ”informatör” angående vilka personer och handlingar som den brottsutsatte bör undvika:

Men då kunde den här gärningspersonen som va väldigt aktiv och tuff säg ”du kan inte hänga med dom, dom håller på med heroin”, eller ”du kan inte skriva det på din

Facebook, du kan inte ha det där för folk hänger ut dina bilder”, alltså (**Intervjuare:** Mm oj.) Hon kunde- plötsligt blev det att hon kunde informera henne om en massa saker, bry sig, fatta att liksom- [...] Ja det var en fantastisk medling för jag såg att det gjorde skillnad. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Ett annat överraskningsmoment, som samma medlare berättar om, är hur de personer som bara en stund tidigare varit ”fiender”, går iväg från medlingen för att ta bussen hem tillsammans:

Medlare: Det va en kille här på medling som gick härifrån tillsammans med- Den ene sa till den andre ”vilken buss ska du ta? fyran? Då kan vi gå ihop ju”. Så gick dom iväg ihop, det var jätteroligt.

Intervjuare: (Fniss) Och när dom kom hit så va dom ovänner?

Medlare: Ja innan medlingen va det ju spant och så efter medlingen skulle dom ta bussen hem tillsammans, för dom bodde ju ändå jättenära. Liksom bara- ja det kanske inte är så mycket som behövs? (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

En av medlarna i den Mindre Staden talar om ett liknande exempel. Det var en lärare som var brottsutsatt och en elev som var gärningsperson. Rektorn på deras skola var medföljande till dem båda. De kom till medlingen var och en för sig men efter medlingen tog de samma bil tillbaka till skolan.

Att inte känna igen sig själv

En överraskning kan dock även vara obehaglig; exempelvis då en person som medlaren hade förväntat sig skulle kunna förlåta gärningspersonen istället är helt oförstående och anklagande:

[...] (han var en) sympatisk man på förmötet, ja sen också. Men när han kommer in, när det blir medling, så har vi en kille som är oerhört- som mår väldigt dåligt av vad han gjort och förklarar det och han är rätt ung, 15 år kanske. Har med sig sin pappa som har vart med hela processen och verkligen ”det här är fel, du har ansvar för det du gjort” och stöttar upp och visar- ja så. Eh bad om ursäkt på sina vägnar, ja du vet gjorde precis det man ska... göra. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Trots att gärningspersonen har agerat föredömligt, kommer tillsammans med en stödjande och ursäktande förälder, och att familjen dessutom har en svår bakgrund och trots att den brottsutsatta själv vill – och trott sig kunna – förlåta, börjar han anklaga gärningspersonen istället:

De hade också en tragisk situation med sig men- och va oerhört öppna med det för att öka förståelsen och så. I alla fall den här målsäganden som då var vuxen [...] han hade den föreställningen att han va- han ville kunna förlåta, och kände inte igen sig i att inte kunna förlåta, så det blev oerhört laddat möte för honom och i [...] att inte känna igen sig själv, att inte va beredd på sina egna reaktioner (**Intervjuare:** Just det) Mm eh men han va [...] oerhört arg och gick på ganska hårt, så kan det ju se ut liksom. (**Intervjuare:** Jaha okej.) Men det va inte det jag hade tänkt mig från förmötet... (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Inte bara medlaren överraskas, utan också den brottsutsatte själv och han blir dessutom illa berörd av sin egen reaktion, enligt medlarens berättelse. Enligt Scheff och Retzinger (2000) kan en brottsutsatts synliga ilska och moraliska indignation mot gärningspersonen maskera en underliggande skam. Deras synpunkt är ovanlig och därför intressant: inte bara gärningspersonens tenderar att känna (och förneka) skam utan också den brottsutsattas skam är viktig att uppmärksamma, menar författarna. Ilskan kan rymma känslor av hjälplöshet, enligt deras tolkning:

This shame is carefully hidden, not only from others, but also from self. The feelings of anger, violation, helplessness, and impotence that haunt victims are indications of hidden shame (Scheff och Retzinger 2000: 9).

Skammen är irrationell och döljs därför från det ”rationella jaget”. Dessa emotionssociologers beskrivning för tankarna till sociologen Katz som i boken ”How emotions work” (1999) skildrar ilska som en form av viktimering. Det framställs som en förlamande känsla av att ha förlorat (den moraliska och emotionella) kontrollen över sitt identitetsprojekt (se även Ryding 2005: 156). Det är svårt att veta om den brottsutsattas ilska var av detta slag (dvs. gömd skam och hjälplöshet), men den beskrivna bestörtningen över att förlåtelsen inte vill infinna sig, kan möjligen tyda på det. Temat förlåtelse ska utvecklas vidare nedan.

Förlåtelse

I reparativ rättvise- samt emotionssociologisk teori beskrivs *förlåtelsen* – den ömsesidiga ritual som innebär att gärningspersonen ber om förlåtelse för brottet och att den brottsutsatte godtar den – som ett viktigt inslag i den symboliska reparation som medlingen avser vara. I relation till reparativ rättvisa skriver Choi et al (2009: 815):

[...] apology is usually seen as a goal in restorative justice to be sought as symbolic reparation. Therefor it may be seen as a sign of victims' satisfaction when an apology is given and accepted [...] (It) becomes critical in closing the injustice gap and in restoring the relationships that have suffered from harm.

Emotionssociologerna Scheff och Retzinger (2000: 5) framhåller i sin tur till och med förlåtelsen som "den avgörande nyckeln". I vad de benämner som medlingens "kärnsekvens" förväntas gärningspersonen visa äkta ånger och be om ursäkt för sitt brott, varefter den brottsutsatte kan ta ett första steg mot förlåtande. Vår uppfattning är dock att en för stor vikt tycks läggas vid förlåtelsens betydelse i litteratur om medling. Medlarna i båda verksamheter som vi studerar här (i den Mindre och Större Staden) lägger större vikt vid *förståelsen* mellan gärningsperson och brottsutsatta, samt vid *beteendevärdet*, hur man ska förhålla sig till varandra i framtiden. En medlare i den Mindre Staden säger t ex:

Ja egentligen om man tänker efter v- ett förlåt (paus)- [...] om man själv blir kränkt kanske eller råkar ut för nånting så är det väl mera det här som är värdefullt, det är väl förståelsen för hur det kunde gå till "Hur kunde det bli så här?" vad var- alltså "Hur tänkte du egentligen?", och tror jag skulle va lättare och (och och) ha användning för som brottsoffer än att nån säger "Ja förlåt att jag gjorde sådär det var dumt av mig, jag ska aldrig mer göra om det". (Ur gruppintervju med medlare, Mindre Staden.)

Att få en förklaring och att få säga att "det är lugnt" – och på så sätt undvika framtida konflikter – betonas mer, menar även en annan medlare:

Intervjuare: Hm så det är inte det (förlåtelsen) som är det viktigaste alltid?

Medlare: Nä verkligen inte, det är ju- det är ju ultimata lättnad att nån vill be om ursäkt, det är ju det, en del vill ju [...] men det är snarare så "jag vill ha en förklaring" eller [...] (säga) "Nä det är inte alls så". En del säger rätt ut "jag ångrar mig och vill be om ursäkt" såklart [...] men nån annan kanske är så "nä men det ska kännas lugnt". (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Att båda parter lyssnar till den andres historia (samt blir lyssnade på) och på så sätt upptäcker att de haft liknande känslor (t ex rädsla och ilska), samt ser omständigheter som förklarar, ses som viktigare än själva ursäkten i sig. En medlare menar att det till och med kan bli provocerande för den brottsutsatta att få höra att gärningspersonen vill be om ursäkt:

Om man ringer till brottsutsatta och säger att gärningspersonen vill be om ursäkt kan de bli provocerade liksom. (**Intervjuare:** Jaha!) Det kan mycket väl bli åt det hållet liksom

(skrattar till) ”jaha det är så dags nu” så ”ångrar sig nu? jaha mm”. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

En annan medlare uttrycker en liknande försiktig hållning:

Jag passar mig också lite för och säg- ibland slinker det ut när man ringer ja ”det kan va bra att träffas, det kanske är så man vill be om ursäkt” ”nä jag vill inte be om ursäkt” så man får va väldigt försiktig. Ibland är det bara ett tomt ord. Om inte man man känner själv att det är verkligen är nåt man vill säga. (Ur gruppintervju med medlare, Mindre Staden.)

De brottsutsatta kan tro att medlingen är till för att gärningspersonen ska slippa sina skuld känslor, enligt medlarna. Ursäkten kan ses som något som är ”lätt att säga”, dvs. inte kräver så mycket av gärningspersonerna, medan en förklaring och förståelse däremot kan antas kräva lite mer arbete. Den utsatte kan även känna sig pressad att förlåta, visar en intervjustudie av Choi et al. (2009: 818): ‘In responding to a question of any felt pressure to accept the apologies in the situation, Mrs G notes ”I kind of did because I was still mad at them [...]’. Författarna påpekar att det finns en risk för ”reviktimisering” och därför är viktigt att undvika alla slags påtryckningar på de brottsutsatta, samt risker att de ska känna onödigt obehag under medlingen. En gruppintervju med medlare i den Mindre Staden, där ämnet förlåtelse diskuteras, visar på många nyanserade aspekter:

Jag tycker inte det är så viktigt som man tänkte från början att det var med förlåt utan det- Eller bara det här med att man pratar om framtid, hur man vill ha det då [...] Det kan va så mycket annat som är (ohörbart) så jag tycker inte att det är så viktigt. (Ur gruppintervju med medlare, Mindre Staden.)

Medlaren säger sig ha ändrat uppfattning: Att parterna pratar om framtida förhållningssätt till varandra är lika viktigt som att förlåta. Personerna kan också visa att de ångrar sig, och har lärt sig något av medlingen, utan att direkt säga förlåt. ”Allt det andra” i medlingen ”väger tyngre än ett ensamt förlåt”, menar en medlare och fortsätter:

Så jag kände också (vid medlingsmötet samma morgon), ”Är det nånting mer du vill säga?” sa jag [...] han hade nog säkert sagt ”Ja jag vill be om ursäkt” Jag tror han han var inne på och göra det, men då var föreståndaren på [matvarubutik] som med en motfråga [...] Så föll det så tänkte jag ”nä jag behöver inte säga det en gång till jag behöver inte ställa den frågan” för det det var ju inte- det kändes inte alls väsentligt utan

han hade redan gjort allt som kunde göras tycker jag i processen. (Ur gruppintervju med medlare, Mindre Staden.)

Fejkad eller oärlig ursäkt

Gärningspersonens ursäkt kan även tolkas som falsk. På ett förmöte är en pappa till en brottsutsatt ung man (som utsatts för rån) tveksam till om man ska kunna lita på gärningspersonens ursäkt. Uppfattas ursäkten som ärlig blir det en lättnad, och han kan se medlingen som brottsförebyggande, men uppfattas den som oärlig och hånfull blir den känslomässiga effekten snarare motsatt, menar pappan:

Pappan: Känner man att det är väldigt trovärdigt, att dom verkligen menar det och sånt där, så kan det nog va en, som du säger, ganska skönt. Men gör dom inte det så kan det nästan va åt andra hållet liksom...

Medlare: Såklart, det är en avvägning, jag förstår att det här är en svår fråga.

Pappan: För jag menar, ser man att killen verkligen menar det [...] Då känner man att då är sannolikheten att han fortsätter med det här (är) ganska liten. Men det är klart sitter dom liksom och hånler åt en samtidigt som han säger det så, eh ja då har man ju inte alls den känslan efteråt. (Förmöte brottsutsatt, Större Staden.)

En ursäkt som uppfattas som genuin krävs av gärningspersonerna, annars riskerar ursäkten skapa motsatt effekt hos den brottsutsatta och dennes anhöriga; obehag och frustration snarare än lättnad, menar föräldern till den brottsutsatta unga mannen, något som även betonas även i ”Medling vid brott. En handbok” (2007: 37) ”En icke-uppriktig ursäkt kan av brottsoffret upplevas som ännu en kränkning” (se även Scheff och Retzinger ibid.). Medlarna i den Mindre Staden betonar inte bara ursäktens, utan även själva medlingsmötets ”äkthet”, dvs. vikten av båda parter (men framförallt gärningspersonens) ärlighet. En sådan genuinitet kan till och med vara avgörande för om medlingen kommer att äga rum eller ej. Medlarna i den Mindre Staden berättar om att det är viktigt att mötet bygger på äkthet (enligt våra fältanteckningar); ”det ska kännas äkta och de (medlarna) måste avgöra om ett (medlings)möte är lämpligt – det är inte alltid det”. Även medlarna i Större Staden berömmar två unga män (gärningsperson och brottsutsatt) i slutet av ett medlingsmöte, för att de varit ”ärliga och direkta”.

Att lära sig ge och ta emot en ursäkt

Choi et al. (2009: 819-820) som poängterat betydelsen av genuina ursäkter, visar samtidigt hur många brottsutsatta i deras studie upplevde gärningspersonernas ursäkter som oäkta. De

har ett ovanligt förslag: att gärningspersonerna såväl som de brottsutsatta ska *läras upp* i hur man mest effektivt komponerar (om skriftligt), ger och tar emot ursäkter:

We think it's likely, however, that teaching offenders and victims about the nature of composition, delivery and reception of apologies will increase the likelihood that good apologies – apologies that exemplify the principles of restorative justice – will occur (ibid.: 820).

Deras ”lösning” är förvånande, inte minst med tanke på hur de samtidigt betonar en medling med brottsoffrens behov i centrum – och även betonar hur grundläggande gärningspersonernas ”genuina” känslor är för medlingsprocessens utgång (vilket även betonas i reparativ rättviselitteratur generellt). Kunde inte de brottsutsatta känna sig pressade att tvingas ”lära sig hur man tar emot en ursäkt”? Det kan ses som en uppmaning att utöva ”känslöarbete” i enlighet med en organisations förväntningar, vilket emotionssociologen Hochschild (1983: 38) beskrivit. Frågan är om det ska ses som ett exempel på vad Hochschild kallar ”djupagera” (deep act) eller ”ytagera” (surface act), vilket är två olika varianter på känslöarbete. Om en person ska ”djupagera” räcker inte att förändra sitt känslouttryck utan man måste också *förändra sina känslor*, så att de passar situationens (eller organisationens) rollförväntningar. Att ”ytagera” (surface act) innebär i sin tur att man endast *förändrar känslouttrycket*, i enlighet med specifika ”känsloregler” (implicita regler som anger hur vi bör känna i en situation), men *inte själva känslan* (ibid.: 37). Parterna förväntas lära sig uttrycka (och ta emot) en ”äkt ånger” för att ”skydda de brottsutsatta” låter motsägelsefullt. Risken är att det snarast får motsatt effekt (likt vad pappan till den unga mannen beskriver ovan). En uppriktig förlåtelse underlättas nog snarare om medlaren *inte* fokuserar på ett visst resultat, dvs. ser förlåtelsen mer som en indirekt del av den reparativa processen (se t ex Umbreit och Armour Peterson 2005: 494).

Avslutning

Medlarna kan ha förväntningar på vad en medlingsprocess ska innehålla, t ex förbereds en viss samtalsstruktur, och vissa moment som måste finnas med. Bland annat ska gärningspersonen (åtminstone till viss del) ha erkänt sitt brott. Ändå beskriver de att de aldrig vet exakt hur en medling ska komma att se ut. Denna osäkerhet utmålas som en tilltalande men också påfrestande spänning. I berättelser om särskilt lyckade såväl som misslyckade medlingar inbegrips spänning och överraskningar, vilket beskrivits i detta kapitel. Det kan

finnas förväntningar att gärningspersonen ska be om ursäkt och att den brottsutatte ska ta emot ursäkten, visas i medlingslitteratur. Enligt våra observationer kan emellertid en *förklaring* och ett *beteendeavtal* – som symboliserar viljan att lägga händelsen bakom sig, samt ett undvikande av att något liknande ska ske igen – skapa lika goda förutsättningar för att ett ”reparerande” möte, genom vilket parterna (och framförallt den utsatte) kan släppa sin rädsla, ilska eller dylika känslor som är vanliga efter brottet.

Kapitel 5. Balans i medlingsprocessen

Förespråkare för reparativ rättvisa önskar ge parterna i konflikten en central roll i rättsprocessen (Christie 1977, 2009). I det nuvarande rättsystemet står gärningspersonen till svars inför staten och förhandlingarna sköts av representanter för rättsväsendet. I ett medlingsmöte får istället parterna berätta med egna ord för varandra om brottets (eller konfliktens) konsekvenser för dem, och om vad som orsakade det (den). Som Flynn (2005: 409) skriver:

The voluntary nature of the process, coupled with an agreement to abide by ground rules that include respect for human dignity, the right to speak uninterrupted, without abuse or criticism, and encouragement to treat each other as equals, all contribute to mediation's capacity to empower parties to a dispute.

Tanken är att kontrollen på detta vis ska ges ”tillbaks” till parterna som ”äger konflikten” dvs. brottsutsatt (målsägande) och gärningsperson (åtalad) och på vis ska det ges legitimitet åt den egna förmågan till uppgörelse (Christie 1977, Morris och Young 2000). En viktig aspekt är vidare att två parter ses som *i dialog* med varandra och inte *i opposition* (Daly 2002: 36). I lagen (2002:445) om medling vid anledning av brott beskrivs att ”medling skall ske i bägge parter intresse. [...] ...skall syfta till att gärningsmannen får ökad insikt om brottets konsekvenser och att målsägande ges möjlighet att bearbeta sina upplevelser”. I handboken ”Medling vid brott” (Brå 2007: 13) betonas dessutom att ”båda målsättningar väger lika tungt”, då det annars kan innebära en ”risk att den ena partens intresse tillgodoses på bekostnad av den andres”.

Balans i rummet: vilka är där?

Enligt ett ideal som presenteras av medlare, ska *båda parter* – gärningsperson och brottsutsatt – i en konflikt få ta plats och föra sin egen talan under medlingen. Varken gärningsperson eller brottsutsatt ska få dominera, oavsett hur den juridiska skuldfördelningen ser ut, utan de ska ges lika stor möjlighet att tala. Det är alltså inte huvudsakligen den brottsutsatta som ges ordet (även om dennas underläge ska ”uppbalanseras”, vilket kommer att beskrivas längre fram). Det är inte heller medlaren som ska styra samtalet, utan de ska understödja parternas deltagande.

Medlare i den Större Staden använder uttrycket att skapa ”balans i rummet” för denna eftersträlvade fördelning av stöd och utrymme; dvs. att båda parter ska få ha lika många medföljande (t ex föräldrar), samt få tala lika mycket under medlingsmötet. Denna rättvisetanke liknar alltså till viss del rättsystemets, där båda parter har sin förträdare: advokat och åklagare (samt ibland målsägandebiträde), men med skillnaden att dessa ”medföljare” är personligt relaterade till parterna (inte professionellt anlitade), och att de sitter mer i bakgrunden. Medföljarna ges inte ordet förrän i slutet av medlingssamtalet, eftersom parterna som medlas mellan ska vara i centrum. En medlare säger:

Medlare: Vi jobbar med balans i rummet, ja men ”ska hans mamma följa med så ska min också med men annars behöver inte...”, dom har ett rättvisetänk i det. [...] Ja fast dom då egentligen inte tycker om varandra så bra så (skratt) är det ändå rättvisa.

Intervjuare: Ja det är ju jätteintressant, även om dom sådär har varit utsatta för nåt, så tänker dom att den andre ska ändå få sin sin rätt

Medlare: Ja det är liksom så. ”Har han två föräldrar med kan jag ha mina syskon”, alltså så kan det va, så vi försöker liksom jobba med det. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Att föräldrar eller andra stödjande personer är med under medlingen är en del i den reparativa rättvisans grundtankar. Medlaren fortsätter med att påpeka hur parternas föräldrar kan bidra med en berättelse som ger förståelse för båda sidor:

Medlare: En gärningspersons mamma eller pappa kan sitta och berätta liksom om hur hemskt det var när han var anhållen i tre dar. Dom visste inte var han var, dom ringde sjukhus och... vad det inneburit, konsekvenser, var han ska sommarjobba för att betala tillbaks, och syskonen är jätterädda och alltså det liksom-

Intervjuare: Just det så den utsatta kan se-

Medlare: Det är allt liksom. Medan den utsatte, eller föräldrarna, kan berätta att dom har inte ätit på... äter nästan ingenting på en månad och sover inte och går inte i skolan och... så att det, det säger ju oftast inte parterna själva. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Om enbart den brottsutsatta har sina föräldrar med kan det leda till frågor som blir provocerande eller till och med kränkande för en gärningsperson som inte har föräldrar eller någon annan närstående med sig, berättar medlaren vidare:

[...] kan ju vara såhär ”jaha har du inte föräldrar som är engagerade?” Kränkande kan det ju vara liksom för någon som inte har föräldrarna med att höra det, kan dom säga ”jaha det ser man ju din mamma är inte här”. Då brukar vi snabbt gå in som medlare

och säga så ”fråga hur det kommer sig att hans mamma inte är med” [...] och ofta kan det va så ”nä men hon jobbar natt så hon måste sova på förmiddan”. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Balans i rummet: Båda får säga sitt

Ett ytterligare sätt som det skapas balans i rummet enligt medlarna är att båda parter måste lyssna till den andres historia, och att även medlarna måste lyssna till båda utan att ta ställning.

En medlare i den Större Staden berättar för en brottsutsatt, på ett förmöte, om två tillvägagångssätt vid medling. Antingen berättar båda parter sin version av vad som hänt, den andre lyssnar och får låta bli att avbryta, eller också kan de ställa eventuella frågor direkt. Den brottsatte mannen tar fasta på möjligheten att ”båda får säga sitt”:

Medlare: Och så får man lyssna på varandra. Så är det gjort. Är där saker som skiljer sig så avgörs det i rättegången, här pratar man inte om vad som är sant och falskt, utan var och en har ändå rätt liksom till sin version. Så kan man göra, eller så kan man ställa varandra frågor bara. Eh ja det finns lite olika sätt så va, vilket tycker du, vad skulle du vilja helst? Skulle du vilja att ni tog liksom båda två och berättade era versioner?

Brottsutsatt: Ja det är ju viktigt ju, han får säg sitt och jag får säg mitt. Det är ändå han och mig det handlar om ju. (Förmöte brottsutsatt, Större Staden.)

En annan medlare i den Större Staden säger i en intervju:

Det liksom blir nån sorts- ja ett möte där man liksom står ut och lyssnar på den andre, [...] Det måste dom, för det säger vi alltid, ”det är så, ni kan ha olika historier [...] och då får du stå ut, kommer du att stå ut?!” (härmar annan persons röst) ”Ja jag kommer att stå ut, ja”. (Egen röst igen) ”Du kommer att stå ut och du måste lyssna med respekt. Sen kommer personen lyssna på dig utan att avbryta”. Och så skuldfrågan som inte avgörs och så vidare. Det vet dom, att det är inte det, men vi tittar framåt... (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

”Balansen i rummet” handlar inte om att avgöra vem som har skuld, framhåller medlaren, utan om att båda parter får berätta sin historia och bli lyssnade på. Sedan är nästa steg att ”titta framåt” och skapa beteendeaftal, dvs. bestämma hur parterna ska förhålla sig till varandra i framtiden, säger medlaren: ”Hur gör vi om vi träffas framöver?” [...] ...vissa går på samma skola eller hänger på Mc Donalds, alltså det är samma. Stan är ju liten...”

Under ett förmöte i den Mindre Staden ställer en medlare på ett liknande sätt frågan ”hur vill du ha det framöver?”. Gärningspersonen menar att det är ”lugnt men ändå inte glömt”. Han anser att det är viktigt att båda vet att ”det inte händer igen” och att medling handlar om att gå vidare – inte om att glömma. Gärningspersonen berättar att han vill lägga händelsen ”i en låda och låsa” och sedan ”ställa undan den”. På så sätt vet han att ”det är där” men han ”behöver inte öppna.”

Gärningspersonens ansvarstagande gentemot den utsatta, samt uttryck för t ex skuld och skam efter brottet, kan göra att denna får en känsla av trygghet och återupprättelse, menar medlarna. Detta ska diskuteras nedan.

Återställa maktbalansen: Att ta tillbaka förlorad makt

En del brottsofferstödjare har varit emot medling vid brott, eftersom de sett risker för sekundär viktimering. Framförallt har man framhållit betydelsen av en ”offercenterad” medling som respekterar den brottsutsattas perspektiv och känslor (se t ex Choi et al. 2009: 814, Zehr 2001: 3) De förra skriver (ibid., vår kursivering):

Although there exist several versions of restorative justice principles, the key restorative justice principles relate to the ways victims are treated. Restorative justice processes should [...] recognize that the *victims are primary beneficiaries* of the restorative process and are entitled to reparations.

Samtidigt beskrivs det i Brottsförebyggande rådets (2000b) studie *Medling vid brott* att de flesta av de intervjuade brottsutsatta kände ett övertag och en säkerhet vid medlingarna. En av de brottsutsatta har beskrivit medlingsmötet på följande sätt i en intervju: ”Det känns ju som, när man är ute på gatan där är man ju offret, då är man i underläge. Men i det läget (vid medlingen), då är man ju i överläge.” (Brå 2000b: 39)

I en annan rapport från Brottsförebyggande rådet (2000a) skildras, med hänvisning till Zehr (1990) att ett skäl för den brottsutsatta att delta i medling kan vara att återfå kontrollen över sin egen situation:

Brottet kan ibland medföra att offret känner att självbestämmandet gått förlorat och att självbilden är kränkt. I en medling kan brottsoffret klargöra för gärningsmannen att

denne handlat felaktigt och därigenom visa ”vem som bestämmer”. På så sätt kan offret återfå sin integritet och kontroll och bygga upp en positivare självbild (Zehr, 1990). Att få höra och känna att gärningsmannen är ångerfull och försöker ställa tillrätta kan vara den upprättelse som många brottsoffer har saknat i den vanliga bemötandet efter ett brott. (Brå 2000a: 8)

I detta fall beror alltså den brottsutsattes makt på (den utpekade) gärningspersonens erkännande av brottet och förklaring eller ursäkt till den brottsutsatta, eftersom underläget (som den brottsutsatte hade innan medlingen) på så vis kan uppvägas. En medlare i den Större Staden säger:

(Något) som jag tycker är jättebra, det är ju [...] dels att den här delen att ta ansvar för vad man gjort, kanske be om ursäkt, berätta att man ångrar sig, känner skuld och skam eh men också för dom utsatta att få höra det. Att det gör skillnad, att det kan göra att man vinner tillbaka tryggheten, för det är ju nånting som man ser. Bara båda kliver in i rummet så har maktbalansen jämnats ut [...] eh det är rätt häftigt att se. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

”Bara båda kliver in i rummet så har maktbalansen jämnats ut”, säger medlaren. Det är intressant att denne hävdar att bara genom att gärningspersonen *visat sig villig* att medla (”kliver in i rummet”) förändras maktbalansen i relation till den brottsutsatte. Det kan bero på att gärningspersonen (åtminstone delvis) måste ha erkänt att den begått ett fel gentemot den andre redan innan medlingen inleds. Denna bild av parternas respektive makt och inflytande utgår alltså från att det funnits en obalans i relationen, och att gärningspersonen haft ett övertag; en obalans som man avser åtgärda med hjälp av medlingen. Som en annan medlare uttrycker det:

Medlare: ...för det är ju oftast, båda är ju superosäkra och rädda. [...] Båda är nervösa men den brottsutsatta är ju ändå i makt- Innan dom går in i rummet så är ju den under(lägsen), det är det man känner i rummet att det händer nånting.

Intervjuare: Just det, jämnas ut... (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Det kan betyda att den brottsutsatta uttrycker ilska och anklagelse mot gärningspersonen, att den sistnämnda kan visa skam, samt uttrycka en förklaring och eventuellt en ursäkt. Dessa aspekter kan ses som en del av en symbolisk reparationsprocess i avsikt att återskapa relationell balans. Det man i medlingssammanhang benämner som symbolisk reparation är resultatet av en social process, vilken kan förstås utifrån vad sociologen Erving Goffman

kallar korrigering interaktionsritual som äger rum när en persons värdeladdade självbild ("face"), har kränkts av någon annan. Ritualens funktion är att rätta till "brottet"⁶ så att den sociala relationen bevaras (Lemert och Branaman 2000: 1xix, jfr Collins 2004). I interaktionsituationen visar parten som uppträtt "fel" nu istället "rätt" och visar hänsyn och respekt (demeanor) så att det sociala bandet mellan gärningsperson och brottsutsatt kan repareras.

Emotionssociologerna Scheff och Retzinger menar i sin tur att två steg är nödvändiga för att symbolisk reparation ska kunna uppnås. Det första steget innebär att gärningspersonen visar "äkta ånger" och ber om ursäkt för sitt brott. Sedan kan eventuellt den brottsutsatte ta ett första steg mot förlåtande. (Förlåtelse har diskuterats i kapitel 4 och kommer därför inte att tas upp mer här). Dessa två steg benämns "kärnsekvens", vilken Scheff och Retzinger (2000: 5) menar är den avgörande nyckeln till försoning. Vidare betonar de gärningspersonens (men ibland även den brottsutsattas) identifierade (och erkända) skam som väsentlig i processen. En medlare framhåller gärningspersonernas skam som vanlig och även viktig:

...vad de i alla fall har är att det är djupt skämmigt liksom. Ofta säger dom "ska hans mamma va med- Ah nä!" Nej, han bara knäcker sig över hur mycket han skäms. Så det är jättemycket det och jag tycker själv att det är superviktigt att människor skäms. Vet när dom ska skämmas. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Det är viktigt att människor "vet när de ska skämmas", säger medlaren. Detta visar den normativa sidan hos skamkänslor under medlingen – men även generellt. Skammen kan fungera som en (intern) social kontroll. Medlaren talar vidare om skam:

Man ska inte ha för mycket skam i kroppen men man ska min själ inte vara skamlös. Och då försöker jag säga s- "Det är hemskt att komma in i rummet här och hans mamma sitter här", och "det är klart att du kommer att skämmas. Men när dom ser dig skämmas vad tror du händer inom dom då?" Det är nånting viktigt med det. Det kan ju verkligen plåstra om en själ. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

"Man ska inte ha för mycket skam men inte vara skamlös", säger medlaren. Detta kan även relateras till Scheff och Retzingers (ibid.) teori att en "igenkänd" skam kan vara konstruktiv och helande ("plåstrar om"), men destruktiv om den är överdriven (se även

⁶ Detta innebär inte att "rätta till" juridiskt utan relationellt.

Braithwaite 1989). En representant för en matvarubutik i den Mindre Staden, som ofta deltar i medling, tycks anse att gärningspersonens skam och ånger är en viktig aspekt av medling:

Dom flesta av dom (gärningspersoner) som jag pratat med har ju vart ganska... ja det tror man i alla fall, att dom har känts lite ångerfulla eller så, om dom är det vet jag inte men dom har känts så i alla fall. [...] Ja jag tycker att om dom tar till sig (vad han säger), det tycker jag väl, det låter bra, för annars är det ju- ja, men det vet vi ju samhället idag, det är inte alla som bryr sig... (Ur intervju med butiksföreträdare/brottsutsatt, Mindre Staden.)

Om gärningspersoner visar ånger ser butikschefen det som ett tecken på att de tar hans ord till sig och ”bryr sig”, vilket gör medlingen meningsfull i hans ögon. Nedan ska vi diskutera hur medlarna förhåller sig till de utsattas ilska under medlingsmöten, och hur detta kan relateras till strävan efter maktbalans.

Att hantera den utsattes ilska

I ”Medling vid brott. En handbok” (Brå 2007: 37), beskrivs att:

”Om brottsoffret ser medlingen som en möjlighet till hämnd, istället för att försöka försonas med det som hänt [...] leder inte medlingen till det den är tänkt att göra. [...] I medlarens beömning är det viktigt att komma ihåg att medlingen ska genomföras i båda parter intresse.”

Forskare inom reparativ rättvisa, exempelvis Abrams et al. (2006: 253) reflekterar i sin tur kring hur rättvisa (som ideal inom reparativ rättviserörelsen) ska tolkas i ett praktiskt medlingssammanhang:

These cases raise the question what fair means in the context of a VOM session⁷. Is fairness simply a matter of all sides being heard? How do we account for fairness in the event that the offender contends with very angry and perhaps even vengeful victims?

I enlighet med dessa tankegångar frågar vi en medlare i den Större Staden, i en intervju, om det kan hända att den brottsutsatte anklagar en gärningsperson så mycket, under en medling, att det skapas obalans i relationen, dvs. att gärningspersonen kommer i underläge. Medlaren svarar:

⁷ VOM står för victim offender mediation.

...det brukar nog hända en liten stund. Och sen rättar det till sig. Det kan hända bara genom att den kommer in och skäms så mycket att man känner att det verkligen är obalans på det hållet. Och sen kan det va så (dom) ”öser lite” (ilska), den andres föräldrar. Men till slut brukar dom också stanna, för man kan ju liksom- det är sällsynt att man sparkar på en som ligger ner. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Här framstår gärningspersonen som i rejält underläge (”ligger ner”), eftersom denna skäms väldigt mycket, och den brottsutsattes föräldrar ”öser” ilska. Men underläget brukar rätta till sig av sig själv menar medlaren som lite senare säger:

Det är aldrig direkta utskällningar. (**Intervjuare:** Nej okej.) Det är också att man vet att båda är där- alltså dom har valt att komma dit. Det är sällsynt att människor vill kvadda det. Det vill man inte. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Medlaren tycks mena att den utsattas (eller dennes föräldrars) ilska skulle kunna förstöra (”kvadda”) medlingen, vilket man oftast undviker. Med andra ord: för mycket ”utskällning” främjar inte den symboliska reparationen eller ”korrigerande” interaktionsritualen, även om ilska och anklagelse även ses som en viktig del (för att leda till förståelse och förlåtelse i slutändan).

En annan medlare försöker hålla sig i bakgrunden (under medlingarna) och inte styra för mycket. Undantaget är om en part skulle kränka den andre, t ex om den brottsutsatte antar att ”det är liksom en kriminell bana för dig som gäller.” Medlaren säger: ”Då lutar jag mig fram, ’Nu måste du fråga i stället för att svara.’ ’Jaja’ svarar han. Han fattar direkt.” I intervjun frågar vi vidare hur medlarna förhåller sig till ilska från de brottsutsatta:

Intervjuare: Mm men jag tänker att du säger att det kan hända att man går på ganska mycket, alltså att där är en situation där den målsägande anklagar och är arg.

Medlare: Ja absolut det händer ju ofta att där är känslor med i bilden men dom behöver väl komma ut, folk är ju respektfulla och sen slutar det i en annan ton liksom. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Känslorna måste, som ett första steg under medlingen ”komma ut” och som andra steg ”slutar det i annan ton”. Återigen är det en svår balansgång som framträder: att medlaren ska låta den balanserande interaktionsritualen – och de känslor som ingår – ha sin gång men *samtidigt* se till så att parterna visar respekt och hänsyn (jfr Rytterbro 2002:138-139).

Medlarna tillfrågas vidare om ilska och respekt:

Intervjuare: Ja men det blir ändå respektfullt? Jag tänker när man är arg och liksom... alltså jag tänker ibland-

Medlare: Ja, ja det tycker jag. Skulle vi tycka att det va- då får vi (medlare) gå in alltså så, men eh men dom måste ha sin process. Dom är ju där för att mötas. Jag tänker att det är en del också. Man måste stå ut med att den man gjort illa är illa, tänker jag. Det är det man möter, men att man får göra sitt bästa i det liksom. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Att möta den utsattes ilska är att möta de konsekvenser som man har skapat som gärningsperson. Ilskan är en del av utsattheten ("den man gjort illa är illa, ... det är det man möter") tycks medlaren mena. I de här beskrivningarna visas att man till viss del ger plats för den utsattes ilska under medlingsmötena, så tillvida den inte kränker den andre. *Var exakt* den gränsen går är dock inte helt tydligt. Vid ett par förmöten framkommer exempelvis att medlarna säger att de skulle sätta stopp för medlingar om de utsatta visade för mycket ilska. Under ett förmöte är gärningspersonen, som gjort inbrott i ett antal olika hus, rädd för att de brottsutsatta ska vara väldigt arga på honom, men medlaren säger:

Det är klart att människor som är så aggressiva kan ju inte medla. Då får vi säga stopp- [...]. Jag sitter och tänker "har det hänt nån gång?" Det är rätt sällan såna människor ens kommer till ett förmöte. Nån gång har det hänt att folk har så olika historier så att det inte går att medla men för det mesta när folk väl kommer hit liksom så vill dom nånting. Dom vill reparera. Så du får lita på oss. (Förmöte gärningsperson, Större Staden.)

Det kan möjligen vara för att lugna gärningspersonen som medlaren uttrycker sig så här kategoriskt ("...så aggressiva kan ju inte medla"). En annan medlare, i den Mindre Staden uttrycker sig på ett liknande sätt gentemot några unga gärningspersoner: två unga kvinnor som säger att de är rädda för de butiksföreträdare som de erbjuds möta under en medling (se även ovan i relation till diskussionen av skam).

Dom som jobbar på [klädbutik] här och [matvarubutik], [sportbutik] och allt sånt dom... dom är aldrig arga. Jag skulle ju inte ha valt att ha medlingsmöte med någon som var arg och hatade, då skulle jag sätta stopp för det är ju min roll, att vara opartisk och se till att här blir det ett bra möte. (Förmöte gärningspersoner, Mindre Staden.)

Medlaren relaterar ”att sätta stopp” till sin roll som opartisk medlare och tycks mena att annars blir det för mycket på den utsattes villkor. (Detta tema utvecklas mer i kapitel 7).

Balans via ord: aktiva och värdeneutrala termer

Ett sätt som ”empowerment” – ökat inflytande, aktörskap och ansvarstagande – tycks uppmuntras av medlare är att vara medveten om vilka termer de (i egenskap av medlare) och deltagarna använder.

Aktörskap: Jag-form i talet

Ett exempel på en sådan medvetenhet om språkets betydelse kan vara att man uppmuntrar gärningspersonerna att se brottet som deras eget ansvar och att använda jag-form när de talar. Följande konversation utspelar sig mellan en medlare och en ung kvinna som snabbt kläder på ett förmöte i den Mindre Staden. Hon uppmanas beskriva hur brottet gått till:

Gärningsperson: Ja när jag och X skulle åka till (staden Y), skulle kolla på något till julavslutningen, ja då började vi att gå in på (klädbutik). Och då blir det att man plockade på sig lite olika kläder som man gick in och prova, det var liksom bara och prova i princip.

Medlare: Ni plockade till er för att prova menar du?

Gärningsperson: Precis och ja så... jag vet inte, vi- Jag tyckte det satt bra och så gjorde jag fel i det att jag tog bort larmet och plockade ner (kläderna) i väskan.

Medlare: Vad var det för nåt du hade tagit in i provrummet och som du... tog sen? (Förmöte gärningspersoner, Mindre Staden.)

Den unga kvinnan börjar med att använda ”man”, och får händelsen att låta som ”något som bara hände” när hon ska beskriva hur de provat kläder i butiken (”då blir det att man plockade på sig”). Medlaren svarar med att istället initiera formen ”ni” och ”du” (”*ni* plockade till er för att prova menar *du*”) i sin fråga till kvinnan, och får handlingen (stölden) att låta som ett mer aktivt val. Den unga kvinnan rättar sig då och övergår först till att säga ”vi”, och sedan ”jag” (och betonar även ordet), vilket hon även upprepar då hon påpekar sitt ”fel” (vi- jag tyckte det satt bra och så gjorde jag fel...). Medlaren bekräftar hennes ordval genom att fortsätta använda ”du-form”.

På ett liknande sätt rättar en gärningsperson (en ung man som misshandlat en annan ung man) sig själv under ett förmöte. Istället för ”man” vill han istället säga ”jag”. Det tycks vara hans

egen initiativ, men ligger i linje med medlarnas uppmuntran av gärningspersoner att ta ansvar i relation till de brottsutsatta:

Gärningspersonen säger att den brottsutsatte är kränkt. ”Nu ska jag inte säga man, utan från mitt perspektiv, jag”, säger gärningspersonen. Han berättar vidare att han förstår. ”Det blir en rädsla om man är kränkt”. Medlaren frågar om dom har träffats? ”Nån gång.” [...]”Jag kollar bort för att jag inte vill att han ska känna sig hotad”, säger gärningspersonen. (Förmöte gärningsperson, Mindre Staden.)

Aktörskap: utsatt men inte offer – och ”vad tycker du”?

Ett annat exempel på försök att – åtminstone på ett symboliskt plan – skapa aktörskap och ge medinflytande till deltagarna i medlingsverksamheten är då medlarna i den Större Staden använder ordet ”brottsutsatt” istället för ”brottsoffer” (se även diskussionen i kapitel 1), eftersom termen brottsoffer anses ge associationer till maktlöshet och passivitet:

Nä att det känns... [...] att offer är nån som är hjälplös, maktlös och inte gör nånting [...] eh därför tänker jag att utsatt är ett jätteviktigt ord [...] Vad man gjorde och hur man tänkte, kände, reagerade [...]. Ja jag tror att man blir aktör för sin egen situation, man har en tanke på att det (medling) gör skillnad för en, man har en tanke om att det här kommer att hjälpa mig efteråt, så man blir ju absolut aktör för sig själv. Viljan att förändra sin situation. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Medlarna säger sig även försöka undvika ett myndighetsperspektiv – och därmed ge makt åt deltagarna – genom att inte utgå från polisrapporten eller ta ställning i (den juridiska) skuldfrågan.

En medlare har nyligen haft två förmöten där ingen av parterna har erkänt helt (dvs. de tycker att den andre är lika skyldig). Medlaren berättar att den som (på pappret) är gärningsperson har sagt ”... jag vill fråga varför han har anmält, han slogs ju lika mycket som jag”, och berättar sedan om hur detta hanterats:

... det jag gjorde dom här gångerna var att jag frågade så [...] ”var det nåt i situationen som du tyckte att du själv gjorde fel, nånting som du själv tyckte va fel i det du gjorde?” Och då är dom rätt snabba på ”jaja jag behövde inte springa efter efteråt och ja att jag gick dit” (skrattar till), ja det kan vara såhär [...] Inte att jag säger det som står i polisrapporten utan dom får själv definiera liksom vad det är dom själv tycker dom gjort fel. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

I dessa fall ansåg medlaren att medling ändå kunde genomföras eftersom de som var gärningspersoner enligt polisrapporten kunde se att de hade gjort fel, även om de inte såg sig som *helt* skyldiga. Hade de inte sett något ”fel” alls i sitt eget handlande hade det förmodligen inte kunna bli någon medling – av hänsyn till den brottsutsatte (det beror dock på de individuella fallen).

Medling vid brott utgår från att brottet måste vara delvis erkänt och att den brottsutsatte inte ska riskera att såras (igen) under medlingen (sekundär viktisering), samt att metoden ska vara ”reparativ”. Båda parter ska ges chans att se vilka eventuella fel de har gjort och försöka reparera och återskapa balans i relationen. Men det är främst (den som enligt polisrapporten är) gärningspersonen som förväntas ta ansvar och be om ursäkt.

Ingen alternativ domstol

Den juridiska utgångspunkten är inte densamma som medlingens utgångspunkt, eftersom medlarna till stor del ska låta personerna själva definiera och sätta ord på konflikten. Två medlare i den Mindre Staden talar t ex om ett material som någon tycks ha sänt dem ”som bevis” på en misshandel. De bestämmer sig i det fallet för att inte titta på detta eftersom de, som de uttrycker det, inte är någon ”alternativ domstol”. En annan medlare, i den Större Staden, säger:

Vi har polisanmälan och den behöver ju inte alls visa. Ibland står det mycket, ibland står det lite [...]. Men vi ska ju hellre medla i det dom säger och det säger vi också till gärningspersonerna. ”Det du säger kommer vi att säga till den målsägaren.” Och ju mer historierna stämmer överens ju större chans är det att målsägaren säger ja. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Samtidigt påverkas medlarnas arbete ofrånkomligen av den rättsliga processen som gärningsperson och brottsutsatt (oftast) genomgår, och är inte oberoende av denna. Det innebär att en paradox tycks finnas med i själva grundtanken för medling vid brott, och att arbetet tycks innebära en subtil balansgång (se även diskussionen av opartiskhet i kapitel 2 och 8). Båda parter i konflikten kan riskera att känna sig kränkta av medlarnas agerande.

Samma medlare som citerades ovan beskriver hur det kan bli komplicerat – till och med felaktigt – att använda orden gärningsperson och (brotts)utsatt i sådana fall där personerna inte ser sig som (juridiskt) skyldiga, trots att polisrapporten säger att de är det:

Medlare: Igår så var det lite roligt för då sa jag såhär, eftersom han var gärningsperson utifrån polisanmälan och han mena på att [...] ...han försvarade sig och så slogs han, men dom slogs lika mycket. Så sa jag så ”men nu när jag ringer den utsatte” säger jag då. ”Det blir ju fel, han är inte utsatt!, säger han då”. ”Nä”, då bad jag om ursäkt, ”det är rätt, för det är han inte. Jag utgick från polisanmälan”, sa jag. Det är ju viktigt att skilja på-

Intervjuare: Hans upplevelse var inte det?

Medlare: Nej precis, och då behöver jag ju inte säga det, eh utan det får ju bli målsägande. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Medlaren använder den juridiska termen ”målsägande” för att undvika ett eget ställningstagande (och förbli opartisk). Det kan framstå som motsägelsefullt, men kan möjligen vara ett försök att agera enligt den uttalade föresatsen att låta rättssystemet ta hand om ”skuldfrågan”. Samtalet fortsätter och medlaren framhåller då det positiva i att gärningspersonen sade ifrån eftersom detta tas som ett tecken på att han känner sig respekterad:

Intervjuare: Man får tänka på vilka ord man-

Medlare: Ja jätte viktigt, tycker det var jättebra att han sa ifrån, för jag tänkte inte på liksom-

Intervjuare: För du vet ju faktiskt inte vad som hänt, även om man kanske tänker att-

Medlare: Precis, man kan ha sina- men man måste ändå försöka upprätthålla... eh så det va, dom dom har koll, alltså jag menar och det tycker jag är bra, dom säger ifrån, och jag upplever oftast att dom känner sig väldigt respekterade. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

En annan medlare i den Större Staden säger:

För det mesta är det ju helt klart en gärningsperson. Ja ibland så är det också så, att dom (gärningspersonerna) är också utsatta. Båda har frågor till båda (**Intervjuare:** Jaha okej.), så har den ene anmält och inte den andre. Ja det kan va lite sånt [...] och då tar man ju bara... då gör man bara medlingen så. Alltså det är samma sak, båda får ändå säga vad de vill. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Här tycks medlaren mena att det inte påverkar medlingen att båda ser sig som brottsutsatta (”alltså det är samma sak”), utan att medlingen utgår från samma förutsättningar – att båda får

berätta sin version av konflikten och ställa frågor liksom på andra medlingar. I likhet med sin kollega betonar frågan ”vad tycker du själv är fel i det du har gjort?”, men med ett litet annat fokus:

Medlare: Ibland när det är- vi har diskuterat en fråga väldigt mycket, det är ”vad tycker du själv är fel i det du har gjort?” [...] Man kan se den frågan såhär väldigt respektfullt, ”nu frågar vi inte polisen eller någon myndighet, nu frågar vi dig vad du själv tycker. Hur du själv känner.” Och ja, jag tycker nog att... Alltså den frågan är jättebra ibland. [...] det beror på hur man säger (en) nånting.

Intervjuare: Vilken ton?

Medlare: Ja, om man verkligen säger ”Vad tycker du? Kan du säga det till mig?” (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Medlaren betonar att personens *egen* uppfattning efterfrågas och inte myndighetens, vilket kan ses som ett försök att uppmuntra till personernas aktörskap och deltagande. Samtidigt utgår denna fråga från att personen *har* gjort något fel, i likhet med polisrapporten. Frågan kan ses som problematisk utifrån ett opartiskhetsperspektiv, men att ta hänsyn till målsägandens perspektiv (och att försöka få dessa att vilja delta i medling) ingår också i medlarnas arbete. I medlarens fortsatta beskrivning framgår även att man t ex inte utgår från att målsägarens perspektiv är ”det sanna” när gärningspersonens och dennes berättelser skiljer sig åt; ”...alltså det är inte så att gärningspersoner ljugar och att målsägaren alltid är ärliga. [...] Det finns målsägare som skarvar i berättelsen”, säger medlaren.

Avslutning

Att båda parter ska få ta plats samt att bådas historier om konflikten (eller brottet) ska lyssnas till utan att den ena värderas som sannare eller mer värdefull är exempel på hur balans tycks eftersträvas i medlingsprocessen, vilket har beskrivits i detta kapitel. Maktbalansen mellan brottsutsatt och gärningsperson har således diskuterats i samband med den relation som avses repareras. I det fallet handlar det om en maktrelation som uppstått (och ibland förändrats) i och med konflikten (eller brottet). Det kan dock även handla om en makt(o)balans som är strukturell och går bortom den individuella relationen, exempelvis om det finns en olikhet i ålder, etnicitet och klass (eller status). Målet är att parterna under medlingsmötet ska vara jämlika. Hur detta hanteras i medlingspraktiken är ämne för nästa två kapitel.

Kapitel 6. Hur hantera obalans? Klass- och kulturmöten

Att medlingsprocessen ska vara jämlik och ge makt åt deltagarna samt att medlaren ska vara opartisk är viktiga rättesnören inom reparativ rättvise- och medlingsforskning (vilken ofta är normativ), vilket vi redan har påtalat. Moraliska normer måste dock studeras utifrån sin praktiska tillämpning (se Ryding 2005). Pabsdorff et al. (2011: 13) påpekar att analyser av strukturella maktfaktorer som indirekt påverkar medling, såväl som den direkta maktrelationen mellan medlingsparter (gärningsperson, brottsutsatt och medlare), i hög grad behövs i medlingsfältet (se även Zehr och Toews 2004:ix). Även Abrams et al. (2006: 254) menar att medlare måste ifrågasätta om de har kulturell kompetens, dvs. om de kan hantera känsliga skillnader i etnicitet – men även genus, klass och ålder – mellan brottsutsatta och gärningspersoner. Framförallt, menar de, är det viktigt uppmärksamma den maktobalans som riskerar att uppstå, vilken gör medlingsprocessen mindre neutral och autentisk. En medlare i den Större Staden talar om att medlingarna ofta skapar klass- och kulturmöten, i en intervju:

Medlaren: Ibland blir det ju så, det är rätt mycket såna kulturmöten liksom.

Intervjuare: Hur menar du med kulturmöten?

Medlare: Nån fattig och någon rik. Nu sa jag kulturer... klassmöten.

Intervjuare: Klassmöten! Det kan vara kopplat till etnicitet också.

Medlare: Det är ofta det är det. Ja, och då menar jag inte fattiga och rika, liksom, då menar jag inte på brasiliansk gatubarnnivå. Svensk fattighet. Som i och för sig är rätt stor nu. Och det är helt otroligt ibland. Det är folk som aldrig skulle träffas annars. Så träffas dom där och jag är övertygad om det gör bryggor. Att man kan sluta hata liksom en viss grupp av människor. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

I dessa fall kan de brottsutsatta vara i underläge vad gäller den individuella maktrelationen (i samband med brottet), men i överläge vad gäller den strukturella maktrelationen (som del i en majoritetsgrupp i samhället), enligt medlarens beskrivning. Gärningspersonerna är ofta från en annan (läs: under-) klass såväl som etnicitet (läs: annan bakgrund än svensk) och medlaren blandar själv samman dessa kategorier när hon talar. Att medlaren inte vill skuldbelägga de brottsutsatta personer som blir fördomsfulla mot gärningspersoner med annan etnisk bakgrund visas genom att hon upprepar att det är ”naturligt” att felaktigt koppla ”individ” till ”kultur” (eller kategori):

Medlare: Det är naturligt. Om man är brottsutsatt och blir rånad av nån som har, du vet såhär, nån med kritvitt hår och svarta kläder. Så fort man ser nån som har att det lutar åt den hårfärgen så rycker man till. Och man blir helt rädd för alla som ser exakt så. Det är

dönaturligt. För ungdomar, nej för människor- Så kan det lätt bli att man tänker ”jag hatar alla som ser ut så”. Man blir rädd för alla som ser ut så.

Intervjuare: Så börjar man koppla det till en kultur.

Medlare: Ja det är jättelätt. Och det brukar gå över, och det går ju verkligen över på en medling.

Medlaren beskriver alltså en strukturell ojämlikhet i brottsammanhang (fattiga gärningspersoner med invandrabakgrund mot rika, etniskt svenska brottsutsatta) som leder till en demonisering och kategorisering (alla från ”den andra gruppen” ses som farliga) från de brottsutsattas sida, då de inte ser bakgrunden till varför brott begås, utan fokuserar på sin rädsla för ”alla som ser ut så”. Medlingen kan dock leda till att rädslan och fördomarna släpper: dvs. den strukturella ojämlikheten försvinner kanske inte, men fördomarna som blockerar förståelsen – både gentemot gärningspersonen och gruppen han/hon tillhör – kan försvinna, enligt medlarens beskrivning.

”Bild av en drogpåverkad invandrare”

En annan medlare talar, under ett informellt möte, om hur två äldre brottsutsatta personers fördomar mot en ung gärningsperson relaterad till dennes etnicitet (de hade en ”bild av en drogpåverkad invandrare”) förändrades under medlingsmötet, då gärningspersonen visar sig vara välklippt och välvårdad. Det är också intressant hur medlaren verkar ha guidat gärningspersonens framträdande, genom att be honom ta av sig mössan. Syftet är troligtvis att förbättra gärningspersonens möjligheter. Guidningen kan tolkas som relaterat till en åldersskillnad (förutom etnicitet); den unga mannens ”stil” skulle inte förstås (eller uppskattas) av det äldre paret:

(Medlaren) berättar att gärningsmannen hade haft mössa på sig och att hon hade bett honom ta av sig den innan han skulle träffa paret. Medlaren menar att paret hade en bild av en drogpåverkad invandrare. När han tog av sig mössan var han välklippt och han hade en fin collegetröga med något litet märke på bröstet. Medlaren tycks vilja förmedla att gärningsmannen var mycket proper och att det äldre paret nog hade en annorlunda uppfattning av honom – än att han skulle vara just proper. Den äldre mannen hade frågat ut honom om gymnasiet etc. (Medlaren) menar att medlingen var lyckad. (Informellt samtal, Mindre Staden.)

Att låta medlingsparterna visa sig i vilket skick de än önskar (ovårdade, med mössa etc.) kunde kanske ses som en del i processen att ge deltagarna mer inflytande: att inte låta de professionella styra. Samtidigt skulle det eventuellt kunna förminska gärningspersonernas

chans att nå förståelse, i relation till den andra parten (som i detta fall verkar ha en stereotyp bild av gärningspersoner, kopplad till etnicitet). Detta är ett exempel på hur medlaren inte direkt tycks reagera på det brottsutsatta paret antagna fördomar relaterat till etnicitet. Det gör däremot en annan medlare under ett förmöte i den Större Staden. Medlaren tycks först motvillig till att svara på den brottsutsatta äldre mannens frågor som kopplas till etnicitet:

Brottsutsatt: Det kan ju vara intressant att höra vilken bakgrund han (gärningspersonen) har och (paus), han är född i Sverige eller?

Medlare: Mm.

Brottsutsatt: Föräldrarna också?

Medlare: Eh, jaeh jag vet inte direkt men det verkade så med mamman. [...] (paus) Eh-

Brottsutsatt: Är det X (invandrarrikt område) igen eller?

Medlare: Nä det är inte (detta område) i alla fall, jag kommer inte riktigt ihåg var han bor, [**Brottsutsatt:** Nä.] nä (mycket lång paus). [...]

Brottsutsatt: Ja jag har väl inte fler frågor nu. (Förmöte brottsutsatt, Större Staden.)

De påtagliga pauserna som uppstår under förmötet visar på en spänning i samtalet – att bryta mot de förväntade ”turtagningsreglerna” i konversationen kan tolkas som medlarens sätt att indirekt opponera sig mot det etnifierade ämnet som den brottsutsatta mannen initierar. Enligt turtagningsregler, som beskrivits av konversationsanalytiker, bör ett samtal innehålla få tystnader och när en deltagare slutar prata tar en annan genast vid (se t ex Sacks et al 1974, jfr Heritage och Clayman 2010). Även sociologen Collins (2004:67-74) har beskrivit hur ”pinsamma tystnader” kan tolkas som att en interaktionsritual tillfälligt brutits ner. Medlaren bryter så småningom tystnaden genom att först säga några bekräftande ord (”gott skäl vilja träffa dom”), men visar sedan sin skeptiska hållning mer direkt. Hon påpekar att det kan vara känsligt att ställa frågor kring gärningspersonens föräldrar eller liknande; att mannen borde ”ta det nätt” med gärningspersonen under medlingen, då denna ”inte har haft det så lätt”:

Nä, nänä nä och dom här (frågorna) skulle du vilja ställa [...]. Det är ju ett så gott skäl som något att träffa dom, mm [**Brottsutsatt:** Mm.]. Sen vet jag inte hur det står till. Jag tänkte på det du sa om hans pappa. Jag vet ingenting om hur det är med det, så jag vill bara säga att man kan- Eftersom man inte vet så kan det vara hur känsligt som helst, så ta det nätt (paus) tänker jag ändå mm. Det är ju- Du vet det är inte (paus), det är ju inte alla som har haft det så lätt kan man säga. (Förmöte brottsutsatt, Större Staden.)

Medan medlaren tidigare guidade gärningspersonens framträdande (uppmuntrar honom att ta av sig mössan i medlingsmötet) är det här istället den brottsutsatta som guidas (”...så ta det

nätt”). En likhet är att det är äldre brottsutsatta som ska möta en ung gärningsperson. Medlaren tycks oroa sig för att den brottsutsatta äldre mannen ska ge uttryck för fördomar och kränka gärningspersonen. Detta bekräftas i ett informellt möte efter förmötet ägt rum, medan hjälpmedlaren, och även intervjuaren, generellt upplevt att mannen var ”gullig” är huvudmedlaren mer skeptisk:

Förmötet slutar kring klockan fyra och därefter talar (medlarna) om vad som skett. [...] A (Hjälpmedlaren) tycker att B (huvudmedlaren) hanterat det bra men undrar varför B (huvudmedlaren) sa att mannen skulle ”ta det nätt”. Vi pratar om att mannen verkat ”rätt gullig” men B (huvudmedlaren) säger ”var han bara gullig?” Hon menar att hon är skeptisk, hon fick vissa vibbar att han skulle vara fördomsfull. Det här med X (invandrarrikt område) etc. Frågor om pappan kan ställa till det menar B (huvudmedlaren). Killen har inte haft det så lätt. [...] B (huvudmedlaren) är skeptisk till om detta kan bli en bra medling. (Informellt samtal efter förmöte brottsutsatt, Större Staden).

Det är inte en svart-vit bild som framsträder (vad gäller t ex maktfaktorer) visas det i exemplen ovan. Relationen ska vara jämlik under medlingen – dvs. inte på gärningspersonens eller den brottsutsattes villkor. Samtidigt kan skillnader i klass, etnicitet och ålder påverka medlingen, vilket kan hanteras på olika sätt under förmöten och medlingar. Att försöka ”guida” personernas (brottsutsattas såväl som gärningspersoners) framträdande inför medlingsmötet kan vara ett sätt att försöka undvika risken att en part skulle kunna bli dåligt bemött eller kränkt.

Intrycksstyrning

Följande fältanteckningar från mötet inför en medling med en ung man som ska träffa ett par från vilka han har stulit värdesaker, visar att medlarna i den Större Staden uppmuntrar gärningspersonens eget initiativ till intrycksstyrning, då han planerar att dölja sin tatuering för de brottsutsatta:

Medlaren frågar gärningspersonen om han har hunnit tänka igenom det hela. Jo, det är OK, ”om de (brottsutsatta) inte hoppar på mig”, menar han. [...] Han drar ner armen på sin träningsjacka. ”Det ser bättre ut”, säger han. Han verkar mena att han inte bör visa tatueringen. Medlaren menar att det är bra tänkt. (Medling, Större Staden.)

Nedanstående fall visar även hur en gärningspersons – en ung mans – berättelse om sitt tidigare narkotikamissbruk vägleds och redigeras av en medlare i den Mindre staden.

Gärningsperson berättar i en intervju att medlaren justerade de ord som han sagt att han ville säga under medlingen så att det lät bättre, något han uppskattade:

Gärningsperson: Det känns ju som att dom gör det liksom till en bra grej. Om jag säger nånting t ex ”ja jag vill säga detta såhär” så ändrar dom på det ”det blir bättre om du säger det såhär, då tar dom (brottsutsatta) det nog på ett annat sätt”

Intervjuare: Mm dom guidar lite i hur man kan uttrycka sig för det ska-

Gärningsperson: Ja för det ska bli så bra som möjligt. Och det prata vi lite- Ja nu sist va det nånting sånt att jag ville be om ursäkt och det var dumt gjort och så. Och jag har haft problem med droger innan och det var lite det som fick mig att göra det här, massa dumma grejer. Och så förklara dom om (jag ville berätta att-) jag ville berätta det eller om jag liksom ville hålla det utanför. (Intervju med gärningsperson, Mindre Staden.)

Gärningspersonen ville själv berätta om hur hans missbruk påverkat honom att begå brott, säger han, medan medlarna rådde honom att inte berätta utan istället säga att han ”haft lite problem”:

Ja jag sa att jag ville berätta det men då var det liksom att ”du behöver inte säga rätt ut att du haft problem med droger utan du kan ju säga bara att du haft lite problem liksom, du behöver ju inte nämna allt” [...] Mm och det var ju det dom (medlarna) tänkte att det var bättre att säga det på annat sätt. Att jag hållit på med knark låter ju inte så jävla bra. (Intervju med gärningsperson, Mindre Staden.)

Gärningspersonen uppskattade de råd han fick, säger han, eftersom han tror att det hade förstört intrycket som de brottsutsatta hade fått av honom om han berättat ”allt”.

Vikten av att båda parter i en medling (och framförallt gärningspersonen) är ärliga och visar autentiska känslor (inte spelar ångerfull t ex) är något som betonas i medlingssammanhang (se Brå 2007: 37) och inom reparativ rättvisa (se t ex Llewellyn och Howse 1998: 44). Därför blir betydelsen av guidningen – eller korrigeringen – av gärningspersonens berättelse tankeväckande. Erving Goffman (1959/1993) beskriver hur vi *alltid* försöker prestera en viss bild av oss själva i relation till andra människor, dvs. styra de intryck dessa får av oss. Målet med intrycksstyrning är inte bara att presentera sig själv i ett allmänt fördelaktigt ljus, utan också att framställa sig själv i linje med de normer som gäller för den specifika situationen samt med den ”roll” man spelar (och identifierar sig med). Vad som ska ses som ”äkta” eller ”falskt” är alltså inte glasklart, utifrån detta perspektiv, och att förbereda parterna inför medlingarna kan ses som medlarnas uppgift. Samtidigt är frågan *hur mycket*, på *vilket sätt* och

vilka *konsekvenser* det kan få. Om gärningspersonen säger (under förmötet) att han vill berätta om sitt missbruk, kunde han kanske ha uppmuntrats till detta – även om det innebär en risk för att resultatet inte skulle bli den förståelse från de brottsutsattas sida som medlarna eftersträvar?

Avslutning

Ovan har makt- och andra faktorer kopplade till etnicitet, klass, ålder och avvikelse diskuterats i relation till medling mellan privatpersoner. De brottsutsatta kan vara i underläge vad gäller den individuella maktrelationen (i samband med brottet), men i överläge vad gäller den strukturella maktrelationen (som del i en majoritetsgrupp i samhället), enligt medlars beskrivning. En strukturell ojämlikhet i brottssammanhang (t ex fattiga invandrade gärningspersoner mot rika, etniskt svenska brottsutsatta) kan leda till en demonisering och kategorisering (alla från den gruppen ses som farliga) från de brottsutsattas sida, enligt en medlars framställning. Relationen ska vara jämlik under medlingen – dvs inte på gärningspersonens *eller* den brottsutsattes villkor. Samtidigt visas hur skillnader i klass, etnicitet och ålder kan påverka medlingen, vilket verkar hanteras på olika sätt under förmöten och medlingar. Att försöka ”guida” personernas (brottsutsattas såväl som gärningspersoners) framträdande inför medlingsmötet kan vara ett sätt att försöka undvika risken att en part skulle kunna bli dåligt bemött eller kränkt (t ex på grund av annan etnicitet). Medlarna hanterar frågor kring etnicitet på lite olika sätt. Tydlig intrycksstyrning – guidning av både utseende och berättelser – iscensätts inför kommande medlingsmöten, vilket tycks vara ett sätt att underlätta förståelsen (rolltagandet) i relation till den ”motsatta” parten. Denna ansats kan ligga i linje med medlarnas ansats att skapa ett positivt reparerande möte, men kan samtidigt kontrasteras mot betoningen av ärlighet och äkthet (framförallt från gärningspersonens sida) inom den reparatoriska rättsvisans logik.

Nedan ska vi diskutera eventuella makt- (samt andra) faktorer i medling mellan privat- och ”juridiska” personer (representanter för offentliga institutioner eller företag).

Kapitel 7. Medling med juridisk person

Medling mellan privatpersoner skiljer sig från medling mellan en så kallad juridisk person (t ex en butiksföreträdare), och en person som exempelvis snattat godis eller gjort sig skyldig till skadegörelse. Även om det sägs kunna vara gynnsamt ”i enskilda fall”, rekommenderas inte medling generellt, vad gäller snatterier, enligt forskning på området. Det beror bland annat på att maktbalansen sägs riskera att bli ojämn och på att resultatet inte sägs bli lika fördelaktigt, vad gäller bearbetning och brottsförebyggande syfte. I två kvalitativa studier som Brottsförebyggande rådet genomfört visas t ex att medlingar vid brott som drabbat en privatperson ger större möjligheter till insikt i brottets konsekvenser, en insikt som förväntas kunna leda till minskat återfall i brott (Brå 2000b: 8) Om det huvudsakliga syftet med medlingen är att förhindra återfall i brott, samt att den brottsutsatta ska få chans att bearbeta händelsen, kan medling som vid snatteri ifrågasättas, hävdar författarna. De skriver vidare att snattarna dessutom inte är en grupp som tenderar att påbörja en kriminell karriär:

Om verksamheten riktas mot hela gruppen av ungdomar som snattar och ’åker fast’ är det troligt att en stor andel av dem som blir föremål för åtgärden ändå aldrig skulle begått ett nytt brott, än mindre påbörjat en kriminell karriär. [...] Därmed inte sagt att medling med unga gärningsmän som begått lindriga brott inte är förtjänstfull – i enskilda ärenden kan det sannolikt bedömas som lämpligt, särskilt när hänsyn tas till gärningsmannens övriga situation (Brå 2000b: 9).

I rapporten beskrivs vidare att bland de personer som hade mött en företrädare för en affärsverksamhet var hälften osäkra på om medlingen var någon form av straff, och de var även osäkra på huruvida medlingen var frivillig (Brå 2000: 33). Liknande kritiska synpunkter har kommit fram i andra forskningsstudier. Christie (2009: 137) hävdar t ex att medlingen i värsta fall kan bli en ”förklädd ungdomsdomstol”, dvs. lika straffande som det rättsystem man vill vara ett alternativ till (om inte mer). Förutom (den opassande) *bestraffningen* och *den ojämlika maktrelationen* finns ett ytterligare problem med detta slags medling, påpekar Christie, vilket är att medlingen oftast blir *opersonlig*. Den ena parten kommer som representant för en organisation eller företag. Denna representant ser troligtvis främst medlingen som en obligatorisk arbetsuppgift, och har deltagit i liknande möten upprepade gånger, medan gärningspersonen däremot representerar ”sig själv”, och dessutom ofta deltar för första gången i medling.

Medlarna i den Mindre Staden medlar i snatteri och skadegörelsefall (men framförallt i snatterier) medan medlarna i den Större Staden inte medlar i snatterifall men däremot i skadegörelsefall. Bägge dessa brott inkluderar juridiska personer. Hur hanteras de kritiska aspekter som nämnts ovan – att medlingen blir opersonlig och ojämlik – i de båda medlingsverksamheterna? Lyckas man ”skapa moral” (ett etiskt förhållningssätt) utan att ”moralisera” (auktoritärt, partiskt eller dömande)?

En ”meningsfull skam”

Intervjuaren frågar, i en intervju med medlare från den Större Staden, om hur en medling med juridiska personer (representanter för företag eller organisationer) kan skilja sig från en medling mellan privatpersoner. Medlaren menar att det kanske inte blir lika känsligt eller personligt, men ändå meningsfullt eftersom gärningspersonen har ”lika mycket skamkänslor”

Intervjuare: ...hur kan det annars skilja sig åt? För jag tänker det är ju rätt stor skillnad om det är två personer, alltså om en utsatt den andre och en varit utsatt, eller om det är en representant, tänker jag.

Medlare: Ja precis. Alltså vissa tänker ”det blir inte lika känsligt och personligt” och det blir ju inte, det blir på ett annat sätt ju men eh gärningspersonen kan ju ha lika mycket skamkänslor ändå liksom. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Här verkar medlaren ta fasta på den positiva tolkningen av skam som, vilket vi nämnde tidigare, anses ha en integrerande funktion, snarare än att ensidigt stigmatisera gärningspersonen. En annan medlare, i den Mindre Staden, lägger också tyngdpunkt vid gärningspersonens ånger, som ett tecken på att medlingen varit meningsfull, visas det i en gruppintervju:

För det är klart att om man företräder en butik och blir kallad till en medlingsverksamhet så förvån- hade jag förväntat mig å möta nån som är uppriktigt eh ja ångerfull inför det som har hänt eller på nåt sätt vill berätta en tydlig historia, där man liksom har lärt sig nånting eller önskar att man hade gjort annorlunda eller sådär va. (Ur gruppintervju med medlare, Mindre Staden.)

Att man är ångerfull och har lärt sig något är det som betonas i denna form av medling. Den moraliska eller normativa sidan hos den förväntade skammen och ångern (eller samvetskvalen) hos gärningspersonen blir uppenbar. Medlingen handlar i detta fall inte om ett

ömsesidigt möte, enligt bilden som presenteras, utan om att en part (som självklart gjort fel) ska ”lära sig” något, och vilja förbättra sig. Denna uppfattning relateras också till gärningspersonens nödvändiga hänsyn till ”brottsoffret”, dvs. butiken – och i förlängningen dess representant – som antas riskera att förnäras eller kränkas om gärningspersonen är nonchalant. Intervjun fortsätter:

Samtidigt så så bygger det (medlingen) ju också på föreställningen att butiken är ett brottsoffer om man ska va krass och dom skickar hit sin butikschef eller personalansvarig eller sådär va. Att i det då möta en (en en en) ganska så loj inställning kring att ”det här är väl inte så farligt liksom” påverkar ju också tänker jag deras inställning till att (till att) kanske komma till medlingsmöten alltså [...]. (Ur gruppintervju med medlare, Mindre Staden.)

Medlarnas hänsyn tycks främst riktas mot butiksföreträdarna i denna gruppdiskussion. De betonar vidare föräldrarnas roll; om de tar brottet på allvar gör troligtvis deras barn det också, menar medlarna:

Medlare 2: Och då är det lite kanske vårt ansvar då att ta bort dom där som har för mycket attityd eller dom där föräldrarna som tycker liksom att ”vadå det gör väl alla ungdomar”.

Medlare 1: Många snatterimedlingar tycker jag ändå blir bra därför att- och då utifrån att många föräldrar har reagerat ganska kraftigt på detta, Och litegrann det är ett sätt att ställa till rätta det som är möjligt eh. Och jag tycker att butiks- företrädarna har skött sig väldigt bra genom att ge ett större perspektiv på den enskildas (det enskilda) snatteriet [...] vad det blir vad det får för konsekvenser. (Ur gruppintervju med medlare, Mindre Staden.)

De diskuterar vidare – lite skämtsamt – ett typiskt ”problemfall”, där varken gärningspersonen eller dennes mamma tyckt att brottet (att förtära en dricka i butiken utan att betala) var något direkt fel:

Medlare 1: ...det var jag och (namn) som hade nåt (fall) där man hade druckit nån dricka i butiken och sen ställt den tomma drickan kvar och sen gått ut. (**Medlare 2:** Okej.) **Medlare 1:** Och där då varken mamma eller dotter tyckte att det var nån sån big deal (Skratt) Då blir det lite sådär-

Medlare 2: ”Såhär gör vi i våran familj”. (Alla skrattar)

Medlare 1: Ja lite så ”vadå man äter väl ett äpple är man hungrig, så ett äpple och sen...”

Medlare 3: Men var det då ett- [...] Sitter man med (sitter man med) och både ungdomen och mamman liksom tycker att det det är liksom ingen större sak att man har

druckit en läsk i en affär då är det ju lite frågan, vad har man ett medlingsmöte för då? Alltså rent krasst liksom, för nånstans liksom vad är det då, vad är det då man..? (Ur gruppintervju med medlare, Mindre Staden.)

Att föräldrarna inte tar sina barns brott på allvar blir utmanande för medlarna som kan känna sig motarbetade. Samtidigt kan föräldrarna sannolikt utmanas av medlarnas uppfattning att förtära en dricka ses som ett tillräckligt allvarligt brott att man behöver medla, om de inte själva har detta synsätt. Att brottet ska tas på stort allvar trots lindrig straffskala förefaller medlarna ta för givet. Att man medlar i relativt ”små” brott, som t ex stöld av chokladkakor, är dock något som intervjuaren undrar över i en intervju med en butikschef:

Intervjuare: Ja jag hade en bild av att man skulle ha tagit nåt större när man medlar, men det kan vara att man bara tagit en chokladkaka eller så...?

Butikschef: Nä ingenting så, bara man har tatt nåt så... och du är under viss ålder, ja det har med skolan att göra, skolålder.

Intervjuare: Ja så det känns ändå viktigt att visa att det är fel?

Butikschef: Ja jag tycker det. (Ur intervju med brottsutsatt butikschef, Mindre Staden.)

Butikschefen tycker dela medlarnas synsätt vad gäller allvarlighetsgrad. En anledning till allvaret som kan tyckas oproportionerligt är, enligt en medlare i den Mindre Staden, att de anser att snatterimedlingar ofta hjälper dem att nå ungdomar i riskzonen; att snatterierna kan leda till andra större brott (och att det ligger andra problem, t ex inom familjen, under ytan):

För vi resonerar ju ändå så att vi tycker att man att snatterierna är viktiga så för att ser man till många av dom som kommer hit på snatterimedlingar så är det ju ungdomar som som ligger i nån form av riskzon där det är viktigt att, där är det viktigt att markera upp att vi tar det här på allvar. (Ur gruppintervju med medlare, Mindre Staden.)

Nyckelparadox

Sociologen Ingrid Sahlin (2003: 139, citerad i Christie 2009, jfr Rytterbro 2002) menar att medling i snatterimål (och liknande) bygger på en problematisk nyckelparadox:

Retoriken bygger på att brottet är en konflikt mellan två jämbördiga parter [...] medan praktiken utgår från att en individ ensidigt och entydigt skadat någon annan/annat (och samhället), som lika givet är utan skuld...

Legitimeringen av medling bygger på bilden av ”brott som konflikt” (Sahlin ibid.). I praktiken används dock bilden ”brott som skada” och medlingssamtalets former framstår som

”besläktade med förmaningen och bikten”, dvs. får religiösa konnotationer och presenterar bilden ”brott som synd”, menar Sahlin (ibid.). Det kan ses som en lite hårdragen tolkning där olika nyanser kring medling inte kommer fram. Samtidigt tycks hon fånga en väsentlig problematik som även andra forskare påtalat: att medling kan leda till (för) mycket social kontroll och bli bestraffande, trots dess ansats att vara just motsatsen (se t ex Christie ibid.).

Braithwaite (1989) förespråkar en social kontroll som är ”varm men bestämd”, med skam snarare än smärta (eller straff) som mål. Han utgår från att skambeläggande kan få två inbördes motsatta konsekvenser: antingen brottsreducerande (samt integrerande) eller stigmatiserande (och avskiljande). Braithwaite (1989) menar att skambeläggandet är en nödvändig reaktion på personers normbrott, men resultatet beror på *hur* och *under vilka förutsättningar* det sker. Känslor av närhet, beroende och ömsesidighet behövs (mellan personen som skambeläggs och dem som skambelägger) för att medlingen ska få avsedd effekt. Helst ska det vara personer ur personens omgivning, som exempelvis familj eller andra engagerade närstående. Efter att individen skambelagts måste den åter välkomnas i samhället, vilket gör den till en ”integrerande (och brottsreducerande) skam”. Om välkomnandet inte sker kommer det istället att leda till avståndstagande från individens sida och att de lagliga vägarna i samhället stängs. Sammantaget leder det då till höga brottstal och inte till minskad brottslighet, enligt Braithwaite (ibid.).

Utan att ta ställning till Braithwaites teori (som har många anhängare såväl som kritiker) i helhet, vill vi lite kort diskutera medling vid snatteri och skadegörelse (i de medlingsverksamheter vi studerar) med denna som utgångspunkt. Medlarna kan sägas representera ”personer som bryr sig” men är samtidigt professionella socialarbetare och de tycks balansera mellan en varm (stödjande) och kylig (tillrättavisande) social kontroll. Om medling i dessa slags fall leder till integrerande (brottsreducerande) eller stigmatiserande skam kan vi inte uttala oss om, på grund av denna förstudies begränsningar (i tid och material), men vi kan däremot reflektera kring några intressanta nyckelparadoxer, likt Sahlin ovan.

Medlarna vill tillrättavisa och undervisa om att brottet var ”fel” (även då det är av ”mindre” allvarligt slag enligt brottsbalken). De förväntas dock inte ta ställning till gärningspersonernas

juridiska skuld utan de ska ha en opartisk roll. Med andra ord ska de inte vara på någons, varken t ex butiksägarnas eller snattarnas sida, samtidigt som det är de senare som tillrättavisas. Medlarna betonar gärningspersonens skam och ånger (som visats ovan) som betydelsefull och kanske till och med avgörande för om detta slags medling ska ses som framgångsrik och meningsfull. I medlingen deltar ofta föräldrar eller andra närstående, vilket stämmer överens med Braithwaites teori. Å andra sidan tycks det slags närhet, beroende och ömsesidighet mellan medlingsparterna – representant och snattare – vilken han beskriver som nödvändig, saknas (vi kommer att utveckla detta tema nedan).

En sista paradox kan handla om dess inramning: en ”varm men bestämd” skambeläggning, som Braithwaite eftersträvar, kan likna en kristen moral, såsom Sahlin påpekar, där ånger (skuld och synd) men också förlåtelse betonas. Ånger tycks spela en viktig roll för medlingen, enligt de medlare som vi intervjuat och observerat. Däremot betonas inte förlåtelsen så mycket (se kap 4), vilket gör Sahlins koppling till ”bikt” mindre relevant.

Temat personlig versus opersonlig relation i förhållande till medling ska diskuteras vidare nedan.

”Personligt” – problematiskt eller positivt

En butikschef som deltagit många gånger i medling säger:

Butikschef: Det är inte på personliga planet eller så va, det skulle va en annan femma, nåt helt annat ju. Men det finns ju säkert sånt också. Nu representerar jag ett företag så det är ju inte samma sak, skulle det va- om man ägde affären blev det lite annorlunda.

Intervjuare: Ja då blev det kanske mer personligt? (Ur intervju med brottsutsatt butikschef, Mindre Staden.)

Han kopplar vidare ”personligt till ”problem”, och verkar se det som positivt att det inte är personligt för hans del:

Butikschef: Ja jag skulle tro att det blev mer personligt då, men eh i mitt läge är det inga problem alls, för det är två olika grejer, det tror jag.

Intervjuare: Mm på vilket sätt menar du att det är problem att det är personligt?

Butikschef: Ja hade det vatt personligt hade det nog vatt lite jobbigare, det tror jag, även för en butiksägare [...] då blir det nog lite annorlunda va.

Intervjuare: Du upplevde inte att det blev så jobbigt (med snatterierna)?

Butikschef: Nä jag tycker inte det är jobbigt. (Ur intervju med brottsutsatt butikschef, Mindre Staden.)

I detta exempel är butikschefens uppfattning den som Christie (ibid.) beskrev som typisk: han ser det som ett jobb och inte något ”personligt”. Vore det så skulle han tvärtom se det som problematiskt. Citatet visar hur termen ”personligt” både kan få positiva och negativa konnotationer. Här associerar butikschefen det med något negativt (”jobbigt”), men i nedanstående exempel förknippar medlarna snarare förmågan att vara personlig, trots den opersonliga formen, med någonting positivt. Det gör enligt medlarna att medlingen blir ömsesidig (något Braithwaite (ibid.) hävdar krävs för att nå framgång).

Butikschefen som hävdade att han inte upplever medlingen ”personligt” säger i intervjun att han förstår snattarnas perspektiv. Hans uppfattning nyanseras här och det tycks finnas plats för viss ömsesidighet, dvs. det upplevs inte *bara* som ett (opersonligt) jobb och det handlar inte *bara* om tillrättavisning:

Ja jag förstår dom (snattarna) helt och hållet [...] många gånger säger dom att dom inte hade pengar men var sugna (på godis). Men har man inga pengar kan man inte köpa nåt heller, så enkelt är det, men egentligen är det nog ganska enkelt att gå in i en stor affär och sno idag... [...] Det är ju inte bara kunder som snor utan det är vi anställda också, varför inte? Det kan ju vi också göra, det vet man ju inte. (Ur intervju med brottsutsatt butikschef, Mindre Staden.)

Olika röster byts ut snabbt i berättelsen ovan, i likhet med vad Goffman (1981) benämner ”footing”. Först framställs snattarnas förmodade anledning till att stjäla (de ”var sugna”), varefter mannens eget moraliska perspektiv framkommer (”men har man inga pengar...”), och sedan kommer de andras perspektiv igen (frestande ”enkelt”) varefter det moraliska perspektivet, (som han annars företräder) tillfälligtvis mildras (”det är ju inte bara kunder som snor”). Den kategoriska uppdelning av ”vi och dem” som kan skapas via termerna (representant för) ”brottsutsatt” (butik) och ”gärningsperson” mjukas upp genom dessa sista ord i citatet: de anställda stjälar också, vilket framförs i ”vi-form” (”det kan ju vi också göra”).

”Komma dit som människa”

En medlare tillfrågas i en intervju om det kan uppstå en förståelse från ”båda håll” – dvs. både representant och gärningsperson – eller om det bara blir från ”ena hållet”. Medlaren menar att

det kan uppstå ömsesidighet men att det krävs en ”personlig” (eller ”mänsklig”) tillämpning av den opersonliga formen; att representanten kommer ”dit som människa, inte som lärare eller polis (jfr Rytterbro 2002:233)”:

...vad jag kan säga är att med lärare har vi lärt oss att vi måste säga till dom, även poliser [...] att säga till dom att komma dit som människa, inte som lärare eller polis, för en gång, första gången vi hade en lärare, då gick hon in i sin lärarroll, och det blev helt- (**Intervjuare:** Ja jag tänker det, att det finns viss risk ändå.) (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Att det är just lärare- och polisroller som utpekas som problematiska kan kanske bero på att det (till viss del) handlar om auktoritära roller vilka vanligtvis används för att undervisa och kontrollera, något som enligt medlaren kan riskera att leda till moraliserande:

Ja det blev, det blev helt absurt, det blev som att det- moraluppfostran liksom så, så det efter den gången så- det blev ingen kaos men vi kände att det blev ju inte det här personliga, så att det säger vi alltid, ”nu är du här som person, som Gunilla”, eller vad dom nu heter. [...] Och så måste man säga till poliserna också. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Att medlingen ska vara ”moraluppfostran” förefaller inte vara något som medlarna önskar. Att visa sig ”personlig” och ”mänsklig” kan, enligt en medlare, även minska den risk som annars finns för maktobalans i relationen mellan parterna som medlas mellan. Medlaren påpekar att detta slags medling (mellan representant och gärningsperson) trots allt kan ses som det bättre alternativet jämfört med en ännu större maktobalans som annars kunde ha gällt, t ex mellan elev och rektor i lärarrummet:

Intervjuare: Jag tänker på såna här slags medlingar där det i min tankevärld att det skulle kunna vara en oenighet om det kommer en rektor från en skola t ex och där är en liten kille som har gjort nånting. Så det är en maktobalans. Hur hanterar man det?

Medlare: Om man jämför det med en rektor som läxar upp en unge i ett lärarrum så är det mycket bättre att de kommer till en medling och sitter på var sin sida och så sitter det en opartisk medlare. (**Intervjuare:** Det är ju sant.) Nej, det har gått bra. Det har det. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Även denne medlare framhåller att representanten måste visa sin mänsklighet:

Och vi säger ju ändå att ”du är här som skolans rektor, men du är också människa vid en medling”. Och folk tar till sig mänsklighet. [...] man får ju liksom säga till dom innan att meningen med medlingen är ju att man ser människan bakom. De får visa det, kunna visa det liksom. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Här förknippar medlaren förmågan att visa sin mänsklighet och bli personlig (dvs. gå bortom yrkesrollen) med att våga visa svaghet:

Medlare: Och sen så vet vi att lärare tänker ”jaja men lagom”. De vill inte förlora sin roll i heller, liksom. Men de kan vara rätt bra på att balansera det. [...]

Intervjuare: Vad skulle dom va rädda för att bli för personliga, på nåt sätt, att det inte skulle passa i..?

Medlare: Visa för mycket svaghet. (**Intervjuare:** Ja okej. Jo det kan ju va det.) Jag vet inte om det bara är en rädsla eller om det är ett faktum att man gör det (visar svaghet). (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

En annan medlare berättar om hur medlingar i skadegörelsefall blivit oväntat personliga och känsllosamma:

Medlare: Jag hade i alla fall en fin liten solskenshistoria. Det var en av våra första medlingar. Var en tandläkarmottagning som hade vandaliserats, hade slagits sönder rutor, kommit glas överallt, speciellt en bokmärkeslåda. [...] Så berättade tanten, hon som var receptionist, ”åh er (gärningspersonerna) har (vi) ju sett här sen ni va små, ni har gått här. Kan ni förstå hur det känns för barnen? Vi kan inte ge dom bokmärkena längre, där har blivit glas i.” Åh det va ju bara, pojkarna (gärningspersonerna) ”uhuhuuu!” (**Intervjuare och medlare:** Skratt) Dom mådde så dåligt, så dåligt liksom.

Intervjuare: Det låter nästan som en sån där historia som... man liksom inte tror är sann!

Medlare: Ja det var helt- Du vet det är ju sånt som biter, verkligen ”jamen Fredrik, du har ju gått här jättelänge, vi brukar ju säga hej till varandra, vad tänkte du på?!” (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Medlaren beskriver medlingarna som ”det är ju sånt som biter” och tycks mena att när den opersonliga medlingen i skadegörelse- och snatterifall blir ”personlig” blir medlingen effektiv. Hon tycks därmed instämma i Christies (1998) och andra kriminologers kritik mot den här medlingen som är opersonlig och ineffektiv (se även Brå 1999, 2000b) Samtidigt visar hon genom detta exempel att även juridiska personers möte med gärningspersoner kan vara personliga och därmed verkningsfulla.

Maktförhållande

Förutom att medling i snatteriärenden kan ses som opersonlig kan den ses som upprätthållande ett ojämlikt maktförhållande. En representant för en bostadsförening, som deltagit i medling i den Större Staden, berättar att han tidigare suttit som nämndeman i tingsrätten. Han menar att medlingen kunde ge ”en föraning” om vad en rättegång skulle inneburi, om fallet inte hade lagts ner:

Representant: Jag lekte väl inte åklagare men jag visste vilka frågor jag skulle ställa och sånt lär man sig under årens lopp...

Anna: Din roll var lite liknade här, tyckte du, som under rättegång?

Representant: Ja jag ville ju inte bedriva det som en rättegång (skrattar till) men lite grand, frågorna handlar ju om det som både åklagare och domare ställer till dom åtalade, så jag tyckte själv det gick bra. Och dom ringde sen från (X)stad, att dom va nöjda.

Anna: Ser du medlingen som en variant ungefär som rättegång eller är det annorlunda?

Representant: Ja litegrand att det är en föraning på vad som skulle kommit om han skulle kommit till tingsrätten och där är ju tio gånger värre, för (det) är ju proffsigare med domare som får lov och ställa andra frågor och sånt, åklagarna och sånt ju.

(Intervju med representant, Större Staden)

Liknelsen mellan medling och en rättegång är intressant, eftersom medling tvärtom brukar framhållas som en (”reparerande”) kontrast mot den (”straffande”) juridiska processen. Representanten säger lite senare i intervjun att han talade ”rättså skärpt i början” av medlingsmötet, eftersom han inte visste var han hade gärningspersonen, men då det visade sig att denna var ”illa till mods” för vad han hade gjort (slagit sönder en ruta) höll han en ”lite mer avslappnad ton efter hand som tiden gick”.

Butikschefen, som tidigare citerades, beskriver vidare att gärningspersonerna är i tydligt underläge gentemot honom och medlarna: ”Det är ju dom som sitter längre (ner) - alltså det är ju vi som sitter där (visar med handen) och dom sitter långt därnere alltså (visar längre ner, med handen).” Intervjuaren ber honom utveckla denna synpunkt, då han å ena sidan menar att det är ”lite bra” om man inte är ”jättetuff” som gärningsperson utan visar respekt, men att han å andra sidan varken är skräckinjagande eller otrevlig:

Intervjuare: Du sa nåt innan med- att ni är häruppe och dom därnere (visar med handen). Att det kunde upplevas, att dom kunde känna sig små, dom som är-

Butikschef: Ja när man är i den sitsen, är man nog lite... Det skulle jag i alla fall, så att eh det tycker jag i och för sig är lite bra, att man inte är jättetuff och är jättearg mot- om

jag eller medlaren eller föräldrar så så, utan man ändå har lite respekt. Det tycker jag är rätt så bra faktiskt.

Intervjuare: Kan det bli för mycket? Att dom liksom...

Butikschef: Nä det tror jag inte, jag vet inte hur dom upplever det men eh jag är inte skräckinjagande och jag är inte otrevlig heller när jag pratar med dom. (Ur intervju med brottsutsatt butikschef, Mindre Staden.)

Även om butikschefen inte vill beskriva relationen under medlingen som ”personlig” vill han ändå representera en ”normal människa” och säger att han (man) ”vill väl”:

Jag är som en normal människa när jag pratar med dom så att det, inget så dumt [...] Jag tror dom- att dom är lite så när dom kommer men sen när dom hör att vi pratar- att det inte är så farligt som det låter. Egentligen vill man bara väl, vill man ju. (Ur intervju med brottsutsatt butikschef, Mindre Staden.)

Relationen mellan butiksföreträdarna och snattarna framstår alltså inte som fullständigt opersonlig eller ”neutral”, vilket den intervjuade butikschefen framställde inledningsvis. Snarare tycks det, liksom i medlarnas fall, handla om att hantera en balansgång – att vara tillrättavisande *och* välvillig i kombination. Följande fältanteckning är från en medling mellan representanten för butiken och en ung gärningsperson som stulit ett tuggummi:

Gärningspersonen berättar att det var rast och han skulle köpa godis och dricka (i butiken X). Han blev sugen på tuggummi också men pengarna räckte inte så han stoppade det i fickan. Han var ensam. [...] En vakt stoppade honom och frågade vad som hände med tuggummit. Först försökte han med ”Vadå?”. Sen erkände han. De ringde polis och föräldrar. Det blev ett problem hemma men nu har de pratat igenom. Han skulle köpa en dator men nu väntar han för att se om det blir böter. (Medling, Mindre Staden.)

Butikschefen betonar de allvarliga konsekvenserna av gärningspersonens brott (som kanske kan *verka* mindre allvarligt):

Butikschefen säger att för ett snott tuggummi måste han sälja tjugofem för att få igen det. Gärningspersonen: ”Är det så?” Han trodde bara att det var nån krona. Butikschefen säger att ”det var tur du åkte fast”. ”Ja, jag har ju lärt mig nånting”, säger gärningspersonen. (Medling, Mindre Staden.)

Samtalet kommer sedan in på gärningspersonens privata intressen. Medan butikschefen inte blir personlig, dvs. berättar om sig själv eller liknande, så förväntas emellertid gärningspersonen svara på personliga frågor:

Är du bra på att laga bilar? frågar Butikschefen. Jadå, svarar gärningspersonen. Han jobbar på X (namn på bilhandel), tjänar pengar. [...] Gärningspersonen ska jobba med bilar i sommar, säger han. [...] Butikschefen frågar lite mer och gärningspersonen säger att "det är så trångt att meka med nya bilar". "Ja, man tittar visst i datorer", säger Butikschefen. Gärningspersonen fixar mest med äldre bilar. "Jag har en gammal PV du kan köpa", säger Butikschefen. "De är rätt fina", säger gärningspersonen. Butikschefen: "Jag skojar bara, den har du inte råd med". (Medling, Mindre Staden.)

Relationen framstår som ojämlik. Det tycks som om butikschefen skämtar på gärningspersonens bekostnad och därmed utövar mikromakt ("Jag har en gammal PV du kan köpa"... "Jag skojar bara, den har du inte råd med") även om det kanske inte är avsiktligt. Beteenden som kan verka ganska oskyldiga, som exempelvis skämt kan, utifrån ett mikromaktperspektiv, ha stor betydelse för hur maktrelationer vidmakthålls. Mikromakt kan förstås som subtila interaktionsprocesser med inslag av makt vilka iscensätts mellan individer. Makt uppfattas inte som en "egenskap" eller en "egendom" utan som relationell (Foucault 1991: 36, jfr Asplund 1987). Butikschefen avslutar dock medlingen med orden "välkommen till butiken, prata gärna med mig om jag är där", vilket framstår som "integrerande" (i reparativ rättviseanda). Det samlade intrycket från medlingen är att medlarna håller en relativt passiv profil under medlingarna där butikschefen styr ganska mycket. De kunde t ex ha avbrutit när butikschefen skämtade om gärningspersonens ekonomi på ett (vad som kan tolkas som) kränkande sätt ("den har du inte råd med"). Mötet avslutas och forskaren noterar:

När butikschefen har gått frågar medlarna gärningspersonen om han fick sagt det han ville. Det fick han. Det gick ju bra, menar han. Medlingen gick snabbt, gärningspersonen var fåordig och butikschefen var ganska förberedd på hur han kunde ställa frågor. Butikschefen styrde rätt mycket. (Medling, Mindre Staden.)

Avslutning

Enligt våra observationer tycks medlingarna mellan så kallade juridiska personer och (oftast unga) gärningspersoner vara tillrättavisande, det vill säga vara en form av social kontroll, och det verkar ofta saknas en ömsesidighet i relationen mellan representanten och gärningspersonerna. Maktrelationen tycks också kunna bli ojämlik. (Vi kan dock inte uttala

oss generellt om detta utifrån så få observationer). Deltagarna i medling ger samtidigt väldigt höga betyg även till dessa slags medlingar (i den Mindre Staden, i den Större Staden medlar man inte i snatteriärenden) och visar sig vara mycket nöjda. Dessa slags medlingar tycks heller inte bli entydigt opersonliga, vilket forskare kritiserat detta slags medling för att vara. Sammanfattningsvis visas att begreppet ”personlig” kan ges lite olika innebörd och värdering i relation till medlingar, beroende på tolkning. Butikschefen förknippar t ex ”personligt” med ”problem”, medan medlarna tvärtom försöker göra fallen mer personliga, bland annat genom att representanten blir ”personlig” – kommer som ”Gunilla” och vågar visa sig som ”människa” bortom rollen. Det kan också vara genom att gärningspersonerna berörs personligen, t ex genom att visa hur skadan som tycktes vara utan offer tvärtom *har* tydliga offer (exempelvis oskyldiga barn som lider av skadegörelsen, samt butiken som riskerar att gå i förlust på grund av snatteriet), eller genom att kalla gärningspersonerna vid namn, och fråga om deras personliga intressen etc.

Kapitel 8. Medlarens roll

Medlarrollen ska diskuteras i detta kapitel. Sociologen Georg Simmel (1908/2009: 105) har skrivit om medlingsmetoden: "there is nothing that would serve the unification of conflicting parties so effectively as its objectivity" Medlarens objektivitet hjälper till att tona ner konfliktens personliga och subjektiva känsloläge, skriver han:

...the personal form, in which objective contents are subjectively alive must pay for its warmth, its colorfulness, its depths of feeling, with the acrimony of the antagonism [...] the moderation of these personal tones is the condition under which understanding and unification of opponents is achievable. (Simmel *ibid.*: 103)

De personliga känslornas positiva aspekter är värme och färgstyrka, enligt Simmels beskrivning, medan deras baksida är fiendskapens bitterhet. Medlarens objektivitet i relation till *konfliktens innehåll* betyder dock inte att han/hon är ointresserad av (eller oengagerad i) *personerna* som sådana. Tvärtom krävs, i det hänseendet, ett subjektivt intresse, som är lika stort, i relation till båda parter. Medlarrollen handlar om en *speciell kombination* av objektivitet och subjektivitet, hävdar Simmel:

The mediator must, however, have a subjective interest in the *persons* or complex of persons /---/ because otherwise the mediator would no take on the function of mediator. /.../...the personal distance from the objective meaning of the content, and the simultaneous subjective interest /.../ characterize the position of the impartial (Simmel *ibid.*: 105, kursiv i original).

En egenskap som ofta framhålls som central för medlarrollen är opartiskhet. Men hur tolkas och praktiseras denna? Innebär det att, likt vad Simmel (*ibid.*) beskriver, att applicera en ("kylig") objektiv blick på subjektiva och känslomässigt laddade ("heta") konflikter? Men hur kombineras isåfall denna "objektiva blick" med ett "subjektivt intresse" (för båda personerna/grupperna)?

Inte ta ställning

Att undvika att ta ställning till gärningspersonens och den brottsutsattes eventuella skuld är det som främst poängteras av medlarna när de ska beskriva medlarrollens opartiskhet. Att förmedla, balansera, bevittna och respektera båda parter är andra egenskaper som förknippas med opartiskhet, enligt en medlare:

Dels tänker jag att man är tydlig med att man talar med båda personerna, att man inte tar nån- som jag sa, vi tar inte ställning i skuldfrågan utan vi frågar vad dom tycker, vi tycker inte nåt. [...] Eh vi är ju egentligen bara-, ja men förmedlar. Sitter där och håller balansen och bevittnar det som sägs på nåt vis, för det tänker jag kan också va skönt, ”det finns nån som hör det vi (deltagarna) säger”, eh (suck). Nä men jag tänker att man är respektfull mot båda parter eh så. (Ur intervju med medlare, Större Staden)

En annan medlares tankar kring opartiskhet framkommer i våra fältanteckningar:

Medlaren menar att det kan vara svårt att låta bli att bli (känslomässigt) gripen och ta ställning men hon menar att det lyckas man faktiskt ändå med. Det gäller att acceptera allas upplevelser och då kan man tycka synd om båda i förhållande till den berättelse som ges, men det behöver inte betyda att man tror mer på den ena eller den andre [...]. (Informellt samtal med medlare, Mindre Staden.)

Även om parterna har olika versioner av vad som hänt har de rätt att bli lyssnade på, menar medlaren. Fältanteckningarna fortsätter:

Det händer, berättade medlaren, att gärningspersonerna berättar (att den är oskyldig) och sen får de höra brottsoffrets version där det kanske då till och med finns skador dokumenterade, kanske tänder utslagna, men man måste ha rätt till sin egen berättelse och bli lyssnad på. (Informellt samtal med medlare, Mindre Staden.)

Att upprätthålla sin opartiska roll kan framstå som relativt okomplicerat, men via en mer detaljerad samtalsanalys kan vi se att medlaren tycks använda flera olika strategier.⁸ För det första (1) använder medlaren termen ”upplevelser”. Termen förmedlar att parterna har subjektiva (dvs. inre) intryck av vad som hänt. Medlaren kan därmed undvika att anklaga någon part för ”lögn”, trots att de berättar skilda historier om samma händelse. (Den andra medlaren använder en liknande strategi när denne säger att de ”inte tar ställning till skuldfrågan” och ”inte tycker nåt”). Samtidigt kan det kanske ligga farligt nära en kylig relativisering? Att inte ta ställning till sanningshalten skulle kunna tolkas som att medlaren inte stödjer någon av parterna (framförallt inte brottsutsatta med ”bevis” på sin sida). Medlaren kan dock undvika en sådan risk genom den andra (tidsrelaterade) strategin (2); att vara närvarande med *en berättelse i taget* (”tycka synd om båda i förhållande till den berättelse som ges”), och då inte ”tro mer på den ena eller den andre”. För det tredje (3) hänvisar medlaren till parternas rätt ”till sin egen berättelse och att bli lyssnad på”.

⁸ Strategierna verkar dock inte vara medvetet planerade, utan något som kommit med lång erfarenhet i arbetet.

Denna sista strategi (eller princip) är intressant, eftersom legitimeringen av medling vid brott (och den reparativa rättvisan) vilar på två rättighetsbaserade diskurser vilka ibland verkar motsäga varandra: Å ena sidan en *jämställdhetsdiskurs*, vilken medlaren talar utifrån ovan, som framhåller vikten att lyssna på båda parter i konflikt. Å andra sidan en *brottsofferdiskurs* som hävdar offrets behov (och rättighet) att inte riskera utsättas för ytterligare kränkning (t ex att behöva lyssna till gärningspersonens förnekande av ansvar för brottet) (Se t ex Choi et al. 2009). Denna diskurs avspeglas även i lagen om medling vid brott (2002:445). I lagen sägs syftet med medling vara att brottsoffret (och *inte gärningspersonen*) ska ”bearbeta händelsen” och att gärningspersonen (och *inte brottsoffret*) ”ska inse brottets konsekvenser”. I det avseendet tycks det alltså främst vara offerdiskursen som fått genomslag, men i själva medlingsmetoden – och i samtalsstrukturen – märks framförallt jämställdhetsdiskursen (dvs. att båda har rätt till sin berättelse och att bli lyssnade på).

Kontrast mot partiskhet

Ett sätt att definiera den egna opartiska rollen kan även vara att *kontrastera* den mot vad man ser som *partiska roller eller inställningar*. En medlare i den Större Staden tror att vissa poliser låter bli att fråga gärningspersoner om de vill delta i medling i syfte att skydda de brottsutsatta. Medlaren tolkar en sådan ”partisk” inställning som missriktat hänsynsfull till skillnad från en opartisk inställning som skulle innebära att låta den brottsutsatta ta ställning själv:

Medlare: ...för dom (gärningspersoner och brottsutsatta) som det berör måste få ta ansvar för att ta beslut om dom vill eller inte, det är ju galet att tro att jag som opartisk vuxen nån annanstans tänker att ”men det är nog inte bra för den utsatta”, man måste få ta det beslutet själv, man kan ta beslut av omtanke för andra men man måste få-

Intervjuare: Men är det så nu att vissa instanser tänker så att- man tar-

Medlare: Jag vet inte men jag tror att deras (polisens) personliga inställning till medling kan spela roll absolut. Och man börjar tänka på den utsatta ”ah nä men det blir nog inte bra, så hon vill nog inte...” Det är ju snällt att tänka, att ha omtanke om människor, men nånstans är omtanken inte hundra procentig om dom inte får ta ställning till saken själv. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

En annan medlare (i den Större Staden) säger sig oftast undvika att läsa polisrapporterna för att inte riskera att förlora sin opartiskhet och bli negativt inställd till gärningspersonerna och deras möjlighet att medla, något medlaren dock menar att vissa poliser är:

...och det kanske är så, att om jag (hade) läst alla polisra- alltså polisutredningar så kanske jag kanske hade fått en annan eh- för du vet när man pratar med polisen så kan det ju va så, vissa poliser kan det va så, (härmar) ”men hur kan du (föreslå medling)-han (gärningspersonen) vill inte medla, han är dum i huvet, blablablabla.” (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Kontrast mot stöd till brottsutsatta

Medlarrollens opartiskhet kan också kontrasteras mot stödet till brottsutsatta. Vi frågar en annan medlare om risken att gärningspersoner tror att medlarna tar ställning för de brottsutsatta, eftersom de (utöver medling, i den Större Staden) även arbetar med stöd till denna grupp. Medlaren svarar att ”de (gärningspersonerna) kanske är oroliga för det men de märker att vi inte gör det”. För de medlare (i Större Staden) som även arbetar med stöd till brottsutsatta är det viktigt att inte sammanblanda rollerna, menar en medlare i en intervju:

...viktigt att vi inte har dubbla roller, låt säga att jag har en utsatt som jag träffar och som vill medla, då är det ju viktigt att jag inte är medlare... i det ärendet för då kan det ju bli- då är ju inte jag opartisk, och det är ju vår roll i det hela att man är opartisk, så det är ju jätteviktigt att vi inte har dubbla roller tänker jag. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Även om medlarna faktiskt ger ett slags stöd till deltagarna under medlingen är det inte den formen av ”terapeutliknande” stöd som ges som stödjare till brottsutsatta, säger medlaren vidare. Det handlar mer, enligt medlarna, om att hjälpa personerna att ställa de frågor de har behov av att ställa till den andre parten.

”Ingens sida och bådas sidor”

Efter att ha svarat på om gärningspersonerna har förtroende för medlarna, fortsätter medlaren att reflektera kring sin opartiska roll:

Medlare: Man ska va opartisk samtidigt ska båda känna att man är på deras sida.

Intervjuare: Just det.

Medlare: Märkligt va? Jag undrar hur det är egentligen... (**Intervjuare:** Ja det är intressant.) Jag tror att folk känner de har förmöte med oss att vi i vilket fall stöttar dem. Man kan kanske stötta dem utan att va på deras sida, utan att välja sida. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Orden ”man ska vara opartisk men samtidigt ska båda känna att man är på deras sida” fångar paradoxen i medlarrollen vilken medlaren själv reagerar över (”märkligt va?”). Medlaren tycks dock komma fram till att det är möjligt att stödja båda parter utan att ”välja sida”.

Medlarens beskrivning kan relateras till en gärningspersons ord i en intervju när han talar om medlarnas opartiskhet:

Intervjuare: Kände du att dom (medlarna) var opartiska... vet du vad det betyder att va opartisk?

Gärningsperson: Ja att de inte står på nåns sida. Ja det kände jag ju också att dom står ju inte bara på min sida så, utan också på personen som är drabbad också. Och det är ju ganska skönt för min del också. För då vet jag att det blir inte (så) att vi sitter (och är) en hel grupp mot personen som jag gjort något mot. Utan vi alla sitter och diskuterar... och dom står inte på nåns sida. (Ur intervju med gärningsperson, Mindre Staden.)

Hypotetiskt skulle den unga mannen kunna se det som en fördel att ha medlarna ”på sin sida”. Det är därför intressant att han tvärtom ser det som tryggt att de är på ”ingens eller bådas sida”, för att han inte ska riskera att (återigen) bli ”mot” den brottsutsatte under medlingssamtalet

Opartisk vs. neutral

Jacobs (2002) beskriver hur egenskapen ”neutralitet” ofta framställts som central – och till och med som synonym – för medlarrollen:

With few exceptions, documents purporting to describe the appropriate roles for [...] a mediator, specifically identify mediators as 'third party neutrals' or employ the word 'neutral' as a synonym for 'mediator' (Jacobs *ibid.*: 1406, se även Hale and Nix 1997: 337).

I Sverige har man dock snarare använd termen ”opartiskhet” i medlingssammanhang. Denna term kan anses ha liktydig innebörd. Jacobs (*ibid.*) fortsätter:

Neutrality functions as an umbrella term that embraces a number of concepts [...]: *Impartial*, nonpartisan, equidistant, unbiased, fair, balanced, even-handed, unprejudiced, equitable, objective... (vår kursivering).

Samtidigt framgår det, i intervjuer med medlare, både i den Större och i den Mindre Staden, att termen ”neutralitet” ofta tolkas mer negativt än ”opartisk”. En medlare får frågan om deras neutralitet, i en intervju, och påpekar:

[...] man behöver ju inte vara neutral kr- kring händelsen, alltså man kan ju man kan ju tycka att att nånting är fruktansvärt i att man liksom t ex misshandlar nån rätt rätt grovt eller så va. Däremot så tänker jag att man behöver under under medlingsprocessen inta en opartisk roll så. (Ur gruppintervju med medlare, Mindre Staden.)

Medlarens *känslor* är inte neutrala (vilket skulle bli känslokallt) men *rollen* är opartisk, förtydligar medlaren. Neutralitet kan bli till en ”otäck relativism” (jfr ovan):

Och att det lite grann är en skillnad mellan att vara neutral och att vara opartisk för att det blir liksom, det kan bli en otäck vad ska man säga eh relativism liksom kring att allt- allting allt- (skrattar till) ”allting är okej för att man är neutral” så att säga, men vi behöver ha liksom en opartisk roll för att det ska kunna bli ett bra möte. (Ur gruppintervju med medlare, Mindre Staden.)

En annan medlare instämmer och betonar även värdet av att vara nyfiken, istället för neutral. Denne framställer vidare medlarnas opartiskhet som pragmatisk, eftersom den gör att deltagarna i medling berättar öppet, utan att göra motstånd:

Alltså mer ny- ett mer nyfiket förhållningssätt alltså ”vad hände sen?” När- eh på ett förmöte, tycker jag [...] om den personen hade känt att vi tog ställning då hade dom ju inte berättat alltså, då hade det blivit motstånd direkt... (Ur gruppintervju med medlare, Mindre Staden.)

En medlare i den Större Staden har en liknande inställning till termen neutralitet: ”Då är det folk som har tyckt att det är döviktigt att använda ordet opartisk, inte neutral. Ingen människa i världen är neutral...”. Möjligen har termen ”opartisk” en mer direkt association till begreppet ”rättvisa” och ”objektivitet” än termen ”neutral” som har mer direkt association till likgiltiga (eller bristen på) känslor? Nedan utvecklas vidare hur medlarna kanske inte alltid har neutrala känslor i medlingsarbetet, men ändå försöker uppnå opartiskhet.

Hantering av egna känslor

En medlare i den Större Staden beskriver personliga reaktioner på de brott som gärningspersonerna begått. En öppenhet i mötet med (gärnings)personen, samt att medlaren har en kollega med sig som denne kan prata med och eventuellt ersättas av (om det skulle behövas) hindrar dock medlaren från att bli känslomässig eller partisk:

[...] man kan tycka och känna och tycka (att) det är hur hemskt som helst, alltså det är... eh sen möter man ändå personerna [...] Jag har en kollega med mig, och det tycker jag är ett oerhört stöd, och det betyder också att jag kan prata med nån om mina känslor [...]. Och skulle det vara så att ”ah men nä, här är inget som jag- jag klarar inte det här, jag kan inte ta det här, det väcker för mycket”, så skulle jag lätt kunna bygga om det, då är det nån annan som tar det. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

En annan medlare i den Större Staden berättar om två strategier för att undvika att döma eller reagera negativt på de gärningspersoner man träffar. Medlaren undviker oftast att läsa polisrapporter, skiljer mellan brottet och personen som utfört det och fokuserar på gärningspersonens vilja att ställa till rätta och reda ut vad som skett:

[...] jag tänker inte att det är en kriminell person, jag tänker att ”du är en person som gjort en en felhandling liksom, så hur kan du ställa det till rätta?” [...] Dom vet att dom gjort nånting eller dom har nånting dom vill reda ut. Jag jobbar på deras uppdrag så att jag jag- Men det är inte så att jag tänker när jag träffar nån ”hur kunde du göra så?!” [...] Ja alltså jag vet inte, jag tittar på dom som jag tittar på en brottsutsatt också. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Medlarens inställning att vilja skilja mellan ”brottet” och ”människan bakom”, och fokusera på dennes vilja att gottgöra, påminner om kriminologen och medlingsförespråkaren Nils Christies ifrågasättande av samhällets identifikation av en människa med hennes ”felaktiga” handlingar (2009: 88):

Är stjälandet huvudegenskap hos den som kallas tjuv, dödandet huvudegenskap hos den som mördat någon? [...] En människa kan ha utfört handlingar som vi finner djupt förkastliga men den personen har också andra egenskaper...

Andra viktiga egenskaper

Vilka egenskaper, förutom opartiskhet, betonas av medlare som viktiga för medlarrollen? I lagen (2002:445) om medling med anledning av brott nämns att medlare förutom att vara

opartisk ska vara ”kompetent och rättrådig”. En medlare reflekterar kring ordet rättrådig, vilket sällan används i dagens samhälle. Medlaren får förklara betydelsen för intervjuaren som inte känner till den:

Medlare: Det står att medlarna ska va ...det står faktiskt nånting om att den som ska medla i en kommun är rättrådiga personer. Det är dökul!

Intervjuare: (Skrattar)

Medlare: Jag tror det står rättrådig och rättvis.

Intervjuare: Vad är det för skillnad?

Medlare: Rättrådig tror jag är en sån som begriper vad som är rätt och fel här i livet och som inte liksom tvekar för om man ska följa lagen. Man får se upp. Det är ett roligt ord i alla fall. Men det står inte förtroendeingivande. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Medlaren menar att ”förtroendeingivande” däremot är en viktig egenskap hos medlaren. Denna egenskap kan till och med ses som själva förutsättningen för att medlingen ska bli av. Egenskapen förtroendeingivande (eller liknande) påtalas däremot inte i lagen om medling, något den enligt medlaren kanske borde göra. Detta inte minst eftersom även föräldrarna till de ungdomar de möter måste kunna lita på medlaren. I ”Medling vid brott. En handbok” (Brå 2007: 14) framhålls detta: ”Stor vikt bör läggas vid personliga egenskaper såsom att kunna skapa förtroende, hantera konflikter, klara av upprörda känslor utan att själv dras med...”. En annan medlare (i den Större Staden) poängterar (liksom en medlare i den Mindre Staden, se tidigare citering) *nyfikenhet* snarare än neutralitet, samt vikten av förtroende i relationen till medling (något som antas skapas under förmötet):

Ja. Att man är allmänt nyfiken och man är opartisk men man ska också vinna båda parter förtroende för annars vill dom inte medla. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Denna del i medlingsprocessen blir därför nödvändig att ha med, hävdar medlaren vidare. Medlaren menar också att förtroendet bygger på att de visar respekt för deltagarna genom att ständigt fråga om deras åsikt:

Och jag tycker processen också visar på att det är väldigt respektfullt, vi frågar vad dom, va dom- ”vad tycker du?” hela tiden, väldigt respektfullt sätt liksom, icke-fördömande nånstans. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Här framställer medlaren förtroende mer som en del i processen (eller metoden) än som en egenskap hos medlaren i sig.

En annan viktig egenskap som tillskrivs medlaren är förmågan att vara tyst och lugn, samt hålla sig i bakgrunden när deltagarna i medlingen talar med varandra.

[...] det behöver bli laddat liksom ehm och ja, ja jag tänker att man är lugn i mötet, tycker jag. Alltså vi ska ju inte- i medlingsmötet så ska vi ju inte märkas så mycket. Vi får ju inte gå in och ta plats där. Man är nästan en vågskål... (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

”Balansera” är ett uttryck som återkommit under denna intervju. Detta kan förknippas med metaforen ”vågskål” och intervjuaren frågar vad medlaren menar med att ”balansera”:

Intervjuare: Så hur... jag bara tänker mig en situation där man måste gå in och balansera, vad är det då som kan ske så att säga? Eller är det- du pratar mycket om balans i rummet och så...

Medlare: Nej men det kan ju va att den ena pratar jättemycket, att man inte- att den andre- båda måste komma till tals, att man måste lyssna på varandra, dom måste ha ett respektfullt möte också, och lyssna på varandra. [...] Ja, hålla balansen i rummet, se till att båda får lika mycket plats. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Medlaren kan ibland främja förståelsen mellan parterna med hjälp av en förtydligande fråga, men går däremot inte in och ”balanserar”, i betydelsen ”rättar till”, ifall gärningspersonen och brottsutsatta skulle ha oförenliga historier om hur de upplevt brottet:

Medlare: Och det är inte heller ovanligt att man har olika upplevelser, olika historier...

Intervjuare: Och ni går inte in där och försöker säga nåt, eller rätta till eller?

Medlare: Nej inte så på det sättet utan då får- men om man märker att dom inte förstår varandra, då försöker man kanske ”hur var det du menade?”, om man tycker dom fick fram det på ett annat sätt på förmötet. Men vi försöker nog göra så lite som möjligt, utan det är mellan dom liksom... (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Lite senare betonar medlaren ”att stå ut med att det blir hett (dvs starka känslor) i rummet” som en tränings sak. I detta fall blir alltså ”förtroende”, snarare än en egenskap, något som medlarna måste ha till processen:

Man måste ju palla om det blir lite hett i rummet, man måste stå ut med det, Vad är det man tyck- du kan tycka är jobbigt... det är en träningssak. Det gör man inte hur lätt som helst nå. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Även en annan medlare i den Större Staden framhåller att de har en bakgrundsroll på medlingsmötena, medan de däremot har en mer aktiv roll på förmötena. Liksom den tidigare omnämnde medlaren betonas vikten av erfarenhet (eller träning) och förtroende:

Och då har man ju sagt till dom (deltagarna) att på medlingen så håller vi oss utanför och håller oss tysta och ert samtal ska va mellan er. [...] Och sen är det ju verkligen att luta sig tillbaks. Och det tycker jag ju har ändrat sig med tiden va. I början var jag mycket mer orolig att det inte skulle bli bra. Nu lutar man sig tillbaks och så sitter dom och pratar med varandra och man märker att det hettar till och då bara biter man ihop. Och litar på, liksom. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Skapa moral - *inte* moralisera

Som Jacobs (2002: 1405) skriver, är medlare i en position där de ”regularly face the need to manage multiple-competing role demands on their talk”. Medlarrollen tycks handla om en subtil balansgång – att hantera (moraliskt och känslomässigt) laddade känslor, berättelser och händelser utan att någon av parterna i konflikten blir kränkt. De förväntas hjälpa till att ”skapa” moral, dock utan att ”moralisera”. Men vad betyder detta egentligen? En medlare berättar om en vanskelig situation, vilken kan hjälpa till att illustrera. Medlarna hade som vanligt haft ett förmöte med båda parter i konflikten (i detta fall ett misshandelsfall). Dessutom hade de förberett medlingsmötet genom att sitta ned en stund innan tillsammans med den oroliga gärningspersonen. Medlaren tyckte med andra ord att mötet förberetts så gott som möjligt. Trots det startade mötet med att gärningspersonen förolämpade den brottsutsatte grovt:

Medlare: Det var en tjej som hade vart familjehemsbaserad länge och haft det jättetrassligt och styrde och ställde [...] egentligen en fin liten tjej såklart och hon började då medlingen och sa såhär, då ingen ville börja och den andra tjejen satt och skakade, [...] ”Varför är du inte i X (staden) längre?” ”Öhhö” (pipigt ljud) säger den andre (den brottsutsatta) då. ”Det är för att alla jävlar hatar dig så jävla mycket!”

Intervjuare: Nää! Oj!

Medlare: Jo (skratt) det va ju en inledning, man bara ”oj, nu får vi fokusera”, liksom och-

Intervjuare: (skratt) Oj! (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Intervjuaren frågar hur medlaren hanterade denna situation, varvid denne först har svårt att komma ihåg detaljerna men säger att hon nog ”gick in på förmötet” och ”styrde upp det”. Medlaren försökte påminna om de frågor gärningspersonen sagt att hon ville ställa till den brottsutsatte, och uppmuntrade henne att *fråga* istället för att *anklaga*:

Medlare: jag gick in litegrand på förmötet, alltså styrde upp det. [...] Nä jag kommer inte ihåg, det var inget moraliserande, det brukar jag inte göra [...] jag tror nästan att jag sa nånting ”men du, du hade några frågor, t ex när det gällde där”. Alltså gå in på vad vad är det vi ska-

Intervjuare: (Samtidigt) Försöka leda in det på nåt annat?

Medlare: Ja precis, lägga på en icke anklagande nivå, men inledningen va ju en kalldusch, jag va inte beredd på det.

Intervjuare: (Skratt) Nä för du hade ändå träffat den här personen innan?

Medlare: Ja och mjuk och fin och sådär... (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Medlaren vill, i sin roll som opartisk, inte uttrycka direkt till gärningspersonen att denne gör fel, dvs. undviker att ”moralisera”, i linje med ansatsen att ”lägga det på en icke-anklagande nivå”. Medlaren kan samtidigt inte låta samtalet fortsätta i samma kränkande ton. Det slutar dock bra menar medlaren som kunde plocka upp de välvilliga frågor vilka gärningspersonen nämnt under förmötet:

[...] egentligen är det intressant för det är så (anklagande) dom skulle prata om dom träffas ute på stan, det är den nivån det skulle ligga på. Men så bytte vi nivå (skratt). ”Så på förmötet sa du såhär, kan du ställa den frågan nu?” Så liksom, så att man- vi har ju det med oss, vi vet att det (vad som sagts på förmötet) finns där. (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Förmötet (som analyserats i kapitel 2), och den information som framkommer där, blir en stötttesten i utövandet av medlarrollen, enligt medlarnas beskrivning i våra intervjuer. Det är alltså inte bara *under* själva medlingsmötet som den opartiska rollen konstrueras och upprätthålls, utan arbetet *inför* mötet kan sägas bygga den nödvändiga grunden.

Samtalsformen

Även samtalsformen tycks ha betydelse. Som medlaren säger i citatet ovan, bytte parterna ”nivå” från ungdomarnas invanda, anklagande samtalsnivå (”ute på stan”) till medlingens respektfulla (och icke-anklagande). Enligt Conley och O’Barr (1998), som hänvisar till en studie av Garcia (1991), kan det finnas strukturella orsaker till varför medlingssamtal ofta blir

effektiva. Olika medlingsformer (grannmedling, familjemedling, medling vid brott osv.) kan skilja sig mycket åt, men två grundläggande delar återkommer oftast: a.) Båda parter får berätta sin historia då den andre förväntas lyssna och vänta på sin tur. b.) En tredje part (medlaren) inkluderas som har makt att genomdriva en viss konversationsetikett (och -struktur).

I vardagliga konversationer är överlappande tal – och en tävling om att få ordet – vanligt, och i konflikter upptrappas ofta anklagelser okontrollerat. En part anklagar, den andre motanklagar osv. Medling förändrar däremot reglerna – och strukturen – i konversationen, menar Conley och O'Barr (1998). Tack vare att samtalsrytmen förändras (man stannar upp och lyssnar på den andre, i enlighet med medlarens uppmaning); att det sker en ”nedkylnings”-period istället för att man svarar direkt, blir svaren blir mindre skarpa och mer genomtänkta.

Medlingen har också en normativ samtalsstruktur som Conley och O' Barr (ibid.) kallar en ”ethos of understatement” (underdriftsetik), dvs. den är mildrande och kompromissande i sin inriktning snarare än upptrappande, likt argumentation i vardagslivet (eller – kan tilläggas – argumentation i domstolen). Medlarna använder retoriska verktyg, i sin guidning av medlingssamtalen. Dessa mjukar upp och avleder de eventuella anklagelser som gjorts mellan parterna. Ett exempel på ett sådant verktyg som vi observerat under förmöten och medlingar, och som presenteras av medlaren i det tidigare citatet, är att uppmana deltagarna att *fråga* istället för att *anklaga*:

Medlare: ...det händer ibland att- (vi) haft nån vakt en gång som sa att ”du (gärningspersonen) är sån och sån och sån”,

Intervjuare: Anklagade?

Medlare: Ja riktigt sån. Då var jag ju snabbt inne och sa ”kan du fråga honom om han är en sån (**Intervjuare:** Jaja), kan du fråga honom om han är en sån” [...] ”...din mamma är inte närvarande” och allt va det va-... (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Medlarna kan vidare betona betydelsen av att finna gemensamma lösningar, samt tala mer om vad som hänt än om vems fel det är, menar Conley och O'Barr (ibid) och på så sätt introducera samtalsetiketten och samtalsstrukturen. Snarare än ”ethos of understatement” tycks det vara en ”ethos of inquiring” (i betydelsen ställa frågor – inte förhöra) som

uppmuntras i de medlingsverksamheter vi har observerat. Medlarna kan undvika att (direkt) ta ställning eller döma (t ex säga ”det är fel att stämpla, du bör inte säga så”) och via uppmaning till personen, som anklagar den andra parten, att istället ställa frågor, inrikta konversation åt annat håll.

En ”ethos of inquiring” kan hjälpa till att upprätthålla medlarnas opartiska roll samt att avleda anklagelser (och uppmuntra till förståelse) mellan parterna i konflikt. Nedan ska vi diskutera hur rollen som opartisk ställs mot en mindre uttalad del av medlarrollen, som innebär att ”övertyga om fördelarna med medling”. Medling ska vara frivilligt för både gärningsperson och brottsutsatt. Även i detta avseende tycks medlarna balansera mellan olika normer och ideal: å ena sidan deltagarnas frivillighet (de ska inte känna sig tvingade), å andra sidan förväntningar på att medlarna ska lyckas få medling till stånd (via telefonsamtal med parterna, lyckade förmöten, samarbete med poliser vars uppgift är att informera om medling osv).

Övertala, framställa och sälja medling

I lagen om medling vid brott (2002:445) står att ”medling skall vara frivillig för både gärningsman och målsägande”, samt ”...skall ske i bägge parterns intresse”. I ”Medling vid brott, en handbok” (Brå 2007: 14) står vidare att medlaren ”inte får tvinga brottsutsatta och gärningspersoner att delta”. Samtidigt som det emellertid lite senare i handboken skrivs (ibid.: 35): ”medlaren bör snabbt bygga upp ett förtroende så att brottsoffret vill komma till ett förmöte”. Övertalar medlarna i den Större och i den Mindre Staden brottsutsatta och gärningspersoner att delta i medling? Medlarna ger uttryck för viss ambivalens och motsägelsefullhet. Å ena sidan beskriver de att de inte vill övertala människor att delta; att övertala framstår nästan som tabu, å andra sidan framkommer att medlarna ofta försöker påverka personer att vilja delta, t ex genom sättet att framställa vad medling handlar om till potentiella deltagare. Först säger en medlare, under en intervju: ”...det är dövt viktigt för oss att vi inte övertalar nån. Vi får inte förolämpa folk.”. Lite senare säger samma medlare:

Vi slipar hela tiden på vårt sätt att framställa, på vårt sätt när vi ringer och frågar. Jag undrar om det spelar nån roll. Jag börjar tänka såhär, antingen vill man eller också vill man inte. Vi kan inte göra ett smack. Och kanske borde vi sluta lägga en massa energi på det utan att bara lägga fram det: ja eller nej? (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Möjligen skiljer medlaren på att ”övertala” (personer att medla) och ”framställa”? Att ”slipa på framställningar” låter som ett slags övertalning men det är en tolkningsfråga. Enligt en polis som arbetar på ungdomssektionen förekommer det att brottsutsatta känt sig övertalade av medlarna, vilket denne är kritisk mot:

Em nä så det vet jag att det framkommit att en del tycker att de nästan blivit påtvingade medling, målsäganden, så jag tycker man måste vara rättså lyhörd om de verkligen vill, för det ska ju inte bara va till hjälp för den misstänkte (Intervju med polis, Större Staden).

En medlare i den Mindre Staden säger i sin tur till en gärningsperson som är tveksam till att delta i medling:

Nu är det inte för att övertyga dig om någonting men det här är lite hur jag ser det. Eftersom jag varit med vid flera såna möten så ser jag på det som nånting som är jättepositivt, och som är alltså positivt för dom unga.... [...] Ja det är inte min roll att övertyga er på nåt sätt bara bara... men att föräldrar blir väldigt stolta också och så... (Förmöte gärningsperson, Mindre Staden.)

Här framställs övertalning som något som inte tillhör medlarens roll i relation till gärningspersonerna. Samtidigt är det tydligt att medlaren faktiskt, om än indirekt, utövar viss påtryckning. Enligt Potter (2011: 150-166) är det vanliga retoriska verktyg, då man vill hävda sin synpunkt, att hänvisa till egen erfarenhet (”jag varit med vid flera såna möten”...) samt beskriva något som att det är ett objektivt faktum och inte en individuell uppfattning (”nånting som är jättepositivt”...). Medlaren tycks också försöka beröra den unga gärningspersonen emotionellt genom att åberopa föräldrarnas känslor (”föräldrar blir väldigt stolta”), något som benämns ”pathos” inom retoriken (Johannesson 2006). I en diskussion bland medlare framkommer en öppen diskussion av tveksamheter och värden i att övertyga personer om att medla:

[...] kan jag tänka på ibland, hur mycket ska vi försöka övertyga om att man ändå ska komma hit? För det är ju det vi gör, vi övertygar folk i telefon- Säljer ut medling, man låter som en försäljare ibland, ”åh ja vi fick till en tid”, och så kommer dom på förmöte. Och så är det den där lite ljumma inställningen till det samtidigt som frågan är- Det är ju en balansgång, man man tycker att det skulle va bra för ungdomen, man vill ju gärna få till ett medlingsmöte. Det är bra för statistiken också (skrattar), [...] ja men det känns inte som att det-. (Ur gruppintervju med medlare, Mindre Staden.)

Medan en medlare är tveksam ser en annan medlare ändå ett värde i att försöka övertyga eftersom det blir ett sätt för dem, som samhällsrepresentanter ("vi som samhället") att undervisa ungdomarna om brottets konsekvenser. Denne medlare identifierar sig alltså här med samhället, och medlarna fortsätter sedan att diskutera vad det egentligen innebär. Är medlarna opartiska när de så att säga tar samhällets part? Och hur förhåller de sig till rättsväsendet som också visar på konsekvenser och representerar "samhället"?

Medlare 2: Samtidigt visar ju då samhället då- att vi som samhället visar ju då att det inte är okej- alltså det blir ju en konse- alltså liksom- eller eh även om vi ställer oss opartiska till det så vi- så blir det ju ändå nån form av eh konsekvens får man ju ändå säga.

Medlare 3: Och det där är ju också, det här är ju den dubbelheten där för det-

Medlare 2: Ja vi ska ju va opartiska.

Medlare 3: Ja vi har ju ett rättsväsende som så att säga ska visa på samhällets inställning till till det här, och det här (medlingen) ska mer vara den, vad ska man säga?, den reparatoriska delen av- man vill ställa nånting tillrätta utifrån ett, vad ska man säga?, ett mänskligt moraliskt så där- att att att man vill, man vill liksom återställa utifrån sin sin sin känsla kring det-. (Ur gruppintervju med medlare, Mindre Staden.)

Här framkommer en dubbelhet (ett ord som medlaren även upprepar). Rättsväsendet tillskrivs nu istället rollen som samhällsrepresentant, och medlaren tar avstånd från den rollen, vilken tycks identifieras med ett slags moraliskt ställningstagande ("visar att det inte är okej" som medlaren säger ovan). Medlingen ska, enligt medlaren, istället vara en form av mänsklig moral som bygger på känsla och viljan att reparera, men inte på ställningstagande.

Diskussionen är intressant ur flera synvinklar; bland annat som ett exempel på svårigheten att vara opartisk medlare i praktiken. Ska man vara opartisk gentemot sin egen verksamhet, dvs. inte ta ställning för sin önskning (och arbetskrav) att personerna ska vilja delta? Bryter man mot regeln om frivillighet (och opartiskhet) om man försöker "sälja in" medlingen? Och hur ska medlarna kunna visa gärningspersonerna på brottets konsekvenser utan att ta moralisk ställning, dvs. visa att man tycker att gärningspersonerna har gjort fel? Hur kan man bortse från skuldfrågan, men samtidigt betona ansvar (och värdet att reparera), allt enligt den "reparatoriska rättvisans" principer? Man ska vara moralisk samhällsrepresentant men *ändå inte* (dvs. om det kan tolkas som att vara dömande mot gärningspersoner). Medlarens beskrivning av vad deras roll är, i relation till rättsväsendets, blir som konsekvens vag, samtidigt som

dennes tal blir sökande (...att att att man vill, man vill liksom...). Medlaren återgår sedan till diskussionen om att ”sälja” medling:

Jag kan också va väldigt dubbel kring hur mycket man eh hur mycket man ska ska sälja in det å å hur viktigt hur viktigt det är för att för att hellre (paus)... hellre tre väldigt bra medlingar eller sådär än än tio halvljumba för för sakens skull. (Ur gruppintervju med medlare, Mindre Staden.)

Här är medlarens tvekan inte moralisk, utan snarare pragmatisk (likt medlaren i den Större Staden tidigare), eftersom frågor ställs kring prioritering (kvalitet eller kvantitet?).

En annan aspekt som berör opartiskhet och övertalning handlar om den metod som de till viss del använder sig av i den Större Staden, vilken benämns ”lösningsfokuserad”⁹. Den går bland annat ut på att försöka få personen som deltar på förmötet att fokusera på en positiv effekt som medlingen kan få för dem, vilket tycks vara för att få dem att vilja delta i medling.

(På) förmötet [...] där handlar det mycket om det liksom, och vi pratar mycket om om det blir en medling, hur skulle det kännas efteråt? [...] Vad skulle det göra för skillnad? Hur skulle du märka att det var ett bra möte för dig? [...] Vem kommer att märka, dina föräldrar, dina kompisar? (vi) pratar mycket framåt, (de får) föreställa sig: vad ska det göra för skillnad? (Ur intervju med medlare, Större Staden.)

Metoden liknar den reparativa rättvisans framtidsinriktning, vilket kan vara ett skäl till att den används (den är också vanligt förekommande i socialt arbete mer generellt) men vad som är intressant är att den inte kan sägas vara opartisk i relation till medlingens effekter. Den kan snarare ses som ett indirekt sätt att övertyga personerna om att delta i medling i fall de är tveksamma. Ett utdrag ur ett förmöte med en brottsutsatt visar detta:

Medlare: Fantisera lite så, det blir ett jättebra möte, du går därifrån [...] så när du kommer ut i ditt vanliga liv igen, vad gör det för skillnad att du har haft ett bra möte med killen som gjorde dig illa?

Brottsutsatt: (Lång tystnad) Det är svårt... att säga ju.

Medlare: Jag vet, jag provar ändå.

Brottsutsatt: Ja (paus) både att det hade nog känts bra, men man är ju lite... nervös och träffa den personen liksom, det kommer ju upp igen allting som har hänt, det gör det ju.

Medlare: Eh men du tror det hade känts bra, säger du. Alltså-. (Förmöte brottsutsatt, Större Staden.)

⁹ Metoden används inte helt men flera delar ur denna modell (se Berg et al 2010).

Här tar medlaren fasta på den positiva delen av hans ord ("hade nog känts bra") och ignorerar resten ("men man är ju lite... nervös"), men den brottsutsatte fortsätter på sin tveksamma linje och även medlaren betonar då istället först svårigheten – men fokuserar sedan återigen på det positiva resultatet ("lösningen"):

Brottsutsatt: Ja både ja och nej. Det känns ju liksom lite jobbigt att möta han igen, och sen dra upp hela proceduren igen liksom, och sen vet man ju inte vad som händer sen liksom, mellan han och mig liksom.

Medlare: Nä det är sant, men om man tänker sig att hela klar proceduren är klar, om du förstår dig att mötet är över. Ni har gått igenom alltihopa, det har kommit upp igen, vilket är jobbigt, det är inte så himla... Det är inte så himla enkelt att medla men man får väga det mot vad det ger en efteråt, det är därför jag liksom... fiskar efter det. (Förmöte brottsutsatt, Större Staden.)

I detta fall tycks medlarna använda ett retoriskt verktyg, i sin guidning av medlingssamtal, som syftar till att avleda deltagarnas eventuella rädslor eller negativa tankar kring medling.

Avslutning

Det beskrivs av medlarna i våra intervjuer, såväl som i forskning om reparativ rättvisa, hur medlarna måste ha distans till parternas känslomässighet för att kunna agera professionellt i sin opartiska roll. Samtidigt förväntas de *också* visa ett engagemang och etablera förtroende. Strategier som medlarna kan använda för att undvika att dras med i deltagarnas känslor, utan att samtidigt bli – eller framstå som – oengagerade har beskrivits och analyserats i kapitlet. Försök att vara opartiska balanseras mot relativism å ena sidan, samt bristande distans till egna (partiska) känslor och värderingar å andra sidan. Andra egenskaper eller förmågor vilka betonas som viktiga, av medlarna, är t ex att vara förtroendeingivande och stödjande. Medlarrollen tycks handla om en subtil balansgång – att hantera (moraliskt och känslomässigt) laddade känslor, berättelser och händelser utan att någon av parterna i konflikten blir kränkt. De förväntas hjälpa till att "skapa" moral, dock utan att "moralisera", vilket även diskuteras i relation till medlingens samtalsstruktur. Ett retoriskt verktyg – vilket vi benämner "ethos of asking" – som medlarna använder, är att uppmana deltagarna att *fråga* istället för att *anklaga*. Slutligen beskrivs hanteringen av en lite känslig del i medlarrollen – att övertala om fördelarna: så att säga "sälja" medling till deltagarna, samtidigt som medling ska vara frivillig.

Kapitel 9. Avslutning.

Denna bok bygger på en studie om medling vid brott vilken vi har genomfört vid två medlingsverksamheter i en mindre och en större stad i västra respektive södra Sverige under år 2011. Verksamheterna är i socialtjänstens regi, dvs. medlingen utförs av professionella medlare (socionomer). Vi har gjort observationer och intervjuer vid dessa verksamheter under ett års tid. Med hjälp av ett emotionssociologiskt samt symboliskt interaktionistiskt perspektiv studeras och analyseras medling som verktyg för konflikt- och emotionshantering. Medling vid brott har som avsikt att skapa en dialog mellan de berörda parterna i en konflikt, vilket kan leda till ökad förståelse (och eventuellt även försoning). Vi har diskuterat den brottsutsattes återupprättelseprocess samt effekter av medling för gärningspersonen. Snarare än att fokusera de båda parternas skildringar av sina upplevelser av medling läggs emellertid tonvikten i studien vid att diskutera på vilka sätt medlingen lägger grund för positiva konsekvenser. Vi har varit särskilt intresserade av att studera medlingsprocessen *i sig* och hur medlarna hanterar denna.

Studien har kommit fram till att förmötet spelar en viktig roll för medlingsprocessen, vilken dock ofta tycks förbises. Under detta möte träffar medlare båda parter (var för sig) för att förbereda och ta ställning till medling. Då kan båda parter bli lyssnade på och få ställa angelägna frågor. Även om det inte blir medling kan de få en chans att hälsa något till den andra parten, via så kallad indirekt medling. Ett ”reparerande” möte inom medlingens ram, så att parterna kan se utifrån den andres (den motsatta partens) perspektiv, kan främjas genom att gärningspersonens skamkänslor efter brottet balanseras. En viss grad av skam (och ånger) verkar underlätta en korrigerande interaktionsritual – dvs. en symbolisk reparation av de sociala banden mellan gärningsperson och brottsutsatt – medan för mycket skam tycks kunna hindra medlingsprocessen, vilket även bekräftas av forskning inom området (se t ex Scheff och Retzinger 1991, 2000). Den brottsutsattas uttryck för ilska (och anklagelser) mot gärningspersonen kan vidare främja dennes återupprättande av en positivt värdeladdad självbild (”face” enligt Goffman 2000). Samtidigt kan för mycket ilska strida mot den ömsesidiga respekt och jämlikhet som ska råda inom medling, enligt föreskrifter. Vad som innebär för mycket – eller ”fel slags” – ilska tycks få lite olika svar från olika medlare, vilket kunde klargöras (innebär det t ex vissa ord eller tonfall som är otillbörliga?).

För att kunna svara på om medling understödjer brottsutsattas bearbetning och återupprättelse samt motverkar gärningspersoners återfall i brott krävs en mer omfattande studie än denna. Även i en mer omfattande studie menar vi dock att det vore nödvändigt att definiera (och specificera) vad bearbetning, återupprättelse och återfall i brott ska antas innebära. Ska det exempelvis syfta på kort- eller långsiktiga konsekvenser? Social och/eller psykologisk, djup- eller ytlig bearbetning? Och så vidare.

Vad gäller gärningspersonens återfall i brott, tror vi att medling kan vara ett av flera brottsförebyggande moment som går i en sådan riktning (det kan behövas flera olika åtgärder). Vi har sett exempel på gärningspersoner som säger sig vilja ändra den negativa bild av dem själva som (han/hon antar att) den brottsutsatte har fått av dem, vilket visar på en vilja att förändras. Om en person tackar ja till, och deltar i medling, tyder det troligen på att den har som avsikt att vilja undvika liknande handlingar i framtiden. Det är dock inget som vi med säkerhet kan veta. Vad vi framförallt via observationer, men även intervjuer, har sett exempel på är nöjda och lättade brottsutsatta och gärningspersoner som genomgått medling både i den Större och Mindre staden. Vi har även sett flera exempel på personer som deltagit i förmöten och önskat delta i en medling som dock inte blivit av. (Vi även sett några exempel på personer som inte velat delta i medling). Båda parter verkar ofta ha fått svar på frågor och kommit över sin rädsla och eventuella ilska eller sorg över konflikten/brottet. Framförallt visas hur de klargjort missförstånd och fått en ökad förståelse för varandra via deras respektive berättelse under medlingen. (Åtminstone beskrivs det så, vid det tillfälle då vi observerat eller intervjuat dem). Vi undersöker detta slags ”reparerande” interaktionsritual utifrån begreppet rolltagande och spegling.

Det kan finnas förväntningar att gärningspersonen ska be om ursäkt och att den brottsutsatte ska ta emot ursäkten, visas i medlingslitteratur. Enligt våra observationer kan emellertid en förklaring och ett beteendeaftal – som symboliserar viljan att lägga händelsen bakom sig, samt ett undvikande av att något liknande ska ske igen – skapa lika goda förutsättningar för att ett möte, genom vilket parterna (och framförallt den utsatte) kan släppa sin rädsla, ilska eller dylika känslor som är vanliga efter brottet.

Strategier beskrivs i våra intervjuer angående hur medlarna upprätthåller sin opartiska roll:

exempelvis undviker de att dras med i deltagarnas känslor, och undvika att ta parti för en av parterna i en konflikt, utan att samtidigt bli oengagerade. Medlarnas strävan att vara opartiska balanseras mot kylig relativism å ena sidan, samt bristande distans till egna (partiska) känslor och värderingar å andra sidan, beskrivs och analyseras. De tycks även använda – vad vi benämner – en ”ethos of asking”: uppmana parterna i medling att ställa frågor istället för att anklaga, vilket blir ett sätt att retoriskt undvika ta ställning till (och döma) deras eventuella anklagelser (säga att de är ”fel”).

Reparativ rättvisa i praktiken – att tolka och upprätthålls balans i medlingsprocessen – visar sig ha många dimensioner. Det kan innebära att arbeta med (vad medlarna i en medlingsverksamhet kallar) ”balans i rummet”. Båda parter, gärningsperson och brottsutsatt, ska få ta plats och föra sin egen talan under medlingen. Varken gärningsperson eller brottsutsatt ska få dominera, oavsett hur den juridiska skuldfördelningen ser ut, utan de ska ges lika stor möjlighet att tala. Båda parter ska även få ha lika många medföljande (ofta föräldrar). Ett annat exempel på reparativ rättvisa i praktiken handlar om de motsatta parternas grad av makt och inflytande. Medlare utgår från att det skapats en obalans i relationen (därför behov av medling), och att gärningspersonen haft ett övertag; en obalans som man avser åtgärda med hjälp av medlingen.

Medlare strävar vidare efter att skapa balans ”via ord”. Ett sätt som ”empowerment”, ökat inflytande, aktörskap och ansvarstagande, tycks uppmuntras av medlare är att vara medveten om vilka termer de (i egenskap av medlare) och deltagarna använder. De kan använda frågan ”vad tycker du själv är fel i det du har gjort?”, dels för att undvika att ta ställning till skuldfrågan, exempelvis i fall där båda ser sig som brottsutsatta, dels för att ta fasta på deltagarens (och framförallt gärningspersonens) egen upplevelse och berättelse. dvs. inte utgå från vad som står i polisrapporten.

Relationen ska vara jämlik under medlingen – varken på gärningspersonens eller på den brottsutsattes villkor. Samtidigt visas hur skillnader i klass, etnicitet och ålder kan påverka medlingen, och riskera skapa obalans, vilket verkar hanteras på olika sätt av medlare. Att försöka ”guida” (iscensätta) personernas framträdande inför medlingsmötet kan vara ett sätt att försöka undvika risken att en part skulle kunna bli dåligt bemött (t ex på grund av annan

etnicitet). Denna ansats kan vara i enlighet med medlarnas ansats att skapa förståelse mellan parterna i medling, men kan samtidigt kontrasteras mot betoningen av äkthet (framförallt från gärningspersonens sida) inom den reparativa rättvisans diskurs.

Medlingarna mellan så kallade juridiska personer (representanter för exempelvis företag eller organisationer) och (oftast unga) gärningspersoner framstår som ensidigt tillrättavisande, det vill säga vara en form av social kontroll av gärningspersoner. Det verkar ofta saknas en närhet och ömsesidighet i relationen (till representanterna), vilket sägs krävas för att uppnå ett framgångsrikt resultat (se Christie 2009, Braithwaite 2002). Dessa slags medlingar har även kritiserats för att vara opersonliga, och även det bedöms vanligtvis som en anledning till ineffektivitet. Dessa slags medlingar tycks dock inte alltid bli entydigt opersonliga, enligt våra observationer. Begreppet opersonlig/personlig kan även värderas och tolkas på motstridiga sätt, visar vår analys.

Genom denna studie har vi fått en grundläggande insikt i medling som process och medlarens roll. En fortsatt studie av gärningspersoners och brottsutsattas upplevelser, samt av parternas nätverk, kunde leda till ökad kunskap om medlingens eventuella trygghetsskapande och brottsförebyggande effekter.

Referenser

Aertsen, Ivo; Bolívar, Daniela; De Mesmaecker, Vicky och Lauwers, Nathalie (2011)
Restorative Justice and the Active Victim: Exploring the Concept of Empowerment.
<http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/1450-6637/2011/1450-66371101005A.pdf>
[Verifierat 2011-12-29]

Abrams S. Laura; Umbreit Mark, och Gordon Anne (2006) "Young offenders speak about meeting their victim: implications for future programs." *Contemporary Justice Review*, vol 9, nr 3: 243-256.

Antaki, Charles och Widdicombe, Sue (1998) "Identity as an Achievement and as a Tool." I: Antaki, Charles och Widdicombe, Sue (red.) *Identities in Talk*. London: SAGE, s. 1-14.

Asplund, Johan (1987) *Om hälsningsceremonier, mikromakt och asocial pratsamhet*. Göteborg: Korpen.

Becker, Howard S. (1963/2006) *Utanför. Avvikandets sociologi*. Lund: Arkiv förlag.

Berg, Insoo Kim; DeJong, Peter och Weine, Bengt (2010) *Att bygga lösningar*. Lund: Studentlitteratur.

Brå (1999) *Medling vid brott. Gärningsmännen berättar*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet 1999:12.

Brå (2000a) *Medling vid brott. Brottsoffren berättar*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet 2000:2.

Brå (2000b) *Medling vid brott. Slutrapport från en försöksverksamhet*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet 2000:8.

Brå (2005) *Medling vid brott i Sverige på 2000-talet*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet 2005:14.

Brå (2007) *Medling vid brott. En handbok*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Braithwaite, John (2002) *Restorative Justice and Responsive Regulation*. Oxford: Oxford University Press.

Braithwaite, John (1989) *Crime, Shame and Reintegration*. Cambridge; Cambridge University Press.

Burcar, Veronika (2005) *Gestaltningar av offererfarenheter. Samtal med unga män som utsatts för brott*. Lund Dissertations in Sociology 68. Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet.

Burcar, Veronika och Wästerfors, David (2007) *Lugnt på stan? En studie av trygghetsarbete i Lanskrona centrum*. Research report 2007:3 Lund: Network for Research in Criminology and deviant behaviour at Lund University.

Charon, Joel M. (1979/1998) *Symbolic Interactionism. An Introduction, an Interpretation, an Integration*. New Jersey: Prentice Hall.

Choi, Jung Jin och Severson (2009) 'What! What Kind of Apology is this?': The Nature of Apology in Victim Offender Mediation. *Children and Youth Services Review* 31: 813-820.

Choi, Jung Jin; Green, Diane L. och Kapp, Stephen A. (2010) A Qualitative Study of Victim Offender Mediation: Implications for Social Work. *Journal of Human Behavior in the Social Environment* 20: 857-874.

Christie, Nils (1977) Conflicts as property. *The British Journal of Criminology, Delinquency and Deviant Social Behaviour* 17(1): 1-15.

Christie, Nils (1986) The Ideal Victim. I: Fattah, Ezzat A. (red.) *From Crime Policy to Victim Policy: Reorienting the Justice System*. Basingstoke: Macmillan, s. 17-30.

Christie, Nils (2009) *Lagom mycket kriminalitet*. Stockholm: Natur och kultur.

Cooley, Charles Horton (1902/1922) *Human nature and the social order*. New York: Scribner.

Collins, Randall (2004) *Interaction ritual chains*. Princeton: Princeton University Press.

Daly, Kathleen (2000) Revisiting the Relationship between Retributive and Restorative

Justice. I Strang Heather och Braithwaite John. (Red.) *Restorative Justice, Philosophy to practise*. Ashgate Dartmouth; Aldershot, s. 33- 54.

Flynn, David (2005) The social worker as family mediator: Balancing power in cases involving family violence. *Australian Social Work*, vol. 58, No. 4, s. 407-418.

Foucault, Michel (1991) *Discipline and Punish. The Birth of the Prison*. London: Penguin books.

Garcia, Angela (1991) Dispute resolution without disputing: How the interactional organization of mediation hearings minimizes argument, *American Sociological Review*, vol. 56: 818-35.

Goffman, Erving (1963/2001) *Stigma: den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Prisma.

Goffman, Erving (1967) *Interaction Rituals. Essays on Face-to-Face Behaviour*. New York. Pantheon.

Goffman, Erving (1981) *Forms of talk*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.

Hale, Claudia L. och Nix, Chris (1997). Achieving neutrality and impartiality: the ultimate communication challenge for peer mediation. *Mediation Quarterly* 14, 337–352.

Hochschild, Arlie Russell (1983) *The Managed Heart. Commercialization of Human Feeling*. Berkely: University of California Press.

Jacobs, Scott (2002) Maintaining neutrality in dispute mediation: managing disagreement while managing not to disagree. *Journal of Pragmatics*, vol. 34:1403–1426.

Johnstone, Gerry och Van Ness, Daniel W. (2007) *Handbook of Restorative Justice*. Collumpton: Willan.

Johannesson, Kurt (2006) *Konsten att övertyga*. Stockholm: Nordstedts förlag.

Katz, Jack (1999) *How Emotions Work*. Chicago: University of Chicago Press.

Kolfjord, Ingela (2005) *Medling, en reparativ konflikthantering*. Rapport. Malmö högskola. Hälsa och samhälle.

Kusenbach, Margarethe (2003) Street Phenomenology. The Go Alongs as Ethnographic Tool. I: *Ethnography* 4: 455-485.

Larsson, Eva och Stub, Laila (1998) *Handbok för stödpersoner*. Stockholm: Brottsofferjourernas riksförbund.

Lemert, Charles och Branaman, Ann (2000) *The Goffman reader*. (Orginaltexter av Erving Goffman, med introduktion av Lemert och Branaman). Massachusetts: Blackwell publishers.

Llewellyn, Jennifer och Howse, Robert (1998) *Restorative Justice - A Conceptual Framework*. Canada: Law Commission of Canada.

Marklund, Linda (2011) *Ett brott – två processer: Medling vid brott och unga lagöverträdare i straffprocessen*. Uppsala: Uppsala universitetstryckeri.

Mead, George Herbert (1934/1967) *Mind, Self and Society. From the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago: The University of Chicago Press.

Morris, Allison och Warren, Young (2000) 'Reforming Criminal Justice: The Potential of Restorative Justice'. s. 11- 31 i Strang Heather och Braithwaite John (Red.) *Restorative Justice, Philosophy to practise*, Aldershot: Ashgate.

Nilsson, Björn (1989) *I ord och handling. Aspekter på samtal*. Lund: Studentlitteratur.

O'Connor, Patricia E. (2000) *Speaking of Crime. Narratives of Prisoners*. Lincoln: University of Nebraska Press.

Pabsdorff, Marie-Louise; Rytterbro, Lise-Lotte; Sambou Saija och Uotila, Erika (2011) Victim offender meditation: Observations from Scandinavia. *Onati Socio-Legal Series*. Vol 1, nr 2: 1-13. Onati International Institute for the Sociology of Law.

Potter, Jonathan (2011) *Representing reality. Discourse, rhetoric and social construction*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage

Ray-Chaudhari, Jewel (1998) Engaging in Conversations. A New Tool for Team 'Identity Empowerment'. *Empowerment in Organizations* 6(1): 13-18.

Rogers, Carl R. (1951/2003) *Client-Centered Therapy. Its Current Practice, Implications and Theory*. London: Constable.

Rossner, Meredith (2011) Emotions and interaction ritual. A micro analysis of Restorative justice. *British Criminology* 51: 95-119.

RPS-Rapport (2001:1) *Brottsoffer. En handledning för Polisens del i lokalsamhällets brottsofferstödande arbete*. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.

Ryding, Anna (2000) *Brottet, krisen och dygden. Jouraktivas framställningar av brottsoffer*. Forskningsrapport. Sociologiska institutionen, Lunds universitet.

Ryding, Anna (2005) *Välviljans variationer. Moraliska gränsdragningar inom brottsofferjourer*. Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet.

Rytterbro, Lise-Lotte (2002) *Medling – Möten med möjligheter: en analys av en nygammal reaktion på brott*. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

Sacks, Harvey, Schegloff Emanuel och Jefferson Gail (1974) A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation, *Language*, vol. 50: 696-735.

Sahlin, Ingrid (2000) *Brottsprevention som begrepp och samhällsfenomen*. Lund: Arkiv.

Sarnecki, Jerzy (2005) *Introduktion till kriminologi*. Lund: Studentlitteratur.

Scheff, Thomas J. (1990) *Microsociology: Discourse, Emotion and Social Structure*. Chicago: University of Chicago Press.

Scheff, Thomas J. och Retzinger, Suzanne M. (1991) *Emotion and Violence: Shame and Rage in Destructive Conflict*. Lexington: Lexington Books.

Retzinger, Suzanne M. och Scheff, Thomas J. (2000). Shame and shaming in restorative justice *The Red Feather Journal of Postmodern Criminology* 8. <http://restorativejustice.org/articlesdb/articles/2032>. (Verifierat 2 jan. 2011.)

Sehlin, Staffan (2009) *Förebygger medling återfall i brott bland unga gärningsmän? En återfallsstudie av medlingsverksamheterna i Hudiksvall och Örnsköldsvik*. Umeå: Sociologiska institutionen, Umeå universitet.

Simmel, Georg (1908/2009) *Sociology. Inquiries into the construction of social forms*. Vol 1. Red. Blasi Anthony J, Jacobs Anton K, Kanjirathinkal Mathew. Leiden: Koninklijke Brill NV.

Umbreit, Mark S. (1998) *Restorative Justice through Juvenile Victim-offender mediation*. I: Bazemore, Gordon och Walgrave, Lode, (Red.) *Restorative Juvenile Justice*. Monsey, N.Y.: Criminal Justice Press.

Umbreit, Mark S. och Greenwood, Jean (1999) "National Survey of Victim-Offender Mediation Programs in the United States." *Mediation Quarterly* 16(3): 235-251.

Umbreit, Mark S. and Armour Peterson, Marilyn (2005). The Paradox of Forgiveness in Restorative Justice. I Worthington Everette L. (Red.) *The Handbook of Forgiveness*. Routledge. pp. 491-502.

Umbreit, Mark S. och Warner Roberts, Ann (1996) *Mediation of Criminal Conflict in England: An Assessment of Services in Coventry and Leeds*. School of Social Work, College of Human Ecology, University of Minnesota.
http://www.cehd.umn.edu/ssw/rjp/Resources/Research/Mediating_Criminal_Conflict_England.pdf [Verifierat 2011-12-29]

Zehr, Howard (1990) *Changing Lenses: a New Focus for Crime and Justice*. Scottsdale: Herald Press.

Zehr, Howard (2002) *The little Book of Restorative Justice*. Intercourse: Good Books.

Zehr, Howard och Toews, Barb (2004). *Critical Issues in Restorative Justice*. Monsey, New York and Cullompton, Devon, UK: Criminal Justice Press and Willan Publishing.

Wood, Linda A. och Rennie, Heather (1994) Formulating Rape: the Discursive Construction of Victims and Villains. *Discourse & Society*, vol. 5, nr. 1, s. 125-148.

Åkerström, Malin (2001) Annie – en motberättelse. I: Åkerström, Malin och Sahlin, Ingrid (red.) *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur, s. 265-281.